

Latvijas Kultūras akadēmija
Kultūras teorijas un vēstures katedra

“ZIRGU PASTA” ĒKAS KULTŪRVĒSTURISKIE ASPEKTI
Bakalaura darbs

Autore:
Akadēmiskās bakalaura augstākās izglītības programmas “Mākslas”
Kultūras teorijas un vadzinības apakšprogrammas
4. kursa studente Dārta Boša
(ID Nr. 20110118)

Darba vadītājs:
Prof. Jānis Siliņš

Rīga
2015

SATURS

1. IEVADS _____	3
2. KULTŪRAS MANTOJUMA JĒDZIENS _____	10
2.1 Materiālais kultūras mantojums _____	14
2.2 Nemateriālais kultūras mantojums _____	16
2.2.1 Kultūrvides jēdziens _____	19
2.2.2 Mutvārdu izpausmes formas _____	22
3. ĒKAS DZIRNAVU IELĀ 46 BŪVNICĪBAS VĒSTURE _____	25
3.1 Ēkas arhitektoniskais aspekts _____	25
3.2 Ēkas sākotnējās funkcijas un īpašnieki _____	27
4. ĒKĀ PASTĀVĒJUŠĀS IZGLĪTĪBAS UN KULTŪRAS IESTĀDES	
20.GS. PIRMĀ PUŠE _____	30
4.1 Olimpiādas Ļišinas krievu sieviešu ģimnāzija _____	30
4.2 Poļu teātris Poļu Izglītības biedrības laikā _____	35
4.3 Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas Daiļaušanas skola _____	37
5. ĒKĀ PASTĀVĒJUŠĀS IZGLĪTĪBAS UN KULTŪRAS IESTĀDES	
20.GS. OTRĀ PUŠE _____	42
5.1 Rīgas Lietišķās Mākslas vidusskola _____	42
5.2 LKA Teātra un audiovizuālās mākslas katedra _____	48
6. NOBEIGUMS _____	53
7. KOPSAVILKUMS _____	54
8. IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS _____	55
9. ANOTĀCIJA _____	59
10. PIELIKUMI _____	60

1 IEVADS

Tēmas izvēle, pamatojums. Bakalaura darba autorei, jau izstrādājot otro kursa darbu 2013./2014. studiju gada ietvaros par nevalstiskā teātra “Skatuve” kā jauno un topošo mākslinieku platformu, notika saskaršanās ar teātra māju “Zirgu pasta”, kas ir viena no platformām, atbildīgajām bāzes ēkām Latvijas Kultūras akadēmijas Teātra un audiovizuālās mākslas studentiem. Iepriekšējā pētnieciskā darba ietvaros tika veikta intervija ar teātra zinātnieku, bijušo LKA rektoru profesoru Jāni Siliņu, kuras noslēgumā tika iegūta visa nepieciešamā informācija par nevalstiskā teātra “Skatuve” saistībām ar LKA, taču akadēmijas studentu bāžu saistībā iezīmējās “Zirgu pasta” skopi apkopotā vēsture un tās nepieejamība, kas darba autori jau tad neatstāja vienaldzīgu. Šajā beidzamajā bakalaura studiju gadā savukārt darba autore vairāk apzināti meklēja saskarsmi un centās iepazīties ar Latvijas Kultūras akadēmijas sturkutūrvienībām, kā rezultātā patiešām tika apstiprināts fakts par LKA Teātra un audiovizuālās katedras ēkas līdz galam neatklāto un neapkopto vēsturi, kas ir pretēji salīdzinājumā ar daudzām citām LKA struktūrvienības ēkām, kuru izcelsme un vēsturiskā gaita ir plašāk pieejama, piemēram, Latvijas Kultūras akadēmijas ēku Ludzas ielā 24, Latvijas Kultūras koledžas, Rīgas Kino muzeja, Eduarda Smiļģa Teātra muzeja ēkām. Lai arī ēku kultūras mantojums galvenokārt asociējas ar to arhitektonisko (materiālo) mantojumu, šajā darbā autore centīsies uzmanību pievērst tam, kas vairāk nekā gadsimta gaitā ir risinājies ēkas telpās, pētot, vai ēkā darbojošās kopienas kaut kādā veidā viena otrai ir nodevušas dažāda veida nemateriālās kultūras tradīcijas un ietekmējušas ēkas kultūrvidi un atmosfēru.

Darba autores interese par Rīgas koka ēku vēsturi pamudināja par bakalaura darba tēmu izvēlēties kādas kā sabiedriski, tā kultūrāli nozīmīgas un aktuālās ēkas vēsturi, savukārt apskatīt šīs ēkas kultūrvēsturiskos aspektus rosināja gan tās koka arhitektūra, kas kā pilsētu arhitektūras vērtība pēdējo gadu gaitā tikai palielinās, gan funkciju mainīgums – lai arī ēka celta kā dzīvojamais nams kādai ģimenei, tā gadu gaitā kalpojusi par mājvietu dažādām gan ar kultūru, gan izglītību saistītām iestādēm, kas rosina domāt, ka ēkā kādreiz pastāvējušo iestāžu, kā arī personību aura, kas pārmantota no paaudzes paaudzē caur dažādiem mītiem vai leģendām, ir jūtama mūsdienās ēkā esošajā, tā sauktajā, “Zirgu pasta”.

Darba problemātika. Ēka Dzirnau ielā 46, lai arī nav atsevišķi īpaši nominēta kā kultūrvēsturisks piemineklis, atrodas valsts nozīmes pilsētībūvniecības pieminekļa – UNESCO Pasaulē kultūras un dabas mantojuma vietas Rīgas vēsturiskā centra teritorijā, kas nozīmē, ka ēka atrodas nosacīti aizsargājamā teritorijā; teritorijā, kas ar savu vēsturi un arhitektūru ieinteresē ne tikai Rīgas iedzīvotājus, bet arī tās viesus, taču šai ēkai nav skaidri

zināma tās vēsturiskā attīstības gaita, nav zināmi tās apdzīvojošo personu vārdi, kuri ir virzījuši un ietekmējuši ēkas attīstību vai mainījuši tās sociālo nozīmi, kā arī nav skaidri zināmas kādreiz ēkā pastāvējušo iestāžu darbības virzieni, funkcijas, kas varētu precīzāk atklāt nemateriālo kultūras mantojumu, ko glabā ēka un ko ir vērts apzināt. Par nepieciešamu un lietderīgu darba autorei šķiet radīt iespēju mājas pārstāvjiem piedāvāt interesentiem vairāk informācijas par ēku un tās vēsturi.

Darba tēmas aktualitāte. Mūsdienās ēkā ir Latvijas Kultūras akadēmijas Teātra un audiovizuālās mākslas katedras Teātra studiju bāze, kas kā platforma topošajiem aktieriem darbojas no 1993. gada. Funkcionējot gan kā augstākās izglītības iestāde, gan kā dažādu kultūras pasākumu telpa, tā, autoresprāt, iemanto vietu kultūras un izglītības lauciņā kā nozīmīga ēka ar nozīmīgu vēsturi. Līdztekus šim faktam pie tēmas aktualitātes jāmin arī tās kā koka ēkas statuss, kas pēdējo gadu laikā Rīgā tiek aktualizēts plašākam sabiedrības lokam gan caur projektu “Koka Rīga”, gan sabiedrisko fondu “Latvia Nostra”, kas ir Starptautiskās pieminekļu organizācijas “Europa Nostra” pārstāvis Latvijā. Projektu ietvaros gan Rīgas iedzīvotāji, gan Rīgas viesi tiek iepazīstināti ar seno pilsētas koka apbūvi un tās kultūrvēsturisko mantojumu, kā arī to ietvaros tiek renovētas vecās koka mājas, kas ir pārcietušas abu karu un laika atstātās pēdas. Lai arī ēka Dzirnavu ielā 46 netika renovēta konkrētā projekta ietvaros, ar šo notikumu jebkurā gadījumā publiskajā telpā tika izceltas Rīgas koka ēku apbūvju kultūrvēsturiskā mantojuma vērtība.

Kā svarīgu ēkas kultūrvēsturisko aspektu pie tēmas aktualitātes darba autore vēlas izcelt ēkā kādreiz pastāvējušo iestāžu atstāto, taču neapzināto nemateriālā kultūras mantojuma vērtības, kas pārmantotas no paaudzes paaudzē gan mutvārdu formā, gan kā kopienai nozīmīgas kultūrvides veidā. Šī mantojuma apzināšana veidos bakalaura darba empīrisko daļu.

Pētījumi par šo tēmu. Līdz šim plašākai publikai par ēku Dzirnavu ielā 46 ir pieejami dažādi raksti avīzēs, presē, taču ne dziļāki pētījumi, ne akadēmiski raksti par ēku un tās kultūrvēsturiskajiem aspektiem vai kultūras mantojumu nav pieejami. Darbu uzsākot, autores redzeslokā nonāca Līvijas Dūmiņas raksts par “Zirgu pastu” *Neatkarīgajā Rīta avīzē*, kur ir citēti fragmenti no L. Dūmiņas vēstuļu sarakstes ar Polijas vēstniecības konsulu M. Gluško, kurš precīzē atsevišķus faktus par ēkas būvniecības vēsturi un kurā uzskaitītas ēkā kādreiz pastāvošās iestādes, Lilitas Eglītes raidījums “Ielas garumā” par Dzirnavu ielu, raksts par teātra māju “Zirgu pasts” žurnālā *Latvijas Architektūra*, kurā parādās ēkas kultūrvēsturiskā mantojuma nozīmīgums, proti, jau pieminētais koka būves statuss, kā arī neskaidras izcelsmes dokuments bez jebkāda veida atsaucēm, kurā arī ir vispārīgs ieskats ēkas vēsturē un kas

veidots pirms ēkas restaurēšanas, nonākot un glabājoties LKA Teātra un audiovizuālās mākslas katedras vadītājas I.Pēkones-Redovičas īpašumā.

Līdz šim kā visā pasaulē, tā arī Latvijā ir veikti un joprojām tiek veikti dažādi pētījumi par ēku vēsturi, proti, cilvēki gan interesējas par savu pašreizējo mājvietu vēstures attīstības gaitu, gan pētnieki pēta un apkopo kādu nozīmīgu ēku neapkopotās vēstures. Rīga ir plaši pazīstama ar bagātu un vērtīgu jūgendstila laika mantojumu, taču vienlīdz liela uzmanība tiek pievērsta arī joprojām pastāvošajām koka ēkām tieši to kultūrvēsturiskā mantojuma aspekta dēļ. “Latvijas vēstures institūta Dendrohronoloģijas laboratorija ir pagaidām vienīgā zinātniskā struktūrvienība Latvijā, kurā kopš 1990. gadu sākuma veic galvenokārt Latvijas teritorijā saglabājušos vēsturisko konstrukciju koka būvelementu dendrohronoloģisko datēšanu un izstrādā koku gadskārtu ilggadīgās absolūtās hronoloģijas.”¹ (*Dendrohronoloģija* - zinātnes nozare, kas pēti koku vecumu un to augšanas īpatnības, nosacījumus²). Šis centrs tiešām vairāk fokusējas uz Latvijā saglabājušos koka ēku datēšanu, nepievērojot tik lielu uzmanību koka ēku kultūrvēsturiskajam mantojumam, kas tiek vairāk atstāts valsts institūciju un dažādu projektu ziņā. Piemēram, ar projekta “Latvia Nostra” atbalstu ir tikušas izdotas grāmatas “Koka māja=Wooden House: Lāčplēša ielā 55: 1819-2014”, kurā šobrīd mitinās Rīgas Dizaina un mākslas vidusskola, un “Koka Rīga”, kurā ir apskatīti un izcelti arī koka ēku kultūrvēsturiskie aspekti.

Ir neskaitāmiem pētījumu, kuri pieskaitāmi pie pētījumiem par kādas konkrētas teritorijas būvju dažādu arhitektūras stilu un to tendenču maiņu gadsimtu gaitā. Ir sastādīti vairāki ceļveži, kuri palīdz pētniekiem secīgi veikt pētījumu par konkrētās ēkas vēsturi. Arhitektoniskais kā viens no pašiem galvenajiem aspektiem ēkas vēstures izpētes uzsākšanā tiek izcelts vairākos ēku vēsturi izpētes ceļvežos, piemēram, Čikāgas Pieminekļu komisijas izdevumā “Jūsu māja ir ar vēsturi”. Dr. habil. arch. Jāņa Krastiņa pētījums “Arhitektūras stili Latvijā”, kas aptver laika posmu no viduslaikiem līdz mūsdienām, ir izsmeļošs un pilnīgs informācijas ieguves avots par Latvijā sastopamo būvju arhitektūras stiliem, sniedzot pētniekiem informāciju par pētāmās ēkas aptuveno būvniecības gadu. Taču tieši ar pētījumiem par kādas kultūrvēsturiski nozīmīgas ēkas nemateriālā kultūras mantojuma vērtībām, darba autore meklēšanas gaitā nav saskārusies.

Darba mērķis. Izpētīt un apkopot Latvijas Kultūras akadēmijas Teātra un Audiovizuālās mākslas katedras ēkas vēsturi hronoloģiskā kārtībā un noskaidrot ēkā kādreiz

1Latvijas Universitātes Latvijas Vēstures Institūts. Dendrohronoloģijas centrs. Pieejams: <http://www.lvi.lv/lv/dendrolab.htm> [skatīts 10.10.2015]

2 Tezaurs. Skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://tezaurs.lv/sv/?w=dendrohronolo%C4%A3ija> [skatīts 10.10.2015]

pastāvējušo iestāžu atstātās nemateriālā kultūras mantojuma vērtības.

Hipotēzes. Ēkā pastāvējušās iestādes un tajās darbojošās personas ir no paaudzes paaudzē pārmantojušas ar ēku saistītas mutvārdu folkloras tradīcijas un veidojušas ēkas apdzīvojošo indivīdu kopienai nozīmīgu kultūrvidi.

Darba struktūra. Darbs tiks dalīts četrās daļās. Pirmā darba daļa būs darba teorētiskais pamats, kurā tiks apskatīts kultūras mantojuma, tā iedalījuma definīcijas, jēdzieni, un apskatītas kultūras mantojuma īpatnības un kritika, lai gūtu priekšstatu par to, kas no ēkas kultūras mantojuma tiktu pieskaitīts pie materiālajām un kas pie nemateriālajām kultūras mantojuma vērtībām. Otrajā darba daļā darba izstrādātāja par svarīgu uzskata apskatīt ēkas arhitektonisko aspektu, proti, aprakstīt ēkas sākotnējo dzīvojamā nama funkciju, tajā dzīvojošās personas, kas iezīmētu ēkas vēsturisko pusi, izceļot ēkas arhitektoniskās vērtības. Trešajā daļā paredzēts izsekot ēkā 20.gs. pirmajā pusē pastāvošo iestāžu vēstures gaitai, savukārt ceturtajā daļā, lielāko uzmanību pievēršot 20.gs. otrajā pusē ēkā darbojošo personu liecībām, tiks aprakstīts pēckara Latvijas Padomju varas periods, kad tur atradās Rīgas Lietišķās mākslas vidusskola, un brīvās Latvijas posms, kad pāris gadus ēku kopīgi dalīja gan Rīgas Lietišķās mākslas skola, gan Jāzepa Mediņa mūzikas vidusskolas Pūtēju orķestru nodaļa (kura darba gaitā tiks pieminēta ļoti maz skolas pašreizējā direktora nevēlēšanās sadarboties un neatsaucības dēļ), gan LKA Teātra un audiovizuālās mākslas katedra. Iedalījums ir veidots, balstoties uz pētniecības gaitā pielietotajām metodēm.

Darba uzdevumi. Minētajā Čikāgas Pieminekļu komisijas izdevuma ceļvedī ir paskaidrots, kādiem objektiem vairāk katrā pētniecības posmā ir jāpievērš uzmanība: 1) ēkas arhitektūrai, jo tas ļauj apzināt laika posmu, kad ēka ir celta un kādiem nolūkiem tā ir celta; 2) būvvaldes atļaujām, kur visbiežāk ir atrakstīti mājas īpašnieku, celtnieku un arhitektu vārdi un iekļauts ēkas plānojums, konstrukcijas tips un īpašuma apraksts; 3) pieejamajiem ēkas un tās apkaimes attēliem; 4) ēkas apkaimē.³ Daļēji balstoties uz šiem punktiem, darba autore ir sastādījusi arī paveicamo uzdevumu sarakstu: **1.** Pētīt par ēku Dzirnavu ielā 46 ārpus valsts nacionālā arhīva pieejamo informāciju, kā rezultātā paredzēts iegūt atslēgvārdus (ēkā kādreiz pastāvošo iestāžu nosaukumi), ar kuriem tālāk meklēt informāciju par ēku arhīvos; **2.** iepazīties ar ēkas būvvaldes pavēlēm, lēmumiem, projektiem; **3.** iepazīties ar ēkas zemesgrāmatu, kurā uzskaitīti zemesgabalā kādreiz esošie īpašumi un to īpašnieki; **4.** iegūt, pētīt un analizēt materiālus par atsevišķi katru ēkā kādreiz pastāvošo iestādi un tās darbības veidu gan no arhīvā pieejamajiem materiāliem, gan no preses izdevumiem; **5.** apkopot un

³ Daley, Richard M. *Your House Has a History*. A Step-by-Step Guide to Researching Your Property. Pieejams: http://webapps1.cityofchicago.org/landmarksweb/static/pdf/Your_House_Has_A_History.pdf [skatīts 03.02.2015.]

hronoloģiskā kārtībā sistematizēt par katru ēku iegūtos materiālus, fokusējoties uz ēkā 20.gs. pirmajā pusē pastāvošajām iestādēm; 6. veikt padziļinātās intervijas ar personām, kuras ir mācījušās vai strādājušas Rīgas Lietišķajā mākslas vidusskolā, kā arī veikt fokusa grupas diskusiju/interviju ar LKA studentiem un pasniedzējiem, kuri pirmie ēku sāka apdzīvot un dēvēt par “Zirgu pastu”, lai noskaidrotu: 1) vai ēkas un tās kopienas glabā nemateriālo kultūras mantojumu; 2) vai šo dažu gadu gaitā, kopš RLMV un Latvijas Kultūras akadēmijas studentu un pasniedzēju ievākšanās ēkā nav radušās vai pārmantotas jaunas tradīcijas (līdztekus esošajām).

Metodoloģija un tās pamatojums. Balstoties uz darbā izvirzītajiem uzdevumiem, to veikšanai izriet vairākas, turpmāk tekstā sekojošas pielietojamās metodes. Tā kā ir nepieciešams uzzināt ēkas vēsturisko attīstības gaitu, darbā tiks izmantota vēsturisko materiālu izpēte, taču par izejas punktu tālākai bakalaura darba izstrādei kalpos ārpus arhīviem par ēku pieejamie materiāli, kas attiecināmi kā mūsdienām, tā arī pagājušo gadsimtu, proti, avīžu raksti, materiāli presē, grāmatās, arī mūsdienu raidījumi, kuros meklēt atslēgu vārdus, ar kuriem tālāk darboties arhīvos.

Publikāciju analīze, īpaši pagājušā gadsimta prese izdevumu izpēte un apskate ir īpaši nozīmīga un darba autorei sniegs priekšstatu par attiecīgā jautājuma apzināšanos, proti, cik bieži un vai vispār konkrētā iestāde tā laika preses izdevumos tiek pieminēta un kas tieši par to ir teikts. Pētot šos materiālus, tiks veikta to saturiska šķirošana, saprotot un objektīvi izsecinot, kāda pieejamā informācija ir derīga par atslēgvārdiem, ar kuriem tālāk operēt, strādājot ar arhīvu dokumentiem, lai pēc iespējas precīzāk noskaidrotu, kas ēkā ir noticis konkrētajā laika posmā, kad tur pastāvējušas attiecīgās iestādes.

Iegūstot atslēgu vārdus, ar kuriem tālāk operēt arhīvos, tiks pētīti, apkopoti un analizēti pieejamie vēsturiskie materiāli, kuros darba autore izmantos gan zinātniskās literatūras (ja tāda arhīvos par ēku būs pieejama), gan publicistiku, gan dažādu normatīva rakstura dokumentu analīzi, kuras rezultātā plānots iegūt datus un informāciju par ēkā iedibināto konkrēto iestāžu pastāvēšanas periodu, par tajā laikā ēkā norisošajām darbībām, kā arī personām, kas ēkā konkrētajā laika periodā ir darbojušās, dzīvojušas vai kā citādi ietekmējušas ēkas funkciju. Protams, pastāv iespēja, ka par atsevišķām iestādēm pilnīgu informāciju un vēsturiskos datus iegūt nevarēs. Tāpat arī var atšķirties dotās informācijas veids, proti, par atsevišķām iestādēm kādi konkrēti dati ir zināmi, bet par citām nav, kas varētu radīt iespaidu par sniegtās informācijas nesistemātiskumu, taču darba autore par pareizāku uzskata darbā iekļaut maksimāli visu noderīgo ievāktu informāciju par ēkā kādreiz pastāvošajām iestādēm un personām.

Bakalaura izstrādes gaitā tiks izmantota vēl viena kvalitatīvā metode, ko darba autore ir izvēlējusies kā galveno pētniecības metodi, ar kuras palīdzību plānots noskaidrot, vai ēka glabā kādas nemateriālā kultūras mantojuma vērtības mutvārdu folkloras izpausmes un/vai kultūrvides formā. Mutvārdu vēsture ir viena no senākajām, vislabāk zināmajām un visbiežāk izmantotajām metodēm kvalitatīvu pētījumu veikšanā. “Mutvārdu vēsturnieki vēršas pie cilvēkiem, lai runātu par to dzīves pieredzi vai diskutētu par specifiskiem notikumiem stāstījuma formā, ierakstot dzirdamo informāciju ar attiecīgu audio vai video tehnikas palīdzību.” Šīs metodes definīciju var papildināt ar kādu citu, kurā par intervējamajiem var būt ne tikai personas atsevišķi, bet arī, protams, indivīdu kopienas, kuras bijušas kādu attiecīgu vēstures notikumu vai dzīvesveida liecinieki. “Intervējamajiem nav obligāti jābūt sabiedrībā atpazīstamām personām vai jāiemanto vēsturiski nozīmīgas personas statuss; intervējamie var būt vienkārši cilvēki, kuri pastāsta par savu ikdienas dzīvi.”⁴ Pastāv dažādas mutvārdu vēstures metodes, ar kādām pētīt un noteikt vietas nozīmīgumu tās kopienas locekļiem, kas ir viens no veidiem, kā apzināt vietu kultūrvēsturisko mantojumu, piemēram, dažādi etnogrāfiski pētījumi, fokusa grupas, padziļinātas intervijas.⁵ Darba izstrādātāja par svarīgāko uzskatīja uz klausīt ēkas kopienas (ēkā kādreiz un arī tagad darbojošo personu) atmiņas, iespaidus, viedokļus, jo tieši indivīdi, kas ēkā ir darbojušies, var pastāstīt par dažādajiem procesiem un to, vai kaut kādas tradīcijas ir aizgūtas no iepriekšējām ēkas kopienām un vai par ēku un/vai tās personām ir saglabājušās kādas leģendas, mīti, paražas. Mutvārdu vēstures metodes mērķis ir “iegūt zināšanas no pirmavota, proti, cilvēkiem, kuri ir dzīvojuši dažādos sociālos, vēsturiskos, politiskos periodos un pieredzējuši attiecīgā laika posma notikumus. Metode ļauj pētniekam dokumentēt notikumus, ko persona ir piedzīvojusi, un analizēt iegūto informāciju, izceļot konkrēta notikuma vai laika perioda jēgu un nozīmi. Mutvārdu vēsture nodrošina ar informāciju, kas nevar tikt iegūta no kāda cita avota un nereti sniedz iespēju izteikties indivīdiem, kuru stāsti iespējams nekad netiktu uz klausīti un dokumentēti.”⁶ Paņēmienu, kurus izmanto mutvārdu vēstures izvilināšanai no indivīda, ir dažas kopējas iezīmes, kuras būtībā var uzskatīt par pamatnosacījumiem kvalitatīvas, noderīgas informācijas iegūšanā. “Parasti tiek uzdoti atvērtie jautājumi, kas koncentrējas un personu un tās pieredzi; jautājumu mērķis ir iegūt pēc iespējas detalizētāku informāciju par pētāmo tēmu, objektu, un

4 Historical Society of Cecil County. Oral History: Methods for Documentation and Research. November 2005. Pieejams: <http://www.cecilhstory.org/aids/oralhistory.pdf> [skatīts 10.03.2015]

5 Chaitin, Julia. Oral History. *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*, Vol. 1,2. USA: SAGE Publications, 2008. 583.-585.p

6 Turpat.

pētnieka pienākumi ietver ļoti uzmanīgu klausīšanos.”⁷ Tiks veiktas padziļinātās intervijas un veidota fokusa grupas intervija/diskusija, lai noskaidrotu, kas no mutvārdu tradīcijām (piemēram, mīti, leģendas par ēku un tajā pastāvējušajām iestādēm vai personām vai kādiem īpašiem nerakstītiem ēkas kārtības noteikumiem, tradīcijām) un ēkā dzīvojošās kopienas veidotās kultūrvides ir saglabāties un ko ir vērts apzināti izkopt un, kā ēkas kopienas vērtību, saglabāt turpmāk. Ar vismaz pieciem audzēkņiem un pasniedzējiem no Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas laikiem tiks veiktas padziļinātās intervijas, un ar vismaz septiņiem Latvijas Kultūras akadēmijas studentiem un pasniedzējiem, kuri pirmie sāka apdzīvot ēku, ir plānots veikt fokusa grupas interviju/diskusiju, kurā grupas dalībnieki, atbildot uz iepriekš sagatavotiem, kā arī intervijas brīdī kontekstuāli iederīgiem uzdotiem jautājumiem, varēs dalīties savos iespaidos. Secinājumi un kopsavilkums par to, vai 20.gs. otrajā pusē un šī gadsimta sākumā ēkā pastāvošo iestāžu laikā ir tikušas pārmantotas vai veidojušās jaunas ēkas kopienas tradīcijas, tiks veidoti, apkopojot iegūto informāciju abu kopienu intervijās atsevišķi.

7 Chaitin, Julia. Oral History. *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*, Vol. 1,2. USA: SAGE Publications, 2008. 583.-585.p

2 KULTŪRAS MANTOJUMA JĒDZIENS

Kultūras un tā gan materiālā, gan nemateriālā mantojuma loma pēdējo desmitu gadu laikā ir nenoliedzami augusi ne tikai Latvijā, bet gan kā Eiropā, tā visā pasaulē. Tam par vienu no iemesliem mūsu valsts apmēros kalpo Eiropas Savienībā iekļauto valstu centieni veidot un sasniegt vienotu politikas, ekonomikas, sociālās dzīves un kultūras sistēmu, vienlaikus apzinoties, aizsargājot un saglabājot katras valsts tautas tradīcijas, arhitektūru un citas vēsturiski, estētiski, etnoloģiski un antropoloģiski nozīmīgās vietas.

Kultūras mantojums, tā apzināšanās, saglabāšana un tā jēdziena izkopšana vairāk attīstījās un kļuva aktuāla pēc Otrā Pasaules kara, kad “starptautisko likumu vidū parādījās dažādi uz kultūras mantojuma attiecināmi principi un noteikumi, kas cieši saistīti ar starptautisko humanitāro likumu attīstību.”⁸ Šajā periodā viss ar kultūras mantojumu saistītais veidojas *organizatoriskā laukā*, kas tiek atvasināts no idejas, ka cilvēkiem uz kultūras mantojumu ir vienlīdzīgas tiesības tāpat kā uz jebko citu, ko paredz cilvēktiesību normatīvos, tādējādi tā apzināšanās un saglabāšanas politikas attīstībai tika izveidotas vairākas Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas (UNESCO) konvencijas un deklarācijas.⁹ Organizatoriskais lauks tiek definēts kā “organizāciju kopums, kas veido atzītu institucionālās dzīves zonu; tie ir galvenie piegādātāji, resursi, produktu patērētāji, regulējošās aģentūras, kā arī citas organizācijas, kas nodrošina līdzīgas preces un pakalpojumus.”¹⁰ UNESCO bija kā viena no pirmajām organizācijām, kas atbild par kultūras mantojumu. Institucionālā attīstība šajā sfērā vairāk attiecas uz 20.gs. otro pusi, taču vēlmi saglabāt pagātnes liecības jau tiek iezīmētas Hāgas 1899. gadā izdotajā konvencijā, kuras 46. punktā ir atrunāts, ka “ģimenes godiem un tiesībām, indivīda dzīvei un privātajam īpašumam, kā arī reliģiskajām pārliecībām un brīvībai ir jātiek respektētām”.¹¹ Jau tad sabiedrībā dzimst vēlme saglabāt kultūras īpašumu, aizsargājot to ar valsts likumu palīdzību, izjūtot cieņu un izrādot iniciatīvu saglabāt no senčiem mantoto.

Pastāv vairākas UNESCO konvencijas, kas atbild par kultūras mantojumu. Pirmā no tām tika deklarēta 1954. gada Hāgas konvencijā par kultūras vērtību aizsardzību bruņota konflikta gadījumā un tika izdots Pirmais Hāgas protokols, kas Latvijā stājās spēkā tikai

8 Forrest, Craig. *International Law and the Protection of Cultural Heritage*. New York: Routledge, 2010. xx. p

9 Boucher, Diane B. *Cultural Heritage and the Challenge of Sustainability*. New York: Left Coast Press, 2013. 7.p.

10 DiMaggio, Paul J., Powell, Walter W. The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review*. Vol. 48, No.2. 1983, 148.p

11 International Committee of the Red Cross Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning in Laws and Customs of War on Lan. The Hague, 29 July 1899. Pieejams: <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/150-110052?OpenDocument> [skatīts 01.03.2015]

2004.gada 19. martā. “To galvenais mērķis bija kodificēt starptautisko publisko tiesību normas, kas valstīm ir jāievēro kara laikā, t. sk. arī regulēt kultūras vērtību neaizskaramību, pārvadāšanu un saglabāšanu. Protokols noteic, ka kara laikā nolaupītie vai arestam pakļautie kustamie kultūras objekti ir atdodami to īpašniekam pēc bruņota konflikta beigām.”¹²

Starptautisko likumu par kultūras mantojuma aizsardzības un saglabāšanas izstrādāšanas gaitā samērā ilgi ir nācies meklēt precīzākās kultūras īpašuma, kā arī kultūras mantojuma definīcijas un regulācijas. Par visizvērstāko var uzskatīt 1970. gada UNESCO doto kultūras īpašuma definīciju, kur par kultūras īpašumu tiek uzskaitītas retas faunas un floras objektu kolekcijas, arheoloģiskie izrakteņi, senlietas un antikvāras monētas, pieminekļi, antikvāras mēbeles, mākslinieciskie ansambļi kā arī par kultūras īpašumu ir noteikti arī mākslinieciskās intereses īpašumi – gleznas un zīmējumi, ko mākslinieks ir radījis, oriģinālas skulptūras, iespaidgrafikas, litogrāfijas un gravīras.¹³ Lai arī kultūras īpašuma definīcijas kontekstā šī konvencija tiek uzskatīta par samērā veiksmīgu, kultūras mantojuma gadījumā tā nav. Jāsecina, ka kultūras īpašums ne vienmēr var tikt pieskaitīts pie kultūras mantojuma un tikt dēvēts par saglabājamu un aizsargājamu. Kultūras mantojuma kustības definīcijas gadījumā šī konvencija dēvējama par neveiksmīgi, nepilnīgi izstrādātu, proti, vairākkārt mainot definējamā objekta kontekstu, sasaistot kultūras mantojuma kustību ar tādām parādībām kā nelegālā tirdzniecība, repatriācija, restitūcija vai atgriešana, 1970. gada konvenciju par kultūras īpašuma nelikumīga importa, eksporta vai pārvietošanas aizliegšanu padarīja par samērā pretrunīgu, kā arī uz kultūras mantojumu attiecināmie noteikumi tika vājā līmenī integrēti sabiedrībā, jo daudz papildinājumus veica Starptautiskais privāttiesību unifikācijas institūts, kā rezultātā diskusiju pirmajā plānā galvenokārt izvirzījās publiskā un privātā likuma jautājumi.¹⁴

Pretstatā 1970. gada konvencijai, 1972. gadā izveidotā pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzības konvencija tiek uzskatīta par daudz veiksmīgāku. “1972. gada konvencija rūpējoties par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību attīstījās, apvienojot divas atsevišķas kustības, no kurām viena fokusējas uz vēsturisko vietu aizsardzību un otra – uz dabas saglabāšanu.”¹⁵ Ar šo konvenciju tiek vairāk domāts par kultūras vēsturisko mantojumu un atsevišķi par dabas mantojumu. Šajā konvencijā tiek strukturēts un

12 Irina, Oļevska. Kultūras īpašuma tiesiskā aizsardzība. Pieejams: <http://www.borenus.lv/static/io.pdf> [skatīts 10.03.2015]

13 UNESCO. *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property 1970*. Pieejams: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [skatīts 10.02.2015]

14 Forrest, Craig. *International Law and the Protection of Cultural Heritage*. New York: Routledge, 2010. xx.p.

15 UNESCO. *The World Heritage Convention*. Pieejams: <http://whc.unesco.org/en/convention/> [skatīts 10.02.2015]

detalizētāk iedalīts pasaules mantojuma jēdziens, un tas tiek atzīts par kaut ko katrai valstij piederošu, par ko katrai valstij ir jābūt atbildīgai.¹⁶ Tātad ir notikusi atbildības par kultūras mantojuma saglabāšanu un aizsardzību sadale nacionālā līmenī pa valstīm, tādējādi nodrošinot rūpīgāku kultūras mantojuma objektu izvērtēšanu, ļaujot katrai valstij individuāli apzināt savas vērtīgākās nacionālās pagātnes liecības.

Mūsdienās pasaules mantojuma koncepts tiek labi uztverts, un vēsturiskās mantojuma vietas, kas iekļautas UNESCO Pasaules kultūras un dabas mantojumu sarakstā, pievilina starptautiskās kooperācijas, tādējādi tiek saņemts finansiāls atbalsts mantojuma saglabāšanas projektiem no dažnedažādiem finanšu avotiem.¹⁷

1997. gadā Rīgas vēsturiskais centrs (kura teritorijā atrodas arī ēka Dzirnavu ielā 46) ar tā autentisko kultūrvēsturisko viduslaiku, jūgendstila un koka apbūvi tika iekļauts UNESCO Pasaules mantojuma sarakstā ar numuru 852, un šobrīd tā saglabāšanu un aizsardzību regulē 2003. gadā pieņemtais likums par Rīgas vēsturiskā centra saglabāšanu un aizsardzību.¹⁸ Pasaules mantojuma sarakstā objekts var tikt iekļauts, ja tas atbilst vienam vai vairākiem UNESCO vadlīniju noteiktiem kritērijiem, kuru kopskaitā ir desmit. Rīgas vēsturiskais centrs sarakstā ir iekļauts, pamatojoties uz kritērijiem (i), kurš “ataino cilvēka radošā gara meistardarbu”, un (ii), “kas demonstrē nozīmīgu cilvēces vērtību mijiedarbi kādā laika posmā, kādā pasaules kultūras apgabalā saistībā ar arhitektūras vai tehnoloģiju, monumentālās mākslas, pilsētu plānošanas vai ainavu dizaina attīstību.”¹⁹ Pirmā kritērija ietvaros tiek izcelta Rīgas vēsturiskā centra arhitektūras mantojums. “Kritēriju (i) pamato pilsētas viduslaiku un vēlākā pilsētībūvnieciskā struktūra, jūgendstila arhitektūras daudzums un kvalitāte, kurai līdzīgas nav citur pasaulē, un 19. gadsimta koka arhitektūra. Rīgas vēsturiskajā centrā ir pasaulē ievērojamākā jūgendstila celtnu koncentrācijas vieta. Tā viduslaiku kodolā atrodas ap 50, bet pārējā centra teritorijā – vairāk kā 300 arhitektoniski augstvērtīgu jūgendstila celtnu. Saglabājusies dažādu stilu vērtīga koka apbūve dod plašu priekšstatu par būvniecības pakāpenisku attīstību Rīgā.”²⁰ Labi zināms, ka Rīga kā ostas pilsēta ir spēlējusi nozīmīgu lomu jau no seniem laikiem, kalpojot gan par tirdzniecības ceļu

16 Forrest, Craig. *International Law and the Protection of Cultural Heritage*. New York: Routledge, 2010. xx.p.
17 UNESCO. The World Heritage Convention. Pieejams: <http://whc.unesco.org/en/convention/> [skatīts 10.02.2015]

18 UNESCO Latvijas Nacionālā komisija. Rīgas vēsturiskais centrs. Pieejams: <http://www.unesco.lv/lv/kultura/pasaules-mantojums/rigas-vesturiskais-centrs-4/rigas-vesturiskais-centrs-1/> [skatīts 31.03.2015]

19 UNESCO Pasaules mantojuma Latvijas nacionālā saraksta nolikums. Pieejams: http://www.unesco.lv/files/UNESCO_Pasaules_mantojuma_Latvijas_nacionala_saraksta_nolikums_661d7b3e.pdf [skatīts 27.03.2014]

20 Pasaules mantojuma vietas restorspektīvais īpašas nozīmes univerālās vērtības pamatojums. Rīgas Vēsturiskais centrs. Pieejams: http://www.mantojums.lv/_rikt_text/docs/Riga_OUV_LV_final.pdf [skatīts 20.02.2015]

starp austrumiem un rietumiem, gan būtiski ietekmējot un veidojot Baltijas valstu koptēlu, kas pieminēts pie otrā kritērija. “Kritēriju (ii) pamato, tas, ka Rīga ir ievērojami ietekmējusi Baltijas jūras kultūras telpu arhitektūras, monumentālās skulptūras un dārza dizaina attīstībā. Rīga kā viena no lielākajām ostas pilsētām un tirdzniecības centriem Baltijā nodrošināja sasniegumu un pieredzes apmaiņu starp Rietumu un Austrumu civilizācijām. Rīgas Politehniskais institūts bija vienīgā augstākā izglītības iestāde, kurā varēja apgūt arhitektūru līdz Pirmajam pasaules karam Baltijas valstīs, tādējādi veicinot savu arhitektūras tradīciju izplatīšanu Tallinā, Viļņā un caristiskās Krievijas rietumu pilsētās.”²¹

Par svarīgu kultūras mantojuma apraksta daļu darba autore izlēma apskatīt arī pret to vērsto kritiku. Nereti pētījumos visvairāk tiek kritizēta sasaiste kultūras mantojuma objektu un tūrisma objektu vidū, proti, šo tiek kritizēta šo abu nosacīti nesaistīto sfēru apvienošanās. Kādā amerikāņu pētījumā autore apgalvo, “ka ir pierādījumi tam, ka strauji ir augušas izmaksas tūrisma vēsturisko un taustāmo vietu saglabāšanai, kas savukārt veicina politisku spriedzi un izvirza jautājumu, vai kultūras mantojuma saglabātāji ir apzinājušies un definējuši, kā tieši pagātnes mantojuma glābšana sekmē ilgspējīgu nākotnes attīstību,”²² veicinot viedokļa par kultūras mantojuma saglabāšanai veltīto līdzekļu nelietderīgu izmantošanu izplatību tūrisma attīstībā.

Jau minētajā pētījumā par kultūras mantojumu un tā ilgspēju, autore atzīst, ka, lai arī vēsturisko vietu, pieminekļu, ainavu kultūrvēsturiskā mantojuma ilgspējas aspekts savu nozīmi pētnieku diskusijās gadu gaitā ir palielinājis un radījis risinājumus dažādām problēmām, vienlaikus ir veidojušās domstarpības kultūras mantojuma atbildīgo profesionāļu un tūrisma sfēras pārstāvju vidū, proti, “kultūras mantojuma organizācijas ir ievērojami atkāpušās no to klasiskās kultūras mantojuma saglabāšanas misijas, izmainot to attiecības ar tūrisma industriju un pielāgojot kultūrvēsturiskā mantojuma izmantojamību tūrisma nepieciešamībām”.²³ Šis noteikti ir minams kā viens no iemesliem pēdējos gados īpaši strauji attīstošajam un plaukstošajam kultūras tūrisma novirzienam. “Neretos gadījumos viens no galvenajiem iemesliem piešķirt kultūras mantojuma statusu dažādām pasaules vietām un objektiem ir potenciālais naudas apgrozījums, jo tādā veidā tiek pievilināti tūristi, veicinot tūrisma attīstību, kas uzskatīta par vienu no lielākajām industrijām patērētāju izdevumu

21 Pasaules mantojuma vietas restorspektīvais īpašas nozīmes univerālās vērtības pamatojums. Rīgas Vēsturiskais centrs. Pieejams: http://www.mantojums.lv/_rict_text/docs/Riga_OUV_LV_final.pdf [skatīts 20.02.2015]

22 Boucher, Diane B. *Cultural Heritage and the Challenge of Sustainability*. New York: Left Coast Press, 2013. 7.p.

23 Turpat.

ziņā.”²⁴

Jāatzīmē, ka arī bakalaura darba galvenā izpētes objekta ēkas Dzirnavu ielā 46 vēsturiskā attīstības un atstātā kultūras mantojuma apkopošana un apzināšana pēc darba veikšanas daļēji varēs kalpot tūrisma nepieciešamībām, lai ēkas pārstāvjiem būtu iespēja interesentiem sniegt plašāku informāciju par UNESCO Pasaules kultūras un dabas mantojuma vietas Rīgas vēsturiskā centra teritorijā esošu ēku ar kultūrvēsturiskām vērtībām.

Kādā citā pētījumā, kur tā autors apspriež 2003. gada UNESCO konvenciju par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu, kurā uzsvērts, “ka ikviena tās daļībvalsts ir atbildīga par nemateriālā kultūras mantojuma pārmantošanu un kultūras savdabības saglabāšanu kā pretstatu kultūras standartizācijai”,²⁵ savukārt uzmanība vairāk tiek pievērsta kultūras politikas centieniem sastādīt nemateriālā kultūras mantojuma objektu visaptverošu krājumu, ko “lielākā daļa starptautisko ekspertu kultūras mantojuma identificēšanas un uzskaitīšanas veidu atzina par racionālu, [...] savukārt, kritiķi to nosauca par milzīgu nepaveicamu uzdevumu, kamēr tiks izmantotas vēsturiski diskreditētas metodes, nepareizi uztverot kultūru sadrumstalotu vienību veidā un radot maldīgu iespaidu par šādu krājumu lielo nozīmi kultūras vitalizēšanā.”²⁶ Tātad pastāv uzskats, ka, izveidojot kritērijus, pēc kuriem izvērtēt un nodēvēt objektu/vietu pie kultūras mantojuma piederīgu, tālāk sekojošie procesi (objekta/vietas aizsardzība, saglabāšana, uzturēšana) sarežģījumus nesagādātu, jo būtiskākais jau būtu izdarīts – objekts/vieta atpazīta kā pasaules kultūras mantojums. Kritiķi to neatzīst tāpēc, ka pašos pamatos jau šādus kritērijus un uzskaitījumu būtu problemātiski izveidot gan kultūru, gan sabiedrības dažādību un savdabību dēļ. Lai vai kā, UNESCO ietvaros ir izveidotas gan definīcijas, gan kritēriji, pēc kuriem noteikt kultūras gan materiālo, gan nemateriālo pasaules mantojumu.

2.1 Materiālais kultūras mantojums

1972. gada konvencijā par Pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību par kultūras mantojuma tiek runāts, iedalot to trijās grupās: “**pieminekļi:** arhitektūra, monumentālās skulptūras un glezniecības darbi, arheoloģiski elementi vai struktūras, uzraksti, alas vai elementu grupas, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no vēstures, mākslas vai zinātnes viedokļa; **ansambļi:** atsevišķu vai apvienotu ēku grupas, kam dēļ to arhitektūras,

24 Timothy, Dallen J. *Cultural Heritage and Tourism*. Great Britain: Charlesworth Press, 2011. 16.p.

25 UNESCO Latvijas Nacionālā komisija. Nemateriālais mantojums. Pieejams: <http://www.unesco.lv/lv/kultura/nematerialais-mantojums-2/nematerialais-mantojums-1/> [skatīts 02.02.2015]

26 Kurin, Richard. *Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: a critical appraisal*. Pieejams: <http://www.shi.or.th/download/460/> [10.02.2015]

vienotības vai to vietas ainavā ir īpašas nozīmes universāla vērtība no vēstures, mākslas vai zinātnes viedokļa; **ievērojamas vietas:** cilvēka radītas vai cilvēka un dabas kopīgi radītas, kā arī teritorijas, kas ietver arheoloģiski ievērojamas vietas, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no vēstures, estētikas, etnoloģijas vai antropoloģijas viedokļa.”²⁷ Attiecībā uz ēku Dzirnāvu ielā 46, būtu jāizceļ tieši otrais punkts, jo, kā jau iepriekšējā apakšnodaļā ir minēts, Rīgas vēsturiskais centrs, kura teritorijā atrodas arī pētāmā ēka, ir iekļauts UNESCO Pasaules kultūras mantojuma saglabājamo vietu sarakstā, kam par vienu no iemesliem kalpoja tieši fakts, ka vēsturiskā centra apkārtnē ir saglabājušās koka ēkas, kuras sniedz ziņas par pilsētībniecības, arhitektūras un ainavas dizaina attīstību, kam šajā apakšnodaļā tiks pievērsta galvenā uzmanība.

Vēstures gaitā koks kā būvniecības materiāls ir ticis uzskatīts par vienkāršu un salīdzinoši ar mūra ēku celtniecību lētu materiālu urbānās vides ēku celtniecībai, taču ar laiku koks kā izjemateriāls ēku būvniecībai vairs nav tik konkurētspējīgs mūra ēku izturības un noturības dēļ. Mūsdienās sastopamās koka arhitektūras celtnes vēsta par 19.gs. otrās puses eklektisma arhitektūras meistardarbiem, ko nevar salīdzināt ar koka arhitektūru Padomju periodā, kad ne tikai Latvijā, bet visās trīs Baltijas valstīs koku par izjemateriālu izmantoja utilitāru celtnu un vasaras māju, tā saucamo, *dāču* celtniecībai, koka arhitektūrai sasniedzot zemāko māksliniecisko vērtību.²⁸ Pēdējās desmitgades laikā par koka arhitektūras vērtību un tās mantojumu tiek ļoti daudz diskutēts, īpaši Ziemeļeiropas valstīs, kurās ar šo arhitektūras fenomenu pilsētas vēsturiskajās daļās var sastapties ik uz soļa. Svarīgs vērtību nosakošais aspekts ir attiecīgās koka celtnes nozīme pilsētvides veidošanā un gan ēkā, gan tās apkārtnē dzīvojošo iedzīvotāju skatījumā. “Koka arhitektūras aizsardzība ir veids, kādā saglabāt pilsētas leģendas. Ar vietu saistītie literārie un tradicionālie materiāli pieder pie pilsētas semantiskā lauka, kas veido nozīmīgu daļu urbānā teksta. Pilsēta kļūst jēgpilna, ja tā ir leģendu, stāstu, atmiņu, ideju un domu iekļauta. [...] Pilsētas folklorā koeksistē ar pilsētas vietām, taču, pazūdot vietai, ar laiku izgaist arī stāsti,”²⁹ ar šo parādot, cik materiālā kultūras mantojuma vērtības ir cieši saistītas un savstarpēji viena otru papildinošas ar nemateriālajām kultūras mantojuma vērtībām, ko šajā bakalaura darbā apskatīs autore, cenšoties noskaidrot kādus stāstus par ēku var pastāstīt ēkā 20.gs. otrajā pusē darbojošās personas, kurām arī laika gaitā ar ēku var veidoties cieša saikne. ”Vieta personai var nozīmēt pagātņi un atmiņas, kas

27 Konvencija par Pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/766> [skatīts 01.02.2015]

28 Vālja, Leele. Urban Wooden Architecture – Traditions and Significance. Pieejams: http://www.eki.ee/km/place/pdf/kp6_12_vxlja.pdf [skatīts 31.03.2015]

29 Vālja, Leele. Urban Wooden Architecture – Traditions and Significance. Pieejams: http://www.eki.ee/km/place/pdf/kp6_12_vxlja.pdf [skatīts 31.03.2015]

veido pašu indivīdu, kamēr pati vieta gūst nozīmīgumu no pašas personas.”³⁰ Un par to, cik vieta un vide ir bijusi nozīmīga konkrētajā laikā ēkā pastāvošajai kopienai, var uzzināt tikai no pašiem kopienas locekļiem, tāpēc darba empīriskajā daļā autorei ir nepieciešams uzrunāt tieši šīs personas.

Kā viens no pierādījumiem diskusijām par koka arhitektūras mantojumu ir dibinātā Eiropas mēroga federācija *Europa Nostra*, kas nodarbojas ar kultūrvēsturisku ēku un dabas mantojuma aizsardzību visā Eiropā. Kādā no forumiem, kas tika organizēti Rīgā 2001. gada septembrī, tika diskutēts par pilsētu koka arhitektūras problemātiku un iespējām to saglabāt un aizsargāt. “Koka arhitektūras un koka pilsētu atzīšana ir viens no nozīmīgākajiem ieguldījumiem, ar ko Ziemeļeiropa var izcelties Pasaules kultūras mantojuma vidū; koka arhitektūra nodrošina dzīvošanai labu kvalitāti un vēstures izjūtu, kas izsauc piederību pilsoniskajai sabiedrībai.”³¹ Kopīgu ideālu radīšana gan arhitektūrā, gan pilsētu plānošanā visā Eiropā sniegtu izpratni par vidi, kurā mēs dzīvojam.

Saskaroties ar izmaiņām, kas gadsimtu gaitā ir pārveidojušas koka pilsētu raksturu, *Europa Nostra* foruma ietvaros tika runāts par to, ka vairākās Centrāl- un Austrumeiropas valstīs ne ar ekonomisko, ne sociālo attīstību nevar tikt attaisnota bezatbildīgā pilsētu koka arhitektūras bojāšana. “Apzinoties vajadzību modernizēt pilsētas un mājokļus, vienlaikus ir nepieciešams uzsvērt koka arhitektūras pievilcību un tai raksturīgās pazīmes – dabīgums, izturība un spēja atdzīvināt identitātes, kas ir īpaši nozīmīgi pasaules globalizācijas kontekstā,”³² jo tikai spēcīgi izkoptam nacionālajam kultūras mantojumam ir iespēja ar laiku neizzust minētās globalizācijas laikmetā

2.2 Nemateriālais kultūras mantojums

Neskatoties uz to, ka ēka papildina Rīgas vēsturiskā centra koka arhitektūras apbūves ainavu, autore ir arī darbā izvirzījusi pieņēmumu, ka ar ēku var tikt saistītas nemateriālas kultūras mantojuma vērtības, pamatojoties gan uz ēkā kādreiz pastāvējušajām iestādēm un to raksturu, funkcijām, gan arī tagadējo ēkas funkciju.

“Nemateriālo kultūras mantojumu, kas tiek nodots no paaudzes paaudzē, kopienas un grupas nemitīgi rada no jauna atkarībā no apkārtējās vides, mijiedarbībā ar dabu un savu

30Vālja, Leele. Urban Wooden Architecture – Traditions and Significance. Pieejams: http://www.eki.ee/km/place/pdf/kp6_12_vxlja.pdf [skatīts 30.03.2015]

31 EUROPA NOSTRA. The Riga Declaration. Wooden Architecture in Cities. Pieejams: <http://www.europanostra.org/UPLOADS/FILS/THE%20RIGA%20DECLARATION.pdf> [skatīts 31.03.2015]

32 EUROPA NOSTRA. The Riga Declaration. Wooden Architecture in Cities. Pieejams: <http://www.europanostra.org/UPLOADS/FILS/THE%20RIGA%20DECLARATION.pdf> [skatīts 31.03.2015]

vēsturi, un tas veido viņās identitātes un pēctecības izjūtu, tādējādi veicinot cieņu pret kultūras daudzveidību un cilvēka radošo darbību.”³³ Nemateriālā kultūras mantojuma gadījumi neaprobežojas ar vienas nozares manifestāciju, proti, var tikt iekļauti neskaitāmiem elementu no dažādām sfērām, “piemēram, šamaņu rituāli vai kādi citi rituāli, kas iekļauj kā tradicionālo mūziku un deju, lūgšanas un dziesmas, ģērbšanās stilu un sakrālos priekšmetus, tā arī rituālus, ceremonijas un dabiskās pasaules apzināšanos.”³⁴ Līdzīgi arī dažādi festivāli ir dēvējami par komplicētām nemateriālā kultūras mantojuma izpausmēm, kas iekļauj “dziedāšanu, dejošanu, teātri, dzīres, mutvārdu tradīcijas, stāstu stāstīšanu, amatnieku prasmes, sporta un dažāda cita veida izklaides, sarīkojumus.”³⁵ Šī bakalaura darba ietvaros no definīcijas būtu izceļams teātris un ar to saistītie rituāli, kas pieskaitāmi pie nemateriālā kultūras mantojuma.

UNESCO par nemateriālo kultūras mantojumu dēvē “paražas, spēles un mutvārdu izpausmes formas, zināšanas un prasmes, kā arī ar tiem saistītus instrumentus, priekšmetus, artefaktus un kultūrvidi, ko cilvēku kopienas, grupas un, dažos gadījumos, arī indivīdi atzīst par sava kultūras mantojuma daļu.”³⁶ Ar paskaidrojumiem var iepazīties UNESCO oficiālajā mājas lapā, kur nemateriālā kultūras mantojuma jēdziens iztirzāts sīkāk, skaidrojot nemateriālo kultūras mantojumu kā, pirmkārt, gan tradicionālu, gan mūsdienīgu, otrkārt, daudzveidīgu, treškārt, reprezentējošu, un, ceturtkārt, kopienā balstītu.

Nemateriālo kultūras mantojumu par gan tradicionālu, gan mūsdienīgu var uzskatīt, jo tas ne tikai reprezentē no pagātnes pārmantotās tradīcijas, bet arī laicīgās lauku un pilsētas aktivitātes, kurās piedalās dažādas cilvēku kopienas.

Nemateriālais kultūras mantojums ir daudzveidīgs, jo “kopienai var būt tādas nemateriālās kultūras izpausmes, kuras ir līdzīgas citu kopienu izpausmēm,”³⁷ proti, punktā tiek runāts par to, ka nav nozīmes vietai, no kuras nāk kopiena ar savu atšķirīgo dzīvesveidu un tradīcijām – visi var tikt pieskaitīti pie nemateriālā kultūras mantojuma nesējiem; ja līdz mūsu dienām kopienai ir izdevies saglabāt paaudžu mantojumu, mainīties, pielāgojoties videi, un joprojām veicināt identitātes un nepārtrauktības izjūtu, nodrošinot saikni ar pagātni, kas cauri tagadne ietiecas nākotnē, neapšaubāmi var kopienu uzskatīt par nemateriālā kultūras mantojuma nesēju. “Nemateriālais kultūras mantojums necenšas uzdot jautājumus, vai

33 Konvencija par nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu. Pieejams: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/00009-LV-PDF.pdf> [skatīts 01.02.2015]

34 UNESCO. Intangible Cultural Heritage Domains. Pieejams: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01857-EN.pdf> [skatīts 30.01.2015]

35 UNESCO. Intangible Cultural Heritage Domains. Pieejams: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01857-EN.pdf> [skatīts 30.01.2015]

36 UNESCO Latvijas Nacionālā komisija. Nemateriālais mantojums. Pieejams: <http://www.unesco.lv/lv/kultura/nematerialais-mantojums-2/nematerialais-mantojums-1/> [02.02.2015]

37 UNESCO. What is Intangible Cultural Heritage? Pieejams: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01851-EN.pdf> [10.02.2015]

kopienas noteiktas aktivitātes ir īpašas kultūrai. Nemateriālais kultūras mantojums sniedz ieguldījumu sociālās kohēzijas veicināšanā, iedrošinot identitātes un atbildības izjūtu, kas palīdz indivīdiem justies kā vienas vai citas kopienas daļai vai sabiedrībai visumā.”³⁸ (*Sociālās kohēzijas* mērķis ir gādāt par sociālo attiecību, mijiedarbības stiprināšanu, kā arī iekļaut diskusijās visus ar sabiedrības sociālā kapitāla saistītu aspektus³⁹).

Treškārt, pēc UNESCO nemateriālā kultūras mantojuma specifiskā apraksta tas tiek uzskatīts par reprezentējošu tā iemesla dēļ, ka tā attīstība ir atkarīga no tā, kādā mērā kopienas locekļu zināšanas, prasmes un paražas ir iesakņojušās pašā kopienā, tās locekļos, kuri ir atbildīgi par savu zināšanu nodošanu citiem kopienas locekļiem, nākamajām paaudzēm vai citām kopienām. Varētu teikt, ka no šī izriet arī ceturta un pēdējā nemateriālā kultūras mantojuma specifika, proti, tas ir kopienā balstīts. Nemateriālais kultūras mantojums var tikt uzskatīts par mantojumu tikai, ja kopienas, grupas vai indivīdi, kas to rada, uztur un nodod to tālāk, to atpazīst. “Neviens cits, izņemot kopienas vai indivīdus pašus, nevar viņu vietā izlemt par kādu izpausmju vai aktivitāšu pieskaitīšanu pie viņu nemateriālā kultūras mantojuma.”⁴⁰ Šeit būtu svarīgi izcelt kopienas kā galveno nemateriālā kultūras mantojuma pētīšanas avotu, proti, jo tieši kopiena ir vienība, kas saglabā šo mantojumu, taču tad rodas jautājums, vai pētāmās ēkas ietvaros personas atsevišķos ēkā pastāvējušos iestāžu periodos var tikt uzskatītas par ēkas kopienas. “Par kopienas var sākt runāt, kad ir izvērtētas attiecības starp mijiedarbību un grupas sniegto ieguldījumu konkrētai videi.”⁴¹ No šī skatu punkta var apgalvot, ka darba autore ēkā kādreiz pastāvošajās iestādēs darbojošās personas par kopienas pirms pētījuma veikšanas, proti, interviju novadīšanas un to apkopošanas, īsti nevar saukt. No šī izriet jautājums par to, ko var dēvēt par kopienas šī darba ietvaros. Kopienas jēdziens ir viens no sociālo zinātņu pamatjēdzieniem un laika gaitā ir ticis definēts neskaitāmiem reižu, taču par vienu no pirmajām definīcijām, kas joprojām tiek plaši izmantota, ir vācu sociologa Ferdinanda Tonija definīcija, nākusi no viņa fundamentālā socioloģijas darba (*Gemeinschaft und Gesellschaft* 1897), kurā tiek definēta kopiena un sabiedrība, kā arī iztirzāta kopienas un sabiedrības mijiedarbība un savstarpējā ietekme. Neieslīkstot definīcijas komplicētībā un niansēs, šī darba ietvaros svarīgi ir atzīmēt Tonija definīcijas pašu būtiskāko, proti, viņš

38 UNESCO. What is Intangible Cultural Heritage? Pieejams: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01851-EN.pdf> [10.02.2015]

39 Berger-Schmitt, Regina. Social Cohesion between the Member States of the European Union. Pieejams: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/33348f2088b67d76d8c1032f0d07a8b1492b26c1_253_63berg41.pdf [skatīts 21.04.2015]

40 UNESCO. What is Intangible Cultural Heritage? Pieejams: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01851-EN.pdf> [10.02.2015]

41 Minar, David W., Gree, Scott A. *The Concept of Community: Readings With Interpretations*. Chicago: Aldine, 1969, 3.p.

apgalvo, ka kopienas teorija balstās uz perfektas vienotības pieņēmuma, ka cilvēku griba kā dabisks un oriģināls stāvoklis saglabājas arī kamēr cilvēks līdzdarbojas kopienā,⁴² proti, indivīda griba nekādā veidā kopienas ietvaros netiek apspiesta, taču šī darba ietvaros vairāk ir nepieciešams meklēt nevis indivīda un kopienas, bet gan kopienas un vides mijiedarbības sekas. Amerikāņu sociologs Roberts E.Parks, piemēram, apgalvo, ka indivīdu kopienu veido divi līmeņi. Viens līmenis ir “simbiotiskais, kas nozīmē kopienas balstīšanos uz konkurenci”, un otrs ir “kulturālais, kad kopiena balstās uz komunikāciju un vienprātību”.⁴³ Taču pētniece Linda Stounvāle uzskata kopienas definēšanu par problēmātisku, “kopš tik dažādi sociālie fenomeni – pilsētas, institūcijas, apkaimes, ciemati, viesnīcas, cietumi, minoritāšu grupas, reliģiskās organizācijas, militārie veidojumi, tirdzniecības apvienības un profesijas – tiek saukti par kopienām,”⁴⁴ tāpēc, ņemot visu iepriekš nosaukto vērā, viņa kopienu definē pavisam vienkāršā apgalvojumā - “indivīdi, kuri savstarpēji mijiedarbojas konkrētā laikā un konkrētā vietā,”⁴⁵ kur galvenie kopienas raksturojošie elementi ir indivīds, laiks un vieta.

Gan R.E.Parka, gan L.Stounvāles definīciju ietvaros ēkā Dzirnavu ielā 46 kādreiz pastāvējušās iestādes un katrā iestādē atsevišķi darbojošie indivīdi var tikt uzskatīti par attiecīgā laika periodā pastāvošu ēkas kopienu, no kā, savukārt, var secināt, ka ēkā darbojošās kopienas izveidotās tradīcijas, rituāli, nostāsti, leģendas, mīti var tikt dēvēti par gan kopienas, gan vienlaikus arī ar ēku saistītām nemateriālās kultūras mantojuma vērtībām.

2.2.1 Kultūrvides jēdziens

Kā vienu no nemateriālajām kultūras mantojuma vērtībām, kas meklējama ēkā, autore izvirzīja kultūrvidi, kas veidojusies ēkas kopienu ietvaros. Ministru kabineta 2008. gada rīkojumā atrunātajā koncepcijā par kultūrvidi tās jēdziens tiek definēts sekojoši: “vide, kas veidojusies cilvēka darbības rezultātā un glabā šīs darbības pēdas: gan materiālus veidojumus, gan nemateriālas garīgās vērtības.”⁴⁶ Bakalaura darba ietvaros autore ar kultūrvidi apzīmē konkrētu 19.gs. 70. gados Rīgā celtu koka namu un ar to saistītu vidi, kurā vairāk nekā gadsimta gaitā ir darbojušās un joprojām darbojas vairākas izglītības un kultūras iestādes, taču pēc būtības kultūrvides jēdzienu nemainot.

42 Tonnies, Ferdinand. *Community and Society*. New Jersey: Transaction Publishers, 2004. 37.p.

43 Park, Robert E. *Human communities: The City and Human Ecology*. New York: Free Press, 1952. 33.p.

44 Stonewall, Linda. *Country Life, City Life: Five Theories of Community*. New York: Greenwood Publishing Group, 1983. 2.p.

45 Turpat, 1.lpp.

46 Koncepcija par Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu. Pieejams: <file:///C:/Users/User/Downloads/nemateriala-k-mantojuma-koncepcija.pdf> [skatīts 01.04.2015]

Lai plašāk izvērstu un papildinātu pašu kultūrvides jēdzienu, autore šajā apakšnodaļā apskatīs kādu teoriju, kas cieši saistāma ar kultūrvides definīciju, proti, kultūras laika un telpas slāņu veidošanās teoriju, kuras izveidē autori ir ietekmējušies no citiem autoriem.

“Katrai eksistējošai lietai ir tās redzamā fiziskā saikne, kas to nošķir, atdala no pārējās pasaules, un šī redzamā saikne ir neskaitāmiem citu neredzamu saikņu iekļauta, kuras ir tikpat īstas, taču daudz grūtāk definējamas, un kuras nosaka indivīda personīgā telpa.”⁴⁷ Tāpat mijiedarbība, kurā indivīds pats var lemt par vai pret iesaistīšanos jaunās attiecībās, jaunu saikņu veidošanā, attiecīgi tālāk veido kopējo vidi, kurā indivīds atrodas. Tagadnes kultūras vide veidojas, indivīdam pārmantojot un tagadnes apstākļiem pielāgojot iegūto vēstījumu par pagātņi. “Laiks ir iegūlies telpā; tagadne ir iegūlusies pagātnē. Cilvēks ikdienā ir spējīgs saprast tagadni, jo tā ir nostiprinājusies pagātnē,”⁴⁸ proti, kā jau zināms, pastāv neskaitāmiem sociālo paradību, darbību un rituālu, kuros izpaužas sabiedrības locekļu zināšanas, kas ir pamatā ikdienas sociālajai mijiedarbībai ar pārējiem sabiedrības locekļiem un vidi un kas nāk no pagātnes. Šo pašu var attiecināt uz ēkā laika gaitā veidojušos kultūrvīdi, kura ir bijusi un joprojām ir nozīmīga to veidojošām kopienām, jo tās ietvaros ir tikušas attīstītas garīgas nemateriālas vērtības saistībā ar ēkā notikušo, kopienas radīto.

Runājot par ideju vēsturi, Mišels Fuko apgalvo, ka kopumā tā darbojas diskursa laukos ar divām atšķirīgām vērtībām, kur “katrs laukā novietotais elements var tikt raksturots kā sens, tradicionāls, ierasts vai jauns, oriģināls un deviants.”⁴⁹ Tas nozīmē, ka cilvēks var izšķirties starp divām elementa formulējumu kategorijām: “pirmajā elements ir augsti novērtēts un nosacīti rets, tāds, kuram līdz šim nav radīti līdzīgi un kurš turpmāk var kalpot par paraugu citiem, tāds, kurš ir pelnījis tikt atzīts par no jauna radītu, savukārt, otrā grupā ietverti elementi, kuri ir parasti, ikdienišķi, pamatīgi, dēvējami par atvasinājumiem.”⁵⁰ Šo pašu var attiecināt uz kultūrvīdē veidojošām tradīcijām – tās var būt gan no jauna kopienā radītas, gan pārmantotas, ierasta rakstura. Analizējot katru no šīm elementu grupām atsevišķi, pie otrās grupas analīzes parādās jēdziens sedimentācija (nogulsnešanās, noslāņošanās)⁵¹, kas ir būtisks saistībā ar kultūras laika un telpas slāņu veidošanās teoriju, jo tajā laiks tiek saprasts kā sociālo prakšu noslāņošanās kultūrvīdē (šajā gadījumā sociālā prakse kā kopienas konceptuālu darbību un domāšanas bāze, kas sastāv no kolektīvām darbībām, kuras norisinās

47 Hall, Edward.T., Hall, Mildred.R. *Key concepts: Underlying structures of culture*. Oxford: Blackwell, 2001. 202. p.

48 Clair, Robert N.St. The Sedimentation Theory Of Cultural Time And Space: The Present is Embedded In The Past. Pieejams: <http://www.uri.edu/iaics/content/2008v17n1/01%20Robert%20StClair%20&%20Ana%20Williams.pdf> [skatīts 30.03.2015]

49 Foucault, Michel. *The Archeology of Knowledge*. New York: Pantheon Books, 1972. 141. p.

50 Foucault, Michel. *The Archeology of Knowledge*. New York: Pantheon Books, 1972. 141. p.

51 Foucault, Michel. *The Archeology of Knowledge*. New York: Pantheon Books, 1972. 141.-142. p.

atkārtoti un tiek izpildītas ar nolūku radīt kopēju jēgu, kurā tiktu izpausta kolektīvā attieksme⁵²), taču nav tik lielā mērā izceļams kultūrvides skaidrošanā, jo kultūrvidei nav obligāti jābūt pārmantotai, tai nav jābūt tādai, kas ir veidojusies agrāk citas kopienas ietvaros un tikusi pārmantota. Vidi par kultūrvidi var saukt arī vienas paaudzes ietvaros. Svarīgākais nosacījums ir tās nozīme tās veidojošajai kopienai. Darba praktiskajā daļā tiks risināts jautājums par to, vai Dzirnavu ielas 46 ēkā darbojošās personas kaut kādā veidā apzinās, izkopj un bagātina kultūras mantojuma pēdas, vienlaikus veidojot noteiktu kultūrvidi.

Papildus Fuko teorijai, jāpiemin arī amerikāņu fiziķa Tomasa Kūna idejas par laiku, kas izklāstītas viņa grāmatā “Zinātnisko revolūciju struktūras” (1962) un, galvenokārt, protams, attiecināmas uz zinātnes attīstību, taču, kā vēlāk izrādīsies, to var saistīt arī ar kultūras parādībām. “Lai rastu jēgu ikdienas rutīnā, tagadne tiek pastāvīgi sociāli konstruēta. Tagadnes kontekstā ir jārunā par jauniem apziņas līmeņiem, kas rezultātā dod jaunas perspektīvas un jaunas zināšanu formas tiem, kuri savstarpēji dalās ar šo jauno pieredzi jaunajā tagadnē. Integrējot jaunas zināšanas indivīdu ikdienas dzīvē, indivīdi tiek nostādīti kā sociāli atbildīgi uzturēt iegūto saturu ar rituālu starpniecību caur jēgpilnu savstarpēju mijiedarbību, kas paredz simbolisku zināšanu izmantošanu, uzturēšanu.”⁵³ Vecās tradīcijas tiek definētas no jauna, proti, pielāgotas jaunajam laikam, taču vienlaikus tās saglabā būtību, kas ir pašsaprotami, jo to mainīt nozīmētu tradīciju nepārmantot eksistējošajā paaudzē, bet gan radīt jaunu tradīciju. Darba empīriskajā daļā autore, intervējot kādreizējās Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas audzēkņus un pedagogus un veicot fokusgrupas interviju/diskusiju ar Latvijas Kultūras akadēmijas pārstāvjiem, kuriem pirmajiem bija saskarsme ar ēku Dzirnavu ielā 46, centīsies noskaidrot, ko par ēkas vēsturi un tajā pastāvējušajām iestādēm zina konkrētā ēkas kopiena un vai tās ir ko pārmantojušas, ko veidojušas no jauna.

Autore darbā neapskatīs dažādās kultūras definīcijas, taču būtu jāieziņē tās mainīgums un dinamisms. “Kultūra ir dinamiska – tā iekļauj dažādas prakses, kas mainās un tiek definētas no jauna katrā paaudzē. Tā veido nākotni (jauno tagadni), vienlaikus no jauna definējot savu pagātņi (vecu tagadni). Lai notiku pāreja nākotnē, pagātnei ir jātiek definētai no jauna, apgāztai un atpazītai tā, lai tā tagadnes kultūras ietvaros tiktu saprasta.”⁵⁴ Tātad kultūras

52 Tuomela, Raimo. *The Philosophy of Social Practices. A Collective Acceptance View*. New York: Cambridge University Press, 2004. 42. p.

53 Citēts pēc: Clair, Robert N.St. The Sedimentation Theory Of Cultural Time And Space: The Present is Embedded In The Past. Pieejams:<http://www.uri.edu/iaics/content/2008v17n1/01%20Robert%20StClair%20%20Ana%20Williams.pdf> [skatīts 30.03.2015] No: Kuhn, Thomas S. *The Structure of Scientific Revolutions*. Chicago: University of Chicago Press, 1962.

54 Clair, Robert N.St. The Sedimentation Theory Of Cultural Time And Space: The Present is Embedded In The Past. Pieejams:<http://www.uri.edu/iaics/content/2008v17n1/01%20Robert%20StClair%20%20Ana%20Williams.pdf> [skatīts 30.03.2015]

laika un telpas slāņu veidošanās teorijas saistībā svarīgs ir process, kad pagātne formējas par tagadni, jo jaunās tagadnes formēšanās ir atkarīga no tā, vai indivīds/indivīdu kopiena apzinās, kāda daļa no viņu tagadējām darbībām attiecīgajā vidē ir jau pastāvējušas pirms tam, proti, vai ir vērojamas kādas kopējas atkārtotas darbības un domāšanas modeļi, ko vidē iemiesojuši indivīdi no citām paaudzēm, kas attiecībā uz kultūrvides skaidrojumu nav būtiskākais. Darba empīriskās daļas noslēgumā, salīdzinot intervijās iegūto informāciju, tiks secināts, vai var runāt par kultūrvidi, nozīmīgu vienas kopienas ietvaros, vai arī par kādām vairākās paaudzēs nostiprinātām tradīcijām.

2.2.2 Mutvārdu izpausmes formas

Kā zināms, par mutvārdu tradīciju nodošanu ir atbildīgi neviens cits kā vien cilvēki, tāpēc tikai, kamēr vien pastāvēs mutvārdu tradīciju nodošana no paaudzes paaudzē, tas būs reālu personu, kuri apzināti vai neapzināti ir nodevuši savas zināšanas nākamajai paaudzei, nopelnis. “Daudzi mutvārdu folkloras žanri ir izzuduši līdz ar pēdējiem to tradīciju nesējiem, taču joprojām mūsu vidū pastāv dzīvā mutvārdu folkloras: komplicētas amata zināšanas, dažādi mūsdienu stāsti, leģenda, anekdotes, tenkas, parodijas, sakāmvārdi un mīklas.”⁵⁵

Tāpat kā kultūras mantojuma definīcijas variē, arī mutvārdu vēstures jēdziens tiek skaidrots dažādi, taču būtībā “mutvārdu vēsture attiecas gan uz personiskiem stāstiem un atmiņām par pagātņi, ko cilvēki stāsta viens otram, gan šādām atmiņas stāstu formālām, mutvārdu vēsturnieku un pētnieku veidotām, kolekcijām.”⁵⁶ Turpmāk šajā apakšnodaļā tiks apskatītas mutvārdu tradīciju jēdzieni, ko darba autore ir izvirzījusi kā vienu no nemateriālā kultūras mantojuma formām, kas glabājas ēkā un tiek nodotas no attiecīgās ēkā darbojošās iestādes kopienas nākamajai. “Muvārdu tradīcija ir īpaša rakstura vēsturiski avoti. To specifika izriet tieši no tā, ka tie ir nepierakstīti avoti, kuri ir formulēti tādā formā, kas ir piemērota mutiskai informācijas pārraidīšanai, un ka to saglabāšana ir atkarīga no veiksmīgas cilvēces paaudzes indivīda atmiņas”⁵⁷ Šādu vēsturisko avotu īpatnības, proti, tās atkarība no cilvēka atmiņām, vēsturniekiem pozicionē problēmu – vai šāda nosacīti nestabilā veidā iegūta informācija par vēsturi tiešām atņem mutvārdu tradīcijām uzticama vēstures avota lomu, un, ja neatņem, vai pastāv līdzekļi un metodes, ar kuru palīdzību iegūto informāciju pārbaudīt?

55Harvilahti, Lauri. Folklore and Oral Tradition . Pieejams: http://journal.oraltradition.org/files/articles/18ii/7b_harvilahti.pdf [skatīts 28.02.2015]

56 Veale, Sharon, Schilling, Kathleen. *Talking History: Oral History Guidelines*. Australia: Department of Environment & Conservation, 2004. 2.p.

57 Vansina, Jan. *Oral Tradition: A Study in Historical Methodology*. New York: Transaction Publishers, 2006, 1.p.

Atbildes nenoliedzami ir neviennozīmīgas, jo, piemēram, mūsdienās joprojām pastāvošajām kopienām bez rakstības, mutvārdu tradīcija ir galvenais pagātnes rekonstruēšanas līdzeklis. Pat arī kultūrām ar rakstību uz mutvārdu tradīcijām balstīta ir informācija par ļoti seniem konkrētās kultūras periodiem. “Mutvārdu tradīcijas burvība slēpjas tajā, ka ziņas no pagātnes eksistē un ir īstas, taču sajūtām pieejamas nevienmērīgi. Mutvārdu izpausmes un tradīcija parādās tikai, kad tiek izteiktas, jo pārsvarā tās glabājas cilvēku prātos, tikai retos gadījumos tās tiek sadzirdētas.”⁵⁸ Izdarot secinājumus par grāmatas autorei, ievērojamas beļģu vēsturnieces un antropoloģes Janas Vansinas vēstījumu par mutvārdu tradīciju kā savdabīgu vēstures avotu, jāsaka, ka par cilvēku atmiņas fenomenu un informāciju, ko atmiņa ir spējīga nodot no paaudzes paaudzē, tiek runāts kā par sarežģītu mehānismu, kas tomēr ir spējīgs uzglabāt informāciju un saistībā ar to rekonstruēt pagātnei. “Neviens mutvārdu sabiedrības, kopienas loceklis neapšaubā, ka atmiņas ir uzticama informācijas krātuve, kas satur senā cilvēka pieredzes būtību, kodolu un izskaidro, kā un kāpēc tieši tā pasaule mūsdienās darbojas.”⁵⁹ Lai arī mutiskā tradīcija vēsta par pagātnes laiku, tā tiek stāstīta tagad, kas ir būtisks aspekts informācijas uztveršanai, jo ir nepieciešams par uzzināto spriest laika kontekstā, neignorējot nevienu no laikiem, kas pretējā gadījumā nozīmētu informāciju reducēt, bet gan skatot to kā pagātnes un tagadnes atspoguļojumu. Darba autore turpinās ar J. Vansinas mutvārdu tradīcijas definīciju: “Izteiciens “mutvārdu tradīcija” saistāms gan ar procesu, gan produktu. Mutvārdu tradīcijas produkts attiecināms uz mutvārdu ziņām, kas balstītas uz citām mutvārdu ziņām, vismaz vienu paaudzi vecām. Savukārt, mutvārdu process ir šo ziņu pārraidīšana laika gaitā runas komunikācijas veidā līdz ziņas izžušanas brīdim.”⁶⁰ Tātad, ja tiks noskaidrots, ka ēkā Dzirnau ielā 46 vismaz vienas paaudzes ietvaros ir notikusi kādu nostāstu vai citu mutvārdu tradīciju pārmantošana, varēs apgalvot, ka ar ēku saistītie un tajā darbojošie indivīdi neapzināti ir atbildīgi par kādas konkrētas mutvārdu tradīcijas produkta (nemateriāla kultūras mantojuma) nodošanu nākamajai paaudzei.

Veicot interviju apkopojumu darba empīriskajā daļā, vērā noteikti jāņem laika posms, kad katrs no intervējamajiem ir attiecīgajā iestādē darbojies (kas īpaši attiecas uz Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolu, jo tās kontekstā tiks veiktas intervijas ar dažāda vecuma personām, lai noskaidrotu, vai gadu gaitā ir kas mainījies saistībā ar pētāmo tēmu, objektu), kā arī intervējamo pilnīgi individuālajām atmiņām. “Nekad divi dažādi cilvēki neatcerēsies vienu un to pašu vēsturisko notikumu vienādi. Divi cilvēki var būt dzīvuši vienā un tajā pašā

58 Vansina, Jan. *Oral Tradition as History*. Great Britain: Marston Book Services, 1985. xi.p.

59 Turpat, Vansina, Jan.

60 Vansina, Jan. *Oral Tradition: A Study in Historical Methodology*. New York: Transaction Publishers, 2006., 3.p.

mājā vai zvejojuši vienā un tajā pašā vietā – to atmiņu stāsti tāpat pilnībā nesakrītis.”⁶¹ Intervētājam iegūtā informācija ir nenoliedzami jāizvērtē, taču jāsaprot, ka saistībā ar, piemēram, nostāstiem, mītiem vai leģendām par ēku dažādām personām var būt dažādas versijas, kuras visas vienlaikus var tikt uzskatītas par patiesām. Nereti ikdienā var sastapties ar niansēs atšķirīgām, taču būtībā līdzīgām pastāstu versijām par, piemēram, kādas ēkas nosaukuma rašanos, tāpēc darba autore neveidos īpaši kritiski izstrādātus kritērijus, pēc kuriem vadīties apkopojot no intervijām iegūto informāciju, jo uzmanība vairāk tiks pievērsta tieši uz informācijas par mutvārdu tradīcijām esamības faktoru.

Kā par vienu no darba autore izvirzītajiem mutvārdu folkloras žanriem, kas varētu būt saistīti ar konkrēto ēku, ir nostāsti. **Nostāsts** ir “reālistisks stāstījums par konkrētiem notikumiem un personām, nozīmīgām parādībām dabā, sadzīvē, darba procesā.”⁶² “Nostāsta varoņi vai vietas var tikt mainītas dabiskā ceļā [...], tāpat arī vārdi un stāstījuma veids var tikt mainīts, taču ideja un nostāsta būtība netiek mainīta.”⁶³ Darba autore pieņem, ka tad, kad tiks veiktas intervijas ar bijušiem Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas audzēkņiem un pasniedzējiem, nostāsti būs tas mutvārdu folkloras žanrs, ar ko viņi vairāk identificēs laiku, kad darbojās skolā, proti, maz ticams, ka personas atminēsies skolas laiku stāstot, piemēram, mītus vai leģendas, taču tās nenoliedzami varēja tikt radītas, kamēr intervējamās personas skolā darbojās vai arī tās varēja tikt pārmantotas no iepriekšējām ēkas kopienām, tāpēc darba autore pieņem, ka leģendas ir viens no mutvārdu folkloras žanriem, ko ēka varētu glabāt.

Leģenda ir “tradicionāls stāsts, parasti plaši pazīstams kā vēsturisks, taču ne autentisks,”⁶⁴ kā arī “teiksmains, fantastisks nostāsts par kādu vietu, personu, vēsturisku notikumu.”⁶⁵ Leģendas viennozīmīgi var būt vēsturiskas, jo liecina par pagātņi un glabā tās vērtības, taču ne autentiskas, jo cilvēku sacerētas par laiku, ko viņi nav piedzīvojuši un notikumiem, ko nav pieredzējuši. Būtībā tiek apgalvots, ka leģendas nenāk no pirmavotiem – nepastāv viens leģendas oriģināls, kas tiktu nodots no paaudzes paaudzē; katrā paaudzē notiek mantojamās leģendas izmaiņas konkrētā laika posma kontekstā, kā arī katra cilvēka spēja atcerēties nostāstus par kādu vietu, personu, vēsturisku notikumu atšķiras, kas palielina iespēju katram leģendas stāstītājam izmainīt tās atsevišķas nianses.

61 Veale, Sharon, Schilling, Kathleen. *Talking History: Oral History Guidelines*. Australia: Department of Environment & Conservation, 2004. 3.p.

62 Tezaurs. Skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://tezaurs.lv/sv/?w=le%C4%A3endaf> [28.03.2015]

63 Torres, Carmen M. Traditional Tales: History and Genre. Pieejams: http://www1.uprh.edu/cc/Ingles/Traditional%20Tales%20History%20and%20Genre/INGL_TTHAG.pdf [30.03.2015]

64 Oxford Dictionaries. Legend. Pieejams: <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/legend> [skatīts 29.03.2015]

65 Tezaurs. Skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://tezaurs.lv/sv/?w=autentisks> [skatīts 30.04.2015]

3 ĒKAS DZIRNAVU IELĀ 46 BŪVNICĪBAS VĒSTURE

LKA Teātra un audiovizuālās katedras vadītājas I. Pērkones īpašumā bez norādēm/atsaucēm uz vēsturiskiem avotiem esošajā dokumentā, kas veidots pirms ēkas restaurēšanas 2011./2012. gadā, ar nosaukumu “Norvēģu restaurācijas projekts koka māju atjaunošanai” kā ēkas celšanas gads tiek minēts 1826. gads, kad tur savu darbību it kā ir uzsācis zirgu pasts. Šis, bez atsaucēm darba autores redzeslokā nonākušais dokuments, ir vienīgais nosacīti oficiālais, kurā parādās 1826. gads kā grunstgabala apbūves gads, jo par šo laika posmu grunstgabala zemesgrāmatā nav saglabājusies plašāka informācija. 1874. gadā, kad pilsētas būvvaldes atļauju divstāvu koka dzīvojamās ēkas ar mansardu celtniecībai iegūst grunstgabala īpašnieks Vespazians Gruževskis, nekas nav minēts par to, ka nams varētu tikt celts uz jau esošiem pamatiem. Tātad var secināt, pat ja grunstgabalā ir atradies zirgu pasts, tā noteikti nav bijusi ēka, ko restaurētu tagad var redzēt mūsdienās. Interesanti, ka koka ēka Dzirnau ielā 46 tika būvēta kā dzīvojamais nams, taču vēlāk savas pastāvēšanas gaitā ēka ir mainījusi savas funkcijas, kļūstot par mājvietu dažādām gan ar kultūru, gan izglītību saistītām iestādēm – O. N. Ļišinas privātā krievu sieviešu ģimnāzijai, L.S.N. Līgas daiļaušanas skolai, Poļu teātrim un leļļu teātrim, Rīgas Lietišķās mākslas skolas atsevišķām nodaļām, ar kurām vienlaikus mājā darbojās gan Jāzepa Mediņa mūzikas vidusskolas Pūtēju orķestru nodaļa, gan Latvijas Kultūras akadēmijas Teātra un audiovizuālās mākslas katedrai. Šo iestāžu vēsture un darbība tiks apskatīta darba trešajā un ceturtajā daļā, taču šajā nodaļā un tās apakšnodaļās darba autore vairāk sniegs ieskatu ēkas Dzirnau 46 būvniecības vēsturē, apskatot ēkas arhitektūru un tās sākotnējās funkcijas un īpašniekus.

3.1 Ēkas arhitektoniskais aspekts

Informācija par konkrētās pētāmās ēkas būvēšanas laiku, arhitektu un viņa ēkas būvprojekta skicēm ir pieejama Rīgas Būvvaldes arhīvā. Jau darba ievadā minēts, ka ēka Dzirnau ielā 46 atrodas UNESCO Pasaules kultūras un dabas mantojuma vietas Rīgas vēsturiskā centra teritorijā, kuru par tādu padara ne tikai jūgendstila arhitektūra, kas Rīgā atzīta par visaugstvērtīgāko visā Eiropā⁶⁶, bet arī tās senā apbūve ar koka mājām, kāda pēc arhitekta Gustava Rūdolfā Vinklera projekta (skat. piel. nr. 1) 1874. gadā (nevis 1826. gadā, kā tas kļūdas dēļ parādās dažādos interneta portālos) ir celta arī Dzirnau ielas 46 ēka. “Otras

66 UNESCO. Historic Centre of Riga. Pieejams: <http://whc.unesco.org/en/list/852> [skatīts 05.03.2015]

tādas lielpilsētas, kuras centrā joprojām atrodas 19. gadsimtā celtas koka ēkas, nav.”⁶⁷ Krasas telpu pārbūves izmaiņas ēka vairāk nekā gadsimta gaitā nav piedzīvojusi (neskaitot ēkas restaurāciju 2008.gadā). 1912. gadā, kad tur jau četrus gadus darbojas O.Ļišinas krievu sieviešu ģimnāzija, ēkai tiek uzcelta piebūve (skat. piel. nr. 2), dažas izmaiņas telpu paplašināšanai ir veicis Poļu teātris 1936. gadā, kā arī praktiska rakstura remontdarbi ir veikti Latviešu Sieviešu Nacionālās Līgas laikā,⁶⁸ taču citas būtiskas pārbūves ēku nav skārušas. Ziņas par to, ka O.Ļišinas krievu sieviešu ģimnāzijas laikā dzīvojamās telpas tiktu pielāgotas mācību darbam, tās pārbūvējot, pilsētas būvvaldes arhīvā netika atrastas.

Šajā laikā Rīgā pārsvarā koka arhitektūras ziņā dominē divstāvu koka ēkas, kas ir izskaidrojams ar pilsētas būvvaldes noteikumu koka namus tajā laikā necelt ar vairāk nekā diviem stāviem,⁶⁹ ko arhitekts, protams, ir ņēmis vērā, veidojot šīs ēkas projektu. “Ēka celta koka karkasa konstrukcijā ar plakanu aizpildījumu uz ķieģeļu un akmens mūra cokola.”⁷⁰ Mūra cokols ēku pasargā no plūdu draudiem un šai ēkai kalpo arī par pagrabstāva sienu virszemes daļu, kurā pagājušā gadsimta sākumā kādu laiku ir darbojusies Mārtiņa Plikgalvja kurinātava, kurai šim nolūkam pagrabā it tikusi izbūvēta ar pilsētas būvvaldi nesaskaņota krāsns.⁷¹

19.gs. otrajā pusē mākslas telpā ienākošais historisms (“nosaukuma “historisms” jēdzieniskais saturs norāda vienīgi uz celtņu arhitektoniskajā apdarē izmantoto formu avotu – vēsturisko stilu izteiksme līdzekļu arsenālu, turpretī “eklektisms” - uz tā laika stila māksliniecisko būtību – uz izvēli”⁷²) ietekmē arī šīs ēkas arhitektūras stilu. “Sākotnējā fasāžu apdare veidota historisma periodam raksturīgās formās ar bagātīgu dekoru.”⁷³ Četri nama apdarē iestrādātie dekoratīvie pilastrī ar to kapiteļiem, kas novietoti ēkas ieejas no ielas puses durvju pusē un stiepjas abu stāvu garumā, pa vertikāli sadalot fasādes plakni, atgādina kolonnas un liek manīt klasicisma arhitektūras elementu klātbūtni. Fasādes kompozīciju pamatā nosaka ritmiski veidotās logailas un asimetriski novietotais rīzalīts, kurā iestrādātas ēkas ieejas durvis no ielas puses. Ēkas rīzalītu augšpusē noslēdz un nepilno mansardu veido

67Krašņiņš, Jānis. Arhitektūras stili Latvijā. Pieejams: http://e.znet.lv/Arhitekt_stili_Latvija_Text.pdf [skatīts 05.03.2015]

68 LVVA (Latvijas Valsts Vēstures arhīvs). 2761.f. (Rīgas būvvaldes komisija). 3.apr., 2245.l. Grupa 20, grunts 136.

69 Krašņiņš, Jānis. Arhitektūras stili Latvijā. Pieejams: http://e.znet.lv/Arhitekt_stili_Latvija_Text.pdf [skatīts 05.03.2015]

70 Citēts pēc: Zilberte, Ieva. Teātra māja Zirgu pastā. *Latvijas Arhitektūra*. Nr.110, 2013/2014, decembris/janvāris. 30.lpp. No: SIA Arhitektoniskās izpētes grupa. Arhitektoniski mākslinieciskā inventarizācija ēka Rīgā, Dzirnāvu ielā 46. 2005. 5.-12. lpp

71LVVA (Latvijas Valsts Vēstures arhīvs). 2761.f. (Rīgas būvvaldes komisija). 3.apr., 2245.l. M.Plikgalvja atļaujas lūgums malkas tirgošanai Pilsētas būvvaldei, 37.lpp

72 Krašņiņš, Jānis. *Latvijas Republikas būvmāksla*. Rīga: Zinātne, 1992. 102. lpp

73 Citēts pēc: Zilberte, Ieva. Teātra māja Zirgu pastā. *Latvijas Arhitektūra*. Nr.110, 2013/2014, decembris/janvāris. 30.lpp. No: SIA Arhitektoniskās izpētes grupa. Arhitektoniski mākslinieciskā inventarizācija ēka Rīgā, Dzirnāvu ielā 46. 2005. 5.-12. lpp

mezonīns ar lēzenu trīsstūrveida frontonu, kurā iestrādāts neliels apaļš stikla lodziņš. Papētot pēc G.R. Vinklera projektētās ēkas (11. novembra krastmalas 19, Kr. Valdemāra 35, Ģertrūdes 43), var saskaņot atsevišķas kopējas ārējās pazīmes, piemēram, logu stilos, kuri pēc pieejamās informācijas RE&RE mājaslapā “Zirgu pasta” ēkai iedalāmi 10 dažādos veidos⁷⁴ (skat. piel. nr. 3). 19.gadsimta pirmajā pusē Rīgas koka apbūvē klasicisma ietekmē dominē taisnstūra formu sešrūšu groplogs, taču šai ēkai ielas pusē rūtis tiek reducētas uz četrām iekšēji sīkāk nesadalītām rūtīm, kur augšējās divas proporcionāli izmēros ir divreiz mazākas nekā apakšējās. Zem otrā stāva logu palodzēm ir dekoratīvi veidoti pildīņi ar rozetēm, kurus var ieraudzīt arī pēc Vinklera projekta celtajam koka namam Kr. Valdemāra ielā 35, kur logiem ieturēts ļoti līdzīgs stils, taču šī ir ierasta parādībā ļoti daudzām tajā laikā celtām ēkām. Tas ir saistīts ar tajā laikā jaunieviesto logu slēgu konstrukciju risinājumu, proti, slēgus “izgatavoja rāmja un pildīņa konstrukcijā.”⁷⁵ Eklektisma stilā, ieturot klasicisma vienkāršību, veidoti arī pirmā stāva oderlogi.

Ja ēkas logi iedalāmi 10 tipos, tad durvis – gan iekšdurvis, gan ārdurvis, kuras visas ir izgatavotas vienā periodā, iedalāmas salīdzinoši vienkāršas un klasiskas formas piecos tipos (skat. piel. nr. 4).⁷⁶ Arī durvīm, protams, par izejmateriālu ir izmantots koks.

Ēkas visas sienas no ārpuses ir apšūtas ar horizontāliem dēļiem. Pirmo stāvu no otrā un otro stāvu no mansarda jumta daļas atdala dekoratīva, vienkārša rakstura stūra pilastra izmēra dzega, uzsverot ēkas horizontālo ritmu un ienesot mazliet renesanses gaisotni, lai arī nav veidota ar tik salīdzinoši arhitektoniski piesātinātām detaļām kā pašā renesanses periodā.

Virs 1912. gada uzceltās mūra piebūves arī ir mezonīns ar tā frontonā iestrādātu lodziņu, kas no vienas puses, veido nosacīti līdzsvarotu abu ēku kopskatu, taču no otras, tā kā piebūves fasāde netiek dekorēta ar stāvu sadalošo dzegu un pilastru platumu ir krietni lielāks nekā blakus esošajam koka namam, atšķirības ir labi pamanāmas.

3.2 Ēkas sākotnējās funkcijas un īpašnieki

Latvijas Valsts Vēstures arhīvā pieejamajā pētāmā nekustamā īpašuma zemesgrāmatā tiek iegūta informācija par ēkas īpašniekiem, kuri nav bijuši skaitā daudz. Netiek iegūta informācija par personām/ģimenēm, kuriem īpašnieki ir izīrējuši savas mājas.

Poļu skaits Rīgā pieauga 19.gadsimta beigās un 20.gadsimta sākumā, jo pilsētā strauji

74 Ziņas RE&RE. Zirgu pasta pēc rekonstrukcijas iegūst jaunu elpu. Pieejams: <http://www.rere.lv/lv/zinas/zirgu-pasts-pec-rekonstrukcijas-iegust-jaunu-elpu/> [skatīts 07.04.2015]

75 Dirveiks, Ilmārs. Koka Rīgas loga. *Koka Rīga*. Rīga: Neputns, 2001. 223.lpp

76 Ziņas RE&RE. Zirgu pasta pēc rekonstrukcijas iegūst jaunu elpu. Pieejams: <http://www.rere.lv/lv/zinas/zirgu-pasts-pec-rekonstrukcijas-iegust-jaunu-elpu/> [skatīts 07.04.2015]

attīstījās rūpniecības uzņēmumu tīkls. “Toreiz uz Rīgu darba meklējumos devās liels skaits zemnieku no poļu un lietuviešu apdzīvotajām gubernām, kas kļuva par uzņēmumu strādniekiem vai amatniekiem.”⁷⁷ Iespējams, arī pētāmās mājas būvprojekta pasūtītājiem un īpašniekiem lielā kaimiņvalstu iedzīvotāju plūsma uz Rīgu bija kā motivācija iekārtoties šajā daudzsološajā tirdzniecības ostas pilsētā. Atsaucoties uz Polijas vēstniecības konsula Mareka Gluško vēstuli, ko Līvija Dūmiņa piemin savā rakstā, ēka sākotnēji ir piederējusi Gruževskiem, poļu–lietuviešu ģimenei. “Vespaziana Gruževska priekšteči 19. gadsimtā no poļu Mazovijas (Lomžas apvidus) ieradās Lietuvas teritorijā un apmetās Žemaitijā (Kelme, Kuršenai). Pēc Vespaziana nāves nama īpašniece bija viņa meita Tekla.”⁷⁸ Šeit gan jāsaaka, ka vēstures arhīvā pieejamā īpašuma zemesgrāmatā teikts, ka nama īpašniece ir bijusi V.Gruževska sieva Angela Ignatovna Gruževska, pēc kuras nāves īpašums ir varējis vienlīdzīgām tiesībām nonākt ģimenes bērnu Ignatija, Marijas vai Teklas īpašumā, taču jau tajā pašā 1899.gadā tiek slēgta vienošanās par mājas nodošanu tikai Teklas īpašumā.⁷⁹ Nams kalpojīs dzīvošanas nepieciešamībām, taču pati ģimene ilgu laiku namā nepavadīja, lielākoties izīrējot to citiem. Plašāka informācija par mājas īrniekiem no ēkas celšanas laika 1874. gada līdz 1908. gadam, kad tur ievācas O.Ļišinas krievu sieviešu ģimnāzija, netika atrasta ne vēstures arhīvā pieejamajā gruntsgabala zemesgrāmatā, ne būvvaldes arhīvā pieejamajos dokumentos, kuros arhivētas sarakstes saistībā ar ēku ar pilsētas būvvaldi.⁸⁰

Tāpēc var secināt, ka par vienīgajiem mājas īpašniekiem līdz īpašumu nacionalizācijai 1940.gadā uzskatāma Gruževsku ģimene un tieši viena no tās atvasēm Tekla fon Gruževska. Tiek pieņemts, ka mājas īpašniece mirst 1937. gadā, taču dokumentos joprojām turpmākos trīs gadus līdz īpašumu nacionalizācijai parādoties kā mājas īpašniece.⁸¹ Valsts arhīvā pieejamajā 1940. gadā nacionalizēto māju sarakstā, kad sovetizācijas rezultātā tautas īpašums tika pasludināts par valsts īpašumu, par Teklu fon Gruževsku kā mājas īpašnieci nekas nav minēts, toties kā mājas pārvaldnieks ir ierakstīts Jānis Andrejevskis.⁸²

Par Teklas fon Gruževskas Žemaitijas apgabala jaunās paaudzes izglītošanas veicināšanu un viņas ieguldījumu Rīgas poļu kopienas attīstībā ir sabiedrībā runāts nepelnīti

77 Jēkbsons, Ēriks. Poļu Rīga. *Katram bija sava Rīga: daudznacionālās pilsētas portrets no 1857.-1914. gadam*. Rīga: AGB, 2004. 184. lpp

78 Dūmiņa, Līvija. Jauni fakti par Zirgu pastu. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 2013, 31. oktobris, 4.lpp

79 LVVA (Latvijas Valsts Vēstures arhīvs). 1615.f (Rīgas-Valmieras Zemesgrāmatu nodaļas akts nekustamam īpašumam Rīgā, II.211). 4.apr., 1149.l. 13.1-27.lpp

80 LVVA (Latvijas Valsts Vēstures arhīvs). 2761.f. (Rīgas būvvaldes komisija). 3.apr., 2245.l. Grupa 20, grunts 136.

81 Ryga innymi oczami (cz. I). Dom na Młyńskiej. Pieejams: <http://polonika.lv/test-artykul/> [skatīts 15.03.2015]

82 LVA (Latvijas Valsts arhīvs). 824.f. (Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes Izpildu komitejas Dzīvokļu pārvalde), 1.apr., 21A.l. (Rīgas pilsētas dzīvokļu saimniecības pārvalde, nacionalizēto māju saraksts 40.gads), 10.lpp

maz. Tekla fon Gruževska nāk no labi zināmas lietuviešu Gruževsku ģimenes, kas Lietuvas Žemaitijas apgabalā ieradās 16. gadsimtā.⁸³ Cilts galvenie īpašumi atradās Ķelmē un Kuršēnos, un ģimene arī pēc Rīgas nama uzcelšanas pārsvarā uzturējās savās mājās Žemaitijā, kas kalpoja par galveno iemeslu nama telpu izīrēšanai. Teklas tēvocis Jūlijs Gruževskis bija 1930. gada Novembra sacelšanās pret Krievijas impēriju iniciators, taču, notikumam sākoties, emigrēja uz Zviedriju un no turienes bija atbildīgs par ieroču iegādi un piegādi sacelšanās dalībniekiem.⁸⁴

Gadu vēl pirms savas nāves Tekala fon Gruževska, atbalstot Rīgas poļu kopienu, 1936. gadā atvēlēja tai lielāko mājas daļu, tādējādi izbeidzot Rīgas poļu kopienas savienību/struktūru nemitīgo pastāvēšanu dažādās telpās, pie kurām pieskaitāmas ēkas Jēzusbaznīcas ielā 3 un 10. Tagad Dzirnavu ielā 46 atradās vairākas Rīgas poļu biedrības, tai skaitā, Poļu Izglītības biedrība, Poļu jauniešu organizācija, Poļu akadēmiskā asociācija, sporta klubs “Reduta”, Skolotāju asociācija, skautu apvienība un bibliotēka.⁸⁵

83 Ryga innymi oczami (cz. I). Dom na Młyńskiej. Pieejams: <http://polonika.lv/test-artykul/> [skatīts 15.03.2015]

84 Ryga innymi oczami (cz. I). Dom na Młyńskiej. Pieejams: <http://polonika.lv/test-artykul/> [skatīts 15.03.2015]

85 Ryga innymi oczami (cz. I). Dom na Młyńskiej. Pieejams: <http://polonika.lv/test-artykul/> [skatīts 15.03.2015]

4 ĒKĀ PASTĀVĒJUŠĀS IZGLĪTĪBAS UN KULTŪRAS IESTĀDES

20.GS. PIRMĀ PUSE

Par ēkā pastāvējušo iestāžu iedalījumu jau tika runāts darba ievadā, proti, šāds sadalījums tika veidots galvenokārt saistībā ar darbā izmantotajām pētniecības metodēm un ēkas iestāžu ieņemamo pozīciju pētījuma veikšanas gaitā. Lai uzzinātu par iestādēm, kas pastāvējušas Dzirnavu ielā 46 20.gs. pirmajā pusē, par galvenajiem uzziņas avotiem darba autore galvenokārt izmantoja valsts arhīvos pieejamos materiālus un tā laika preses izdevumus, jo sasniegt kādā no iestādēm darbojošās personas, lai veiktu, piemēram, interviju, nebūtu iespējams. Pagājušā gadsimta pirmajā pusē ēkā pastāvējušās iestādes nav bijušas vienveidīgas, proti, ēku par savu mājvietu ir ieguvušas gan tādas izglītības iestādes kā O.Ļišinas privātā krievu sieviešu ģimnāzija un Latviešu Sieviešu Nacionālās Līgas daiļaušanas skola, gan ar kultūru un tieši teātri saistīta iestāde Rīgas Poļu teātris, kas veidojies Poļu Izglītības biedrības Rīgā paspārnē un ar kuru vienlaicīgi ēkā atradās arī citas šīs biedrības vienības. Kā pirmās ēkā darbojošās iestādes, tās tiek uzskatītas par dažādo potenciālo mutvārdu folkloras (un ne tikai) tradīciju ieviesējām, par kuru esamību/neesamību tiks noskaidrots no 20.gs. otrā pusē ēkā darbojošo personu intervijās sniegtajām atbildēm.

4.1 Olimpiadas Ļišinas privātā krievu sieviešu ģimnāzija

Olimpiada Ļišina dibina savu privāto krievu sieviešu ģimnāziju tādā starpposma periodā, kad Rīgā vēl valda revolucionārās sabiedrības gars, taču Pirmā pasaules kara briesmas vēl tikai priekšā. Pilsētā šajā laikā ir nostiprinājusies krievu sabiedrība, kurai Rīgas bagātās uzņēmējdarbības, tirdzniecības un kultūras tradīcijas izvirzīja augstas prasības. Kā krievi, tā citām pilsētas tautībām bija nepieciešams sasniegt labu saliedētības un izglītības līmeni, lai sekmīgi konkurētu savā starpā. Par izglītības attīstību tajā laikā gādā un vienlaikus savstarpēji sacenšas divi nozīmīgākie krievu sabiedrības pulciņi – Krievu literārais pulciņš, kurš “referēja par skolu reformu nepieciešamību Baltijā, apsprieda pedagoģijas teorijas, Visariona Beļinska un Konstantina Ušinska mantojumu, interesējās par Eiropas skolu sistēmu”⁸⁶, un Krievu ārstu biedrība, kura “līdz 1913. gadam biedrībā bija nolasījusi 337 zinātniskus un populārzinātniskus referātus”⁸⁷, tādējādi veicinot sabiedrības interesi par dažādiem publiskiem lasījumiem. Taču 1906. gadā tiek dibināta Krievu izglītības biedrība

86 Volkovs, Vldaislavs. Krievu Rīga. *Katram bija sava Rīga: daudznacionālās pilsētas portrets no 1857.- 1914. gadam*. Rīga: AGB, 2004. 134. lpp

87 Volkovs, Vldaislavs. Krievu Rīga. *Katram bija sava Rīga...*, 134.lpp

tautskolu direktora V.Pavdina iniciatīvas rezultātā. “1906. gada oktobrī izveidotā biedrība apvienoja augstas guberņas administrācijas amatpersonas, baznīcas pārstāvjus, militārpersonas, tirgotājus, žurnālistus, pedagogus un ārstus – vairāk nekā tūkstoš cilvēku.”⁸⁸ Par savu galveno uzdevumu biedrība izvirzīja trūcīgāko Rīgas krievu iedzīvotāju slāņa izglītošanu,⁸⁹ kas saskan arī ar O.Ļišinas vienu no galvenajiem ģimnāzijas dibināšanas mērķiem. Rīga kļuva par to Krievijas pilsētu, kurā radās meiteņu ģimnāzijas, jo tika atvērtas vairākas skolas, tai skaitā, arī zēnu, piemēram, Aleksandra zēnu skola, taču savu uzplaukumu piedzīvoja meiteņu skolas. Balstoties uz Rīgas vēstnesī ievietoto informāciju, “1884. gadā L.Tailova atvēra privāto meiteņu skolu, kas 1902. gadā kļuva par ģimnāziju. Turklāt Rīgā darbojās vēl O.Ļišinas un N.Bogojavlenskās ģimnāzija. [...] Jekaterina Mansurova, M.Postovska un J.Nariškina 1889. gadā atvēra privātu sieviešu svētdienas skolu.”⁹⁰

O.Ļišinas krievu sieviešu ģimnāzija tiek dibināta 1908. gada augustā, un visus ģimnāzijas pastāvēšanas gadus, ir atradusies ēkā Dzirnavu ielā 46. Ģimnāzija sākotnēji sastāv no sešām pamatskolas klasēm ar sevišķu pirmskolas klasi un četrām vidusskolas klasēm.⁹¹ “Jau pirmajā mācību gadā ģimnāzijā mācījās 66 audzēknes, taču drīz vien audzēkņu skaits sasniedz pustūkstoti.”⁹² Skolā mācības pasniedz krievu valodā. Pasniedzēji pēc tautības pārsvarā ir krievi, taču atsevišķus priekšmetus pasniedz gan latvieši, gan arī vācieši, ko var noprast pēc arhīvā atrodamajām ziņām par skolas sastāvu un darbību. 1932. gada Rīgas pilsētas 2. iecirkņa tautskolu inspektoram iesūtītajā skolas skolotāju sarakstā minēti sekojoši skolotāji: krieviete Olimpiade Bočagovs – Ļišina dz. 1873.g. 24.VI, krieviete Aleksandrovs Elizābete dz. 1890.g. 22.V, latviete Ēgrlis Emilija dz. 1893.g. 30.IX, krieviete Grigorjevs Paraskeva dz. 1902.g. 3.XI, krieviete Grigorjevs Vera dz. 1898.g. 31.VII, vāciete Krēnbers Terezija dz. 1894.g. 24.VII, krieviete Latiševs Eiženija dz. 1893.g. 24.IV, vāciete Ovsianis Zuzanna dz. 1886.g. 30.III, latviete Pommers Margarita dz. 1907.g. 22.X, krieviete Rubcevs Vera dz. 1894.g. 3.I, krieviete Segedijs Anna dz. 1896.g. 27.I, latviete Lipko Lidija dz. 1901.g. 30.XII, krieviete Smirnovs Aleksandra dz. 1881.g. 26.II, krieviete Šulcs Veronika dz. 1906.g. 27.X un latvietis Zaics Kirills dz. 1869.g. 5.VII.⁹³

Mācības ģimnāzijā bija par maksu. Gada maksa sākumskolas klasēm bija 100 lati un

88 Volkovs, Vldaislavs. Krievu Rīga. *Katram bija sava Rīga...*, 134.lpp

89 Рижанин. Русское общество просвещения в Риге. *Рижский Вестник*. 1906, 10.нояб. 6.с.

90 Citēts pēc: Volkovs, Vldaislavs. Krievu Rīga. No: Всеv. Ч-ин. Рижская женская воскресная школа. *Рижский Вестник* 1899. 18.июня

91 *Izglītības Ministrijas mēnešraksts*. 1929, 1.dec. 130.lpp

92 Олег Пухляк. Олимпиада Николаевна Лишина. *Покровское кладбище: слава и забвение*. Рига: Multicentrs, 2004. 217.с.

93 LVVA (Latvijas Valsts Vēsturs Arhīvs). 3189. f. (Izglītības ministrija. O.N.Ļišinas krievu sieviešu ģimnāzija), 1. apr., 1.l. (Rīkojumi, apkārtraksti, norādījumi u.c. par skolas darbību), 6.lpp

vecākajām klasēm 180 lati, taču bija studentes, kuras mācījās bez maksas vai arī par mazāku mācību maksu. Mācību darbs norisinājās līdzīgi kā citās Rīgas skolās. Stundu garums ģimnāzijā bija 45 minūtes, īsie starpbrīži – 5-7 minūtes, un garie 15 minūšu starpbrīži parasti bija pēc trešās nodarbības. Ēkas otrajā stāvā mazajā zālē uz garā galda skolniecēm bija pieejams patvāris un siltas maizītes. Īpaša uzmanība tika pievērsta atsevišķiem mācību priekšmetiem – krievu valodai, krievu literatūrai, ģeogrāfijai un Krievijas vēsturei. Krievu valodas stundas pēdējām klasēm vadīja pati Ļišina. Ļišina skolā sāka rīkot “Lielo krievu valodas stundu” vakarus, kuros audzēkņi pievērsās teatrālai darbībai, iestudējot dažādas lugas. Ļišina rakstīja scenārijus lugām, kuras pati arī iestudēja. Tika iestudētas arī klasiķu autoru darbi, piemēram, A.Puškina “Ruslans un Ludmila”, N.Gogoļa “Nakts pirms Ziemassvētkiem” u.c., taču par pulciņa sasniegumu var uzskatīt skolnieču uzvesto Puškina “Jevgeņiju Oņeginu” par godu skolas 25. gada dienai 1933. gadā.⁹⁴

Karam sākoties un vāciešiem iebrūkot Rīgā, 1914. gadā Rīgā tiek uzsākta uzņēmumu un skolu evakuācija, tai skaitā, arī Ļišinas ģimnāzijas darbība tiek uz laiku pārtraukta un viss ģimnāzijai piederošais īpašums tiek pārvests uz Vologdu, taču juku rezultātā mantas tiek zaudētas. Ģimnāzijas darbība tiek atjaunota divus gadus pēc tās pārtraukšanas. Ar O.Ļišinas atmiņu stāstījumu var iepazīties Oļega Puhļova sastādītajā rakstā par O. Ļišinu, kas ievietots grāmatā par Rīgas Pokrova kapos apglabātajām personām:

“1916. gada 3. novembrī es pēc audzēkņu vecāku lūguma atgriezos Rīgā. Iztukšotās, sagrautās telpas tika steidzami sakārtotas, un 22. novembrī jau sākās mācības. Kad es gatavojos atgriezties Rīgā, mani brīdināja, ka ģimnāzijai, kas atrodas kara darbības apvidū, tiks atņemtas tiesības, bet tomēr visas 1917. gada izlaiduma skolnieces saņems atestātus ar visām tiesībām. 17. gada augustā ģimnāzijā jau atkal bija 360 skolnieces. Bet 21. augustā, tajā dienā, kad tika nozīmēti pāreksaminējumi, pilsētā ienāca vācieši, un viss, ko mēs bijām sasnieguši smaga darba rezultātā, atkal bija vējā.”⁹⁵

Vācu okupācijas laikā ģimnāzijas darbība pārtraukta netika, taču tur bija iemitinājušies vācu ģimnāzija («Höhere Töchtereschule»), ar vācu personālu, vācu pasniegšanas valodu, kur, protams, krievu valodai vietas nebija. Skolā tā bija stingri tika aizliegta, taču šis vācu periods ilga aptuveni gadu – no 1917. gada septembra līdz 1918. gada 18. novembrim, kad Latviju pasludina par neatkarīgu valsti. Pēc neatkarības pasludināšanas ģimnāzijā var atkal sarunāties

94 Олег Пухляк. Олимпиада Николаевна Лишина. *Покровское кладбище: слава и забвение*. Рига: Multicentrs, 2004., 219.c.

95 Пухляк, Олгс. Латвийские кривии. Олимпиада Лишина. Латвийские Кривии культуры мантиома институтс. Пиеежамс: <http://www.russkije.lv/lv/lib/read/o-lishina.html> [skatīts 24.02.2015]

krieviski un strādāt pie skolas un skolnieču attīstības. Šis gan audzēknēm, gan skolas pasniedzējiem bija ļoti svarīgs un ar vērienu atzīmējams notikums. Ļišina atceras: “Kad nākamā dienā es iegāju zālē pie skolniecēm un paziņoju viņām, ka mūsu sienās gribu dzirdēt tikai krievu valodu, daudzas, it īpaši no jaunākām klasēm, saka raudāt. Viņas jau paspēja to aizmirst.”⁹⁶ Šajā laikā Ļišina ļoti bieži izbrauc no Rīgas uz Pēterburgu, jo tā spiesta vairāk rūpēties par savu 1905. gada maijā krievu-japāņu Tsušimas jūras kaujā kritušo un gandrīz rīcībnespējīgo vīru, nevis nodoties tik daudz skolas vadībai.⁹⁷

“Rīgas krievu sieviešu ieguldījums nacionālās kultūras dzīves attīstībā bija īpaši nozīmīgs reliģiskajā, pedagogiskajā un labdarības jomā.”⁹⁸ O.Ļišinu pamatoti var dēvēt par vienu no Rīgas krievu sabiedrības labklājības līmeņa veicinātājām. Olimpiada Nikolajevna dzimusi 1873. gada 24. jūnijā Čerņigovas apgabala zemīpašnieka Nikolaja Petroviča Valentija ģimenē, mantojot savas tantes vārdu. Ar zelta medaļu Odesā absolvējusi O.V.Pillera privātgimnāziju ar astoņu klašu izglītību, kas bija paredzēta un pieejama tikai izcilākajiem skolēniem. Pēc skolas absolvēšanas par skolotājas karjeru meitene nedomāja it nemaz, jo sapnis bija kļūt par operdziedātāju. Uzvārdu, ar kādu pazīstama visu atlikušo mūžu, viņa iegūst pēc laulībām ar pirmo vīru, ar kuru pārceļas uz Maskavu, lai mācītos Maskavas filharmonijā pie profesora Bižeiča, un vēlāk 1900. gadā uz Rīgu, kur turpina attīstīt savas dziedāšanas prasmes, iesaistoties Rīgas sieviešu dziedāšanas biedrības daudzpusīgajā darbībā.⁹⁹

Olimpiada Ļišina ne tikai bija vadītāja pašas dibinātajai ģimnāzijai, bet arī, karam sākoties, ieņēma priekšsēdētājas amatu Rīgas izpildu komitejas šūšanas darbnīcā, kuras galvenais uzdevums bija nodrošināt karavīrus ar pienācīgu apģērbu kara stāvoklim, un priekšnieces amatu Izglītības ministrijas Krievu nodaļā no 1919. gada 29. decembra līdz 1921. gada 17. maijam,¹⁰⁰ kā laikā tiek izslēgta pilnīga nodošanās darbam ģimnāzijā, taču tas neliedza ģimnāzijā uzturēt teju nesatricināmu kārtību tieši tās vadītājas personības dēļ. Tāpat arī ģimnāzijas veiksmīgās un straujās attīstības rezultātā Ļišinai bija iespēja nodibināt un paralēli vadīt savā ģimnāzijā „O.N. Ļišinas privātās sieviešu ģimnāzijas palīdzības audzēknēm trūkcucietējām biedrību”, par kuras darbības vadītāju Ļišina tika apbalvota ar

96 Puhļeks, Oļegs. Latvijas krievi. Olimpiada Ļišina.

97 Олег Пухляк. Олимпиада Николаевна Лишина. *Покровское кладбище: слава и забвение*. Рига: Multicentrs, 2004. 217.-220.с.

98 Volkovs, Vldaislavs. Krievu Rīga. *Katram bija sava Rīga: daudznacionālās pilsētas portrets no 1857.-1914. gadam*. Rīga: AGB, 2004. 134. lpp

99 Олег Пухляк. Олимпиада Николаевна Лишина. *Покровское кладбище: слава и забвение*. Рига: Multicentrs, 2004. 217.-220.с.

100 Олег Пухляк. Олимпиада Николаевна Лишина. *Покровское кладбище: слава и забвение*. 218.с.

Zelta medaļu un Annas lenti par nopelniem pedagoģijas un sabiedriskās darbības jomā.¹⁰¹ Ar savu nākamo vīru Ļišina iepazīstas, kad pēc aprīļa puča Kārļa Ulmaņa valdība no Liepājas atgriežas Rīgā un mazākumtautības pamazām sāk dibināt apvienības savu interešu pārstāvēšanai. Kā viena no pirmajām savienībām tika dibināta Krievu Tautas Demokrātiskā Savienība ar tās līderi zvērināto pilnvaroto Aleksandru Bočagovu, kurš savienībās paspārnē izveido Krievu skolotāju savienību (KSS), par vadītāju ieceļot Olimpiadu Ļišinu (ar kuru stājas laulībā). “Savienība cīnījās par minoritāšu autonomo skolu izveidošanu, ierosināja jautājumu par nacionālo kultūru autonomiju, izstrādāja jaunas skolu attīstības koncepcijas, jaunas programmas.”¹⁰²

No kādas Ļišinas audzēknes I.V.Gorškovas atmiņām var noprast, ka savās prasībās viņa bijusi stingra un strikta; par to liecina skolas iekšējās kārtības nolikumi, kas bija dalāmi četrās grupās: par mācībām, par dežūrām klasē, par attiecībām starp ģimnāzistēm un par ģimnāzistu uzvedību ārpus ģimnāzijas. Atsevišķi nolikuma punkti ģimnāzijas audzēknēm par pienākumu noteica mācību laikā apmeklēt stundas, nekavējot ne stundas sākumu, ne lūgšanu, kas ir pirms stundas sākuma”¹⁰³, kā arī “ierasties stundās noteiktajā formas tērpā un ar visiem mācībām nepieciešamajām mācību grāmatām”¹⁰⁴. Skolā kategoriski bija aizliegta jebkādu formas tērpam neatbilstošu greznumlietu (gredzenu, aproču) nēsāšana, un audzēknēm, pirms došanās uz teātri vai citām sabiedriskām izpriecu vietām, bija nepieciešams iegūt ģimnāzijas vadības atļauju. Pēc skolas slēgšanas, kas norisinājās 1936. gada 17. jūnijā sakarā ar Izglītības ministrijas izdoto instrukciju sadalīt skolēnus saskaņā ar viņu tautību (ģimnāzija bija spiesta zaudēt aptuveni pusi no tajā studējošajām skolniecēm)

Ar skolas slēgšanu savu sabiedrisko darbību pārtrauca arī skolas dibinātāja, Rīgas krievu sabiedrības labklājības veicinātāja Olimpiada Ļišina, kura mira 1961. gada jūnijā un kopā ar vīru A. Bočagovu un meitu Annu tika apglabāta Pokrova kapos.¹⁰⁵

Kā redzams, galvenokārt, informācija iegūta no O.Puhļeka veidotajiem rakstiem par O.Ļišinu un viņas darbību skolā, taču arī vēstures arhīvā ir pieejama plaša informācija par skolas darbību, skolotājiem un audzēknēm vairāku gadu garumā, kuru autore neuzskatīja par šajā nodaļā, dodot vispārēju ieskatu skolas darbībā un ar to saistītām personām.

101 Олег Пухляк. Олимпиада Николаевна Лишина. *Покровское кладбище: слава и забвение*. 219.с.

102 Пухļeks, Oļegs. Latvijas krievi. Olimpiada Ļišina. Latvijas Krievu kultūras mantojuma institūts. Pieejams: <http://www.russkije.lv/lv/lib/read/o-lishina.html> [skatīts 24.02.2015]

103 Олег Пухляк. Олимпиада Николаевна Лишина. *Покровское кладбище: слава и забвение*. 219.с.

104 Пухļeks, Oļegs. Latvijas krievi. Olimpiada Ļišina.

105 Пухļeks, Oļegs. Latvijas krievi. Olimpiada Ļišina.

4.2 Poļu teātris Poļu Izglītības biedrības laikā

1935. gada janvārī Iekšlietu ministrijas lēmums paredz slēgt Poļu tautas apvienību Latvijā,¹⁰⁶ un 1936. gada augustā lūdz likvidēt arī Rīgas Poļu biedrību savienību,¹⁰⁷ kas samazina poļu biedrību skaitu gan Rīgā, gan visā Latvijā, taču tas nebūt nenozīmē, ka poļu skaits valstī samazinātos, joprojām pastāvot vajadzībai pēc poļu apvienības. Par vienu no ievērojamākajām kļūst Poļu Izglītības biedrībā Rīgā ar tās vairākajām apakšvienībām/biedrībām.

Kad ēkā beidza pastāvēt O.Ļišinas krievu sieviešu privātā ģimnāzija, pēc aptuveni pusgada uz dažiem gadiem par savu mājvietu Dzirnavu ielas 46 namu izvēlējās Poļu Izglītības biedrības paspārnē dibinātais Poļu teātris, kas, pārvācoties no Jēzusbaznīcas ielas 3, tur pastāvēja pirmskara laikā no 1936. gada 10. decembra¹⁰⁸ - 1939. gada decembrim, kad ēkā savu darbību uzsāk L.SN.Līgas daiļaušanas skola. 1936. gada nogalē ēkā ievācās arī pārējās Poļu Izglītības biedrības vienības, kas minētas jau iepriekš darba 3.2 apakšnodaļā.

1935./1936. gada sezonā Staņislavs Ficners ir teātra mākslinieciskais vadītājs,¹⁰⁹ taču 1938. gadā tiek iecelts par teātra direktoru, kurš teātrī par aktieri jau darbojies aptuveni 10 gadus,¹¹⁰ un administratora pienākumi tiek uzticēti Aleksandram Matuloniam, kurš ir Poļu Izglītības biedrības valdes loceklis un mantzinis.¹¹¹

Spriežot pēc arhīva materiālos pieejamās informācijas, var secināt, ka nepilno trīs Dzirnavu ielā 46 pastāvēšanas gadu laikā biedrības teātris ir darbojies diezgan aktīvi, par ko liecina vairākās ēkas telpās iestudētās izrādes, kuras jau ir sāktas iestudēt neilgi pēc teātra iedzīvošanā jaunajās telpās. Neapstiprināts paliek fakts par iepriekšējā 1935./1936.gada teātra sezonā iestudēto izrāžu (M.Mikutova "Pļaujas svētki", Z.Orliča "Atpūtā", M.Staņislavska "Jānis un Marija", K.Zariņa "Zemes spēks" un divu M.Kovnickas lugu "Par briesmīgo pūķi" un "Par spodro Jānīti"¹¹²) uzvešanu un pielāgošanu jaunajām telpām un to izkārtojuma. 1935./1936. gada sezonas Iekšlietu ministrijai iesniegtajā pārskatā ziņots, ka vienas izrādes kopējais skatītāju skaits ir bijis ne mazāks par 139 (K.Zariņa drāmai "Zemes spēks") un pat sasniedzis 600 lielu skatītāju skaitu (M.Kovnickas komēdija "Par spodro Jānīti"), taču kopā

106 LVVA (Latvijas Valsts vēstures arhīvs). 3724.f. (Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļa). 1.apr., 11756.l. (Poļu tautas apvienība Latvijā), 231.-250.lpp

107 LVVA. 3724.f., 1.apr., 9553.l., 12.-13.lpp

108 LVVA (Latvijas Valsts vēstures arhīvs). 5605. f. (Poļu Izglītības biedrība Latvijā). 1.apr., 4.l. (Valdes sastāva saraksti, lūgumi Rīgas prefektūrai sarīkojumu atļaujai un sarīkojumu programmas), 31.lpp

109 LVVA. 5605. f., 1.apr., 4.l., 147.lpp

110 Iecelti 8 teātra darbinieki. *Jaunākās Ziņas*. 1938, 5. marts, 8.lpp

111 Apstiprināti administratori privātiem teātriem. *Jaunākās Ziņas*. 1938. 2. aprīlis, 14.lpp

112 LVVA. 5605. f., 1.apr., 4.l., 90.lpp

šajā sezonā teātri apmeklējuši 1612 skatītāju.¹¹³ 1936. gada decembra pirmajā pusē Iekšlietu ministrijai no Poļu teātra pienāk lūgums cenzēt un atļaut uzvest divas sekojošas lugas – L.Kšemeņeckas “Vēsture par debess mandelēm” un J.Cernavska Ziemassvētku ludziņu “Sropka”, kuras kopā ar M.Kovņackas pasaku “Par Kasju, kas zosis pazaudēja” un valsts svētku pasākumu, iespējams, varētu uzskatīt par pirmajām Dzirnau ielas telpās uzvestajām teātra lugām.¹¹⁴

1936. gada oktobrī Izglītības Ministrijas Mākslas un Kultūras nodaļai nosūtītajā dokumentā par nākamās sezonas plānotajām izrādēm tika iekļautas sekojošas izrādes – H.Senkeviča “Quo Vadis”, M.Balucka “Vecpuišu klubs”, M.Kovņackas “Par nemazgāto Jānīti”, L.Kšemeņeckas “Vēsture par debess mandelēm”, M.Kovņackas “Par Kasju, kas zosis pazaudējusi”, J.Akuratera “Lāču bērni”, A.Brigaderes “Sprīdīti”, kā arī dažus koncertus sakarā ar nacionāliem svētkiem.¹¹⁵

Teātra trupas dalībnieki, kā arī teātra administrācijas spēki par savu darbu teātrī atlīdzību nesaņēma, kas acīmredzot trupā paliekošajiem un uzticīgajiem māksliniekiem, nav bijis noteicošais faktors. Trupu veidoja režisoru un aktieri, kuri ar teātri nodarbojas jau ilgāku laiku un ir tikuši kvalificēti ar piecu vai vairāk gadu skatuves darba praksi. Par teātra trupas aktieriem 1936. gadā pieņemti B.Vrublevskis, St.Ficners, Z.Ficners, L.Meičinska, V.Michalevičs, J.Gaidzeļevska, un režisoriem M.Zigmunds, S.Čehoviča un St.Ficners.¹¹⁶

No visas trupas māksliniekiem, iespējams, izceļams būtu režisors un aktieris polis Staņislavs Ficners, kurš no Varšavas ieradies Rīgā, cik noprotams, 20.gs.20.gados un kādu laiku darbojies poļu teātra trupā, kas īrēja telpas Krievu Drāmas teātrī. Vēlāk St. Ficners kļūst par Poļu teātra Rīgā gan režisoru, gan aktieri uz pāris sezonām. 1928.gadā apprecas ar Rīgā dzimušo, taču poļu valodā izskolojušos un poļu teātra trupā darbojošos aktrisi Sofiju Visocku, kuras ģimene Pirmajā Pasaules karā tika izsūtīta uz Vitebsku, kas kalpoja par galveno iemeslu mācību apgūšanai poļu valodā, jo latviešu skolu Vitebskā nebija. 1929. gadā abu mākslinieku savienībā dzimst pirmdzimtais – Vaclavs Ficners.¹¹⁷ Ģimene dzīvo gan Rīgā, gan Ķemeros toreizējā Raiņa ielā 28, kur St.Ficnera māte izīrēja kādu viesnīcas istabiņu¹¹⁸ un kur vēlāk 1950. gados tika dibināts kinoteātris “Atpūta”.¹¹⁹

113 LVVA. 5605. f., 1.apr., 4.l., 90.lpp

114 LVVA. 5605. f., 1.apr., 4.l., 3.lpp

115 LVVA. 5605. f., 1.apr., 4.l., 71.lpp

116 LVVA (Latvijas Valsts vēstures arhīvs). 5605. f. (Poļu Izglītības biedrība Latvijā). 1.apr., 4.l. (Valdes sastāva saraksti, lūgumi Rīgas prefektūrai sarīkojumu atļaujai un sarīkojumu programmas), 71.lpp

117 Kresoska, Astrīda. Bagāts mūžs simt gadu garumā. *Laiks*. 2005, 26. februāris. 5.lpp

118 Rīgas jūrmala. Latvijas Kareivis. 1930, 18. jūlijs, 3.lpp

119 Maršruts pa Ķemeru kultūrvēsturisko centru. Pieejams: <http://www.tourism.jurmala.lv/page.php?id=1172> [skatīts 10.04.2015]

Jau darba pirmajā nodaļā par ēkas būvniecības vēsturi tika pieminētas Poļu teātra veiktās mājas būves izmaiņas, kas galvenokārt attiecas uz 1912. gadā celto mājas piebūves daļu, jo Poļu teātris lūdza pilsētas būvvaldei paplašināt piebūves iekštelpas sienas, izveidojot paaugstinājumu (40-60 cm augstumā) biedrības mantu glabāšanai (skat. piel. nr. 5).

Nav zināms, vai Poļu teātris Rīgā un Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas daiļaušanas skola kādu laiku ir pastāvējušas vienlaikus, jo nav ziņu par laiku, kad Poļu teātris ir pametis ēkas telpas, toties ir zināms, ka 1939. gada nogalē, savu darbību paplašinot, sāk mitināties L.S.N.Līgas daiļaušanas skola.

Salīdzinājumā ar O.Ļišinas krievu sieviešu ģimnāziju, par Poļu teātri Rīgā informācija tika iegūta un darbā sniegta, balstoties uz vēstures arhīvā pieejamajiem materiāliem, kuros bagātīgi sniegtas ziņas par trupas sastāvu un darbību, taču jāsaprot, ka tieši šādi dati iztrūkst par visvairāk interesējošo laika periodu, proti, periodu no 1936.-1939.gadam, kad teātris par savām telpām bija izvēlējis ēkas Dzirnavu ielā 46 telpas.

4.3 Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas daiļaušanas skola

Par šo organizāciju visplašākā informācija (arī organizācijas dibināšanas laiks un galvenie iemesli) tika atrasta tā laika, galvenokārt, 20.gs. 30. un 40. gadu tādos preses izdevumos kā "Zeltene", pazīstams kā viens no visstabilākajiem un ilgāk pastāvējušiem sieviešu žurnāliem starpkaru periodā, kas līdztekus dažādiem praktiskiem padomiem centās lasītājos ieaudzināt nacionālisma idejas,¹²⁰ "Jaunākās ziņas", "Sievietes pasaule", "Brīvā Zeme", kuri mūsdienu skatījumā arī var tikt uzskatīti ar nacionāla rakstura. Lielāko daļu rakstus par L.S.N.Līgu veidoja organizācijā darbojošās sievietes, kuras kādreiz ir ieņēmušas L.S.N.Līgas mākslas-rūpniecības sekcijas vadītājas nodaļas amatu vai bijušas par skolas skolotājām – Marta Eše, Anna Antēne, Kristīna Pāvuliņa. Šajā nodaļā par nepieciešamu darba autore uzskatīja sniegt nelielu ieskatu pašas L.S.N.Līgas vēsturē, tās sasniegumos un nopelnos.

Darbu Dzirnavu ielā 46 L.S.N. Līgas daiļaušanas skola uzsāk 1939. gada decembrī, kad tā 1937./1938.g. ir tikusi pārformēta par trīsgadīgu mācību iestādi un par skolas pārzini uzaicināta tekstilmāksliniece Kristīna Pāvuliņa, kura turpina vadīt skolu, tiekot iecelta par skolas direktori arī, kad 1940. gadā skolu pārdēvē par Rīgas Valsts Mākslas aušanas skolu.¹²¹

120 Ločmele, Klinta. Žurnāls "Zeltene": nācijas interešu sargs un padomdevējs latviešu sievietēm (1926–1934). Pieejams: http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/Vest-Lochmele157-183.pdf [skatīts 10.04.2015]

121 Pāvuliņa, K. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas daiļaušanas skola jaunās telpās. *Zeltene*. 1940, 12. februāris. 10.lpp

Saistībā ar dažādu pasākumu (regulāru lietišķās mākslas darbu izstāžu, sanāksmju, pulciņu) organizēšanu, Līgai jaunajā ēkā bija jāveic saimnieciska rakstura remontdarbi (pagraba griestu balsta bojājumu nostiprināšana), lai ēkas pirmajā stāvā sanāksmju zālē varētu vienlaicīgi uzturēties ap 120 personu.¹²²

Sākums Latvju Sieviešu Nacionālajai Līgai meklējams tālajā Pirmā Pasaules kara laikā, kad neskaitāmiem latviešu kara notikumu dēļ devās bēgļu gaitās uz Krieviju, kur nonākot bija nepieciešams gan materiāls, gan garīgs atbalsts. 1917. gadā Pēterpilī (Sanktpēterburga) garīgā atbalsta sniegšanas nolūkā bēgļiem tiek dibināta Latvju Sieviešu Nacionālā Līga ar Bertu Ašmani kā organizācijas priekšnieci, taču tās pastāvēšanas laiks Pēterpilī nebija ilgs boļševiku valdīšanas dēļ. “Līga sarīkoja tautisko darbinieku piemiņas vakarus, valodu kursus, iekārtoja bibliotēku. Pēc astoņiem mēnešiem biedrība izbeidza savu darbību, jo sākās lielinieku valdīšana.”¹²³

1922. gadā, kad aizvadītas Pirmā Pasaules kara šausmas un Latvija pasludināta par brīvu valsti, no Petrogradas atgriežas un savu darbību Rīgā uzsāk Latvju Sieviešu Nacionālā Līga, zem kuras tiek izveidotas un darbību pamazām attīsta trīs praktiska darba sekcijas; kā viena no tām ir Līgas mākslas-rūpniecības sekcija, kas nodarbojas un kultivē lietišķo mākslu. “L.S.N. Līgas daiļaušanas skolas sākumu var saskatīt tais rokdarbu stundās, ko 1922. g. Līga organizēja savās telpās Kalpaka bulvārī 4, lai trūcīgām sievietēm sagādātu darbu ar cimdu adīšanu un tautas tērpu atdarināšanu.”¹²⁴ Sākotnēji, patstāvīgu telpu nepastāvēšanas periodā, sekcijas darbība norisinājās diplomātes, sabiedriskās un kultūras darbinieces, latviešu rakstnieces Annas Rūmanes-Ķeniņas kundzes dzīvoklī, kas ilga aptuveni nepilnu gadu, jo jau tajā pašā 1922. gadā bija iespējams organizēt nodarbības pieminētajā adresē Kalpaka bulvārī 4, kur mūsdienās ēkā izvietota Latvijas Universitātes Akadēmiskā bibliotēka. Jāsaka, ka organizācijas izaugsme bija manāma diezgan agri, jo, pārdodot nacionālos apģērbus, tautiskas rotaļlietas, lelles un latviešu raksta cimdus, sekcija ātri vien bija spējīga noīrēt un izremontēt jaunas, plašākas telpas. “Tā paša gada beigās Līga noīrēja un izremontēja Valmieras ielā Nr. 23 ērtas telpas un ierīkoja tur mākslas austuvi.”¹²⁵

Atsaucoties uz kādu 1927. gada žurnāla *Zeltene* decembra izdevumu, par galvenajiem sekcijas dibināšanas motīviem un darbības pamatprincipiem tika postulēti sekojoši uzdevumi: 1) latviešu nacionālās mākslas izdaiļošana un atjaunošana; 2) sieviešu nodrošināšana ar šāda

122 LVVA (Latvijas Valsts Vēstures arhīvs). 2761.f. (Rīgas būvvaldes komisija). 3.apr., 2245.l. Grupa 20, grunts 136., 67.lpp

123 Pīpiņa, Berta. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas darbs 20 gados. *Jaunākās ziņas*. 1937, 14. dec. 10.lpp

124 Pāvuliņa, K. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas daiļaušanas skola jaunās telpās. *Zeltene*. 1940, 12. februāris. 10.lpp

125 Eše, Marta. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas mākslas-rūpniecības sekcija. *Zeltene*. 1927, 1. dec. 31. lpp

veida arodizglītību; 3) darbavietas ar pienācīgu atalgojumu nodrošināšana.¹²⁶ Šajā pēckara laikā un Latvijas pirmās brīvvalsts laikā sabiedrībā bija ļoti nozīmīgi atbalstīt iedzīvotāju vēlēšanos nostiprināt un attīstīt nacionālo mantojumu un vērtības. “Līgas pirmais uzdevums bija atbalstīt sievietēs visus viņu pozitīvos spēkus, lai viņas varētu paturēt un lietā likt savas brīvības lielo ieguvumu. Sievietēm bija arī jāklūst par savas tautas nacionālām audzinātājām.”¹²⁷

Kad 1924. gada rudenī Valmieras ielas 23 telpās tiek noorganizēti aušanas kursi divu gadu garumā, Marta Eše kļūst par šo kursu vadītāju. Viņa ir piedalījies starptautiskos sieviešu savienības kongresos un ir starptautiskā centra sievietes darba sekcijas locekle. M. Eše bija viena no pirmajām aktīvākajām Līgas darbiniecēm, 1924. gadā kļūstot par Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas mākslas aušanas skolas priekšnieci un mākslinieciskās rūpnieciskās sekcijas vadītāju un par savu dzīves vienu no misijām izvirzot senās latviešu tautas mākslas atdzimšanu. “Tur var idejas un darbus lietā likt: jāatjauno tautas tērpi – jāieteic tie tautai; jāmeklē tautā veci raksti, jākopē vecās krāsas, jāmet stelles krāšņie audumi, jāriko adījumu kursi.”¹²⁸

Kā divdesmito gadu presē var lasīt, būdama laba rokdarbu mākslas pazinēja un pratēja un ieguvusi kolēģu uzticību un cieņu, Marta Eše ar greznu un dažādu eksponātu krājumu 1925. gadā tiek delegēta uz Parīzes vispasaules lietišķās mākslas izstādi, kurā Līga sasniedz augstus panākumus, un Marta Eše saņem visaugstāko apbalvojumu. “Līgas izstrādājumi gūst slavenus panākumus un Marta Eše personīgi saņem zelta medali – augstāko godalgu Grand Prix.”¹²⁹

Arī, kad L.S.N. Līgas aušanas kursus 1929. gadā pārdēvēja par L.S.N. Līgas mākslas aušanas skolu, Izglītības ministrija apstiprināja Martu Eši par skolas vadītāju. “Par skolas vadītāju Izglītības ministrija apstiprināja Martu Eši, mākslas aušanā un teorijā skolotāju Annu Antēni, mākslas aušanā – V. Chmeļnicku, audumu kompozīcijā un ornamentālajā zīmēšanā – mākslinieku Ansi Cīruli, brīvrokas zīmēšanā – mākslinieku Ernestu Veilandu, mākslas vēsturē un latvju rakstos – mākslinieku Arvīdu Dzērvīti,”¹³⁰ kurš, turpinot savu lietišķās mākslas darbību, kļūst par jaundibinātās Rīgas Valsts mākslas amatniecības skolas direktoru, 1933. gadā iegūstot atļauju skolas darbības uzsākšanai no Izglītības ministra Ata Ķeniņa.¹³¹ Tātad

126 Eše, Marta. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas mākslas-rūpniecības sekcija. *Zeltene*. 1927, 1. dec. 31. lpp

127 Pīpiņa, Berta. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas darbs 20 gados. *Jaunākās ziņas*. 1937, 14. dec. 10.lpp

128 Eše, Marta. Latvju Siev. Nac. Līgas mākslas rūpniecības sekcija. *Sievietes Pasaule*. 1935, 1. dec. 6.lpp

129 Eše, Marta. Latvju Siev. Nac. Līgas mākslas rūpniecības sekcija. *Sievietes Pasaule*. 1935, 1. dec. 6.lpp

130 Pāvuliņa, K. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas daiļaušanas skola jaunās telpās. *Zeltene*. 1940, 12. februāris. 10.lpp

131 LVVA (Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs). 6648.f. (Arodskolu direkcija (Rīga)), 1.apr., 776.l. (Sarakste ar Rīgas Valsts mākslas amatniecības skolu, Valsts konroli u.c. Par mācību un audzināšanas darbu, budžeta

pirms A.Dzērvītis bija dibinājis vēlāk Dzirnau ielas 46 ēkā atrodošo Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolu (kurai tika mainīts nosaukums no Rīgas Valsts mākslas amatniecības skolas uz Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolu), viņš darbojās L.S.N.Līgas daiļaušanas skolā.

Kursus uzsākot, par aušanas skolotāju pieņēma igauņieti Lesmiti (par kuras personību latviešu periodikā nav iegūstama plašāka informācija), kuru vēlāk nomainīja Somijas zviedriete Kurce-Chmeļņicka (par kuru arī latviešu periodikā ir maz ziņu), jo latviešu sieviešu vidū tajā laikā bija neiespējami atrast profesionāli darbā ar rokas stellēm. Ne pirmā, ne otrā kursu aušanas skolotāja neprata latviski, tāpēc valodas barjeras dēļ ar laiku kursa dalībnieču vidū rodas doma izskolot kādu no sava vidus, dodot iespēju labākajai skolniecei izglītoties Somijā, kas Latvijā tika uzskatīta par daudz vairāk attīstītu valsti šajā jomā. Par labāko audzēkni izraudzījās “pirmo kursu audzēkni Annu Antēni, kas pēc L.S.N. Līgas aušanas kursu absolvēšanas ar Līgas atbalstu devās uz Somiju aušanas skolotāju seminārā Hemmenlīnā papildināties aušanas praksē un teorijā.”¹³² Atgriežoties Latvijā 1928. gadā, Līga A. Antēni iecēla par aušanas skolotāju, aizvietojojt savas kādreizējās skolotājas Lesmiti un Kurci-Chmeļņicku.

Anna Antēne ir veidojusi neskaitāmiem dažādu rakstu tādiem latviešu žurnāliem un avīzēm kā *Zeltene*, *Atpūta*, *Brīvā zeme* gan daloties savā iegūtajā pieredzē Somijā, gan sniedzot padomus un izglītojot lasītājus tieši aušanas tehnikā, kā arī sniedzot instrukcijas dažādu lietišķās mākslas darinājumu radīšanā un ieskatu latvju rakstu dažādībā.¹³³

Savu dalību mākslas aušanas kursos pieteica arī latviešu grafiķis, daiļamatnieks, pirmās latviešu pastmarkas meta autors Ansis Cīrulis, kurš tiek iecelts par ornamentālās zīmēšanas skolotāju 1929. gadā¹³⁴, kad L.S.N.Līgas aušanas kursus pārdēvēja par L.S.N. Līgas mākslas aušanas skolu. L.S.N. Līgas izstādēs nereti tika izstādītas A. Cīruļa istabas iekārtas, lai rādītu latviešu lasītājiem, ka “arī latviskā gaumē var iekārtot dzīvokli ļoti glīti un pie tam samērā lēti.”¹³⁵

L.S.N. Līgas aušanas kursi to pastāvēšanas laikā vairākkārt ir mainījuši savu nosaukumu. Savu darbību oficiāli 1924. gadā uzsākot, tie tiek dēvēti par Latviešu sieviešu nacionālās līgas aušanas kursiem. 1929.gadā nosaukums tiek mainīts uz L.S.N. Līgas mākslas

jautājumiem, skolotāju apstiprināšanu u.c.) 120.lpp

132 Pāvuliņa, K. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas daiļaušanas skola jaunās telpās. *Zeltene*. 1940, 12. februāris. 10.lpp

133 LNB Digitālā bibliotēka. Anna Antēne. Pieejams: <http://www.periodika.lv/#searchResults:simpleQuery=anna%20ant%C4%93ne> [skatīts 23.02.2015]

134 Pāvuliņa, K. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas daiļaušanas skola jaunās telpās. *Zeltene*. 1940, 12. februāris. 10.lpp

135 Antēne, Anna. Mēbeļdrāna un logu aizskari latviskā noskaņojumā. *Atpūta*. 1936, 11. sept. 22. lpp

aušanas skolu.¹³⁶ 1937. gadā Izglītības ministrija izdod rīkojumu, kurā nosaka pārdēvēt L.S.N.Līgas mākslas aušanas skolu par L.S.N. Līgas daiļaušanas skolu, un apstiprina to par trīsgadīgu mācību iestādi. Šajā gadā M. Ešes direktores vietu ieņem K. Pāvuliņa, kas iepriekš skolā jau gadu darbojās par zīmēšanas skolotāju.¹³⁷ 1940. gadā, mainoties valsts varai un sākoties Padomju valdīšanas gadiem, to pārdēvē par Rīgas Valsts Mākslas aušanas skolu,¹³⁸ kas šajos Padomju gados ir tikai loģisks iestādes nosaukuma pārveidojums, cenšoties neizcelt nacionālo, latvisko.

Kādā "Latviju Ziņas" 1948.gada izdevumā teikts, ka Latviešu Sieviešu Nacionālās Līgas uzņēmums izvērsts par Tekstilmākslas vidusskolu¹³⁹, kas ļauj veikt interpretatīva rakstura secinājumus par 1948. gadu kā par L.S.N.Līgas daiļaušanas skolas nosacītu slēgšanas un Rīgas Tekstilmākslas vidusskolas dibināšanas laiku, taču šāda informācija bija atrodama tikai šajā periodikas izdevumā. Kā nākamajā nodaļā par 20.gs. otrajā pusē ēkā esošajām iestādēm noskaidrosies, 1949. gadā Rīgas Daiļamatniecības vidusskolai, tai paplašinoties, tiek pievienota Rīgas Tekstilmākslas vidusskola, kas būtībā iezīmē Rīgas Daiļamatniecības vidusskolas (tagadējās Rīgas Dizaina un mākslas vidusskolas) ciešo saistību ar L.S.N.Līgas daiļaušanas skolu, kuras vienoja Rīgas Tekstilmākslas vidusskola, izveidota no L.S.N.Līgas daiļaušanas skolas un vēlāk pievienota Rīgas Daiļamatniecības vidusskolai.

136 Pāvuliņa, K. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas daiļaušanas skola jaunās telpās. *Zeltene*. 1940, 12. februāris. 10.lpp

137 LVVA (Latvijas Valsts vēstures arhīvs). 2497.f. (Biedrība "Latvju sieviešu nacionālā līga"). 1.apr., 119.l (Darbības 1937. gada pārskats), 1. lpp

138 Pāvuliņa, K. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas daiļaušanas skola jaunās telpās. *Zeltene*. 1940, 12. februāris. 10.lpp

139 No Rīgas Radiofona. *Latviju Ziņas*. 1948, 14. februāris. 4.lpp

5. ĒKĀ PASTĀVĒJUŠĀS KULTŪRAS UN IZGLĪTĪBAS IESTĀDES

20.GS. OTRĀ PUSE

Kad 1949. gadā Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas tekstilmākslas nodaļa tika paplašināta, pievienojot Rīgas Tekstilmākslas vidusskolu ar visām tās telpām Dzirnavu ielā 46, aizsākās laika periods, par kuru tiks runāts šajā nodaļā. Jāatzīmē, ka kādu laiku (no 1960. gadu vidus līdz 1990. gadu sākumam) mājā mitinājās arī Jāzepa Mediņa Rīgas mūzikas vidusskolas Pūtēju nodaļa, taču par to atsevišķas apakšnodaļas nebūs. No telefonsarunas ar pašreizējo J.Mediņa mūzikas vidusskolas direktoru tika noskaidrots, ka, telpas Dzirnavu ielas 46 namā tika pilnībā J.Mediņa skolas atbrīvotas 1993. gadā, kad visas J.Mediņa skolas telpas nonāca Latvijas Kultūras akadēmijas lietošanā. Paralēli mājas otrajā pusē turpināja darboties Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas Tekstilmākslas nodaļa. Intervijas tiks veiktas ar RLMV un LKA pārstāvjiem, lai uzklautu viņu pieredzi saistībā ar ēku, kas varētu arī darba autorei atklāt ar ēku saistītās nemateriālās kultūras mantojuma vērtības.

5.1 Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas Tekstilmākslas nodaļa

Rīgas Lietišķās mākslas vidusskola (RLMV), ko tagad zina kā Rīgas Dizaina un mākslas vidusskolu, ir ar senu vēsturi, kas saistāma vēl ar 19.gs., kad viss sākas ar rokdarbu darbnīcām, taču 1933. gadā Arvids Dzērvītis saņem atļauju dibināt Rīgas Valsts mākslas amatniecības skolu, kļūstot par tās direktoru,¹⁴⁰ un organizējot darbnīcu darbu mācību iestādes formā. Jāpiemin, ka A.Dzērvītis ir bijis cieši saistīts ar Latviešu Sieviešu Nacionālās Līgas daiļaušanas skolu (kura desmit gadus mitinājās Dzirnavu ielā 46 ēkā), jo kādu laiku darbojies tur par pasniedzēju mākslas vēsturē un latvju rakstos.¹⁴¹ Dēvēta par Rīgas Daiļamatniecības vidusskolu, tā 1949. gadā tika paplašināta, skolas tekstilmākslas nodaļai pievienojot Rīgas Tekstilmākslas vidusskolu ar visām tās telpām Dzirnavu ielā 46,¹⁴² kas nozīmēja, ka Rīgas Tekstilmākslas vidusskola vairs kā atsevišķa, patstāvīga mācību iestāde nedarbojās, taču turpināja praktiski darboties kā Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas tekstilmākslas nodaļa. Jāpiemin, ka Rīgas Tekstilmākslas vidusskola kā patstāvīga izglītības

140LVVA (Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs). 6648.f. (Arodskolu direkcija (Rīga)), 1.apr., 776.l. (Sarakste ar Rīgas Valsts mākslas amatniecības skolu, Valsts konroli u.c. Par mācību un audzināšanas darbu, budžeta jautājumiem, skolotāju apstiprināšanu u.c.) 120.lpp

141 Pāvuliņa, K. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas daiļaušanas skola jaunās telpās. *Zeltene*. 1940, 12. februāris. 10.lpp

142 LVA (Latvijas Valsts Arhīvs). 928.f. (LPSR Kultūras ministrijas Rīgas Lietišķās mākslas vidusskola). Vēsturiskā izziņa 1944.-1986. 3.lpp

iestāde ir darbojusies aptuveni gadu, ko darba autore var secināt no apkopotās pieejamās informācijas, jo, proti, 1948. gadā tā izveidojas, tiekot izvērstam Latviešu Sieviešu Nacionālās Līgas uzņēmumam,¹⁴³ taču jau 1949. gadā to pasludina par Rīgas Daiļamatniecības vidusskolas paspārnē esošu nodaļu.

1942. gadā, nomainot A.Dzērvīti, par direktoru kļūst Jēkabs Bīne, kuram 1953. gadā seko Meijers Furmans. Pēc sešiem skolas vadībā pavadītiem gadiem M.Furmans, pienācīgi nepildot savus pienākumus, tiek atstādināts no amata. “M.Furmans: ignorē kolektīva izšķirošo nozīmi skolas darbā; ir pārkāpis mācību un audzināšanas darbu pamatnormas; rupji izturējies pret kolektīva locekļiem; ar nepieņemamiem un nelikumīgiem līdzekļiem centies nostiprināt savu stāvokli.”¹⁴⁴ 1959. gadā viņa vietā stājas Imants Žūriņš, par kuriem intervētās RLMV audzēknes savu sajūsmu nespēj slēpt.

Bakalaura darba ietvaros tika intervētas sešas Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas Tekstilmākslas nodaļas audzēknes un pedagoģes – Lilita Līdaka, Īrisa Blumate, Ieva Krūmiņa, Aija Baumanē, Ieva Zaļkalne un Dace Pudāne (skat. piel. nr. 6). Intervijās tika aptverts laika periods no 1956. gada, kad skolā sāka mācīties divas no intervējamajām audzēknēm Aija Baumanē un Ieva Zaļkalne, līdz 2013. gadam, kad darbu kā Tekstilmākslas nodaļas vadītāja beidza Lilita Līdaka. Lai arī ir aptverts ievērojams laika periods un apzinātas tā laika personu liecības, tomēr katrs no intervētajiem indivīdiem ir vienīgais informācijas avots par skolā pavadīto laika posmu, izņemot atsevišķus īsākus laika posmus, kuros dažas no intervējamajām skolā darbojās vienlaicīgi.

Pirms veikt apkopojumu un secinājumus par nemateriālo kultūras mantojumu, svarīgi būtu pieminēt, ka Rīgas Daiļamatniecības vidusskola pārmantoja stelles no L.S.N.Līgas Daiļaušanas skolas, kas var tikt uzskatītas par nozīmīgu materiālo mantojumu. Lai arī darba autorei nebija pieejas šādai informācijai dokumentētā pierādījumu formā, ir pamats par patiesu pieņemt intervijā RLMV audzēknes, pasniedzējas un tekstilmākslas nodaļas vadītājas Lilitas Līdakas apgalvoto. “Kad Rīgas Lietišķo (tajā laikā Daiļamatniecības) mākslas vidusskolu paplašināja, pievienojot tai Rīgas Tekstilmākslas vidusskolu, kas atradās šinīs telpās, tika pārmantotas arī stelles, kuras, savukārt, ir nākušas no sieviešu līgas laikiem, kuras jau atradās tur, kad *lietišķie* ievācās.”¹⁴⁵ Pārējās piecas intervējamās zināja, ka stelles jau ir bijušas ēkā, taču nebija pārliecinātas, ka tās ir pārmantotas no L.S.N.Līgas Daiļaušanas skolas.

Darba autores veikto interviju sastādītie jautājumi būtībā savstarpēji bija ļoti līdzīgi, jo

143 No Rīgas Radiofona. *Latviju Zinas*. 1948, 14. februāris. 14.lpp

144 Sturme, Brigita. *Mūs pazina kā lietišķos*. Rīga: Neputns, 2009, 37.lpp

145 Boša, Dārta. Saruna ar Lilitu Līdaku. 2015, 25.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

to mērķis bija kopīgs – noskaidrot, vai ar ēku ir saistīts nemateriālais kultūras mantojums, proti, vai, ienākot ēkā kopienai, tai no iepriekšējās paaudzes tiek nodotas kaut kāda veida mutvārdu tradīcijas vai nepierakstītas ziņas par ēkas specifiku. Atskatoties uz visām intervijām kopumā, jāsaka, ka galveno uzsvāru intervējamie liek uz RLMV tajā laikā skolas mācību darbā iesaistītajiem spilgtākajiem pasniedzējiem, kā arī to savstarpējām attiecībām, kuras veidoja mājas atmosfēru. Pēc tam, kad intervējamie bija ar sevi iepazīstinājuši, sekoja ievadjautājums par to, kā attiecīgajā laika periodā tika apdzīvotas ēkas telpas, lai, pirmkārt, ļautu intervējamajai personai iejusties, kā arī stimulētu atcerēties atmiņā palikušos notikumus, un, otrkārt, lai noskaidrotu, vai telpu izkārtojums kaut kādā veidā gadu gaitā būtiski ir ticis mainīts. RLMV apdzīvoja ēkas vienu pusi, proti, to mājas daļu, uz kuru mūsdienās ēkā ved vienīgās durvis no ielas puses. Otrā pusē mitinājās J.Mediņa mūzikas vidusskolas Pūtēju orķestra nodaļa, kas, kā darba autore pieļauj, ir ēkā sākusi darboties aptuveni 1960.gadu vidū, jo valsts arhīvā pieejamajā atskaitē par J.Mediņa mūzikas vidusskolas gada mācību darbu, tikai 1965./1966. mācību gadā ir pieminēta ēka Dzirnāvu ielā 46 kā viena no skolas nodarbību telpām līdzās Skolas 11 un E.Veidenbauma 13,¹⁴⁶ un izvēkusies 1990. gadu sākumā, kad telpās no Ludzas ielas 24 pārnāk Latvijas Kultūras akadēmijas aktieri un režisori ar pasniedzējiem nodarbībām neatbilstošo telpu dēļ.

Svarīgākās un tāpēc izceļamākās telpas pirmajā stāvā pašiem audzēkņiem RLMV laikā ir bijušas skolotāju istaba un virtuve, kā arī lielā, aukstā mašīnstelļu telpa. Skolotāju istaba (vai stūrītis, kā to bija iesaukuši skolas audzēkņi) ir bijusi tā telpa, kurā pēc rekonstrukcijas, ieejot ēkā pa ielas puses durvīm, mūsdienās atrodas dežuranta postenis, durvis uz nākamo koridoru un durvis baletistabu, kā arī apļveida koka kāpnes uz otro stāvu. Būtībā mūsdienās kādreizējā skolotāju istabas telpa vairāk pilda uzgaidāmās telpas funkciju. Tajā laikā skolotājistabas novietojums tieši šajā telpā kalpoja par labu disciplīnas uzturētāju skolā. “No visām skolām, kurās mācījos, šī bija vienīgā, kurai gan uz, gan no nodarbībām bija jāiet cauri skolotāju istabai – nedrīkstēja nekad neko kavēt.”¹⁴⁷ No skolotāju istabas veda durvis uz lielo mašīnstelļu telpu, kas tagad studentiem ir iekārtota kustības un deju nodarbībām. RLMV audzēknēm telpa atmiņā palikusi kā “milzīga, vienmēr auksta telpa – Žakāra stelļu istaba, kur atradās gan mašīnstelles, gan rokas stelles.”¹⁴⁸ Ārkārtīgi aukstās skolas telpas īpaši ziemā par izceļamu vietu kā skolas audzēkņiem, tā skolotājiem dara virtuvi, kurā vienmēr starpbrīžos notikusi pulcēšanās. “Visi vienmēr turējāmies kopā virtuvītē ap lielo plīti, kur vienmēr ziemā

146 LVA (Latvijas Valsts arhīvs). 550.f. (Latvijas Republikas Kultūras ministrijas Jāzepa Mediņa mūzikas koledža), 3.apr., 74.l.(Atskaite par J.Mediņa mūzikas vidusskolas darbu 1965./1966.māc.g.), 1.lpp

147 Boša, Dārta. Saruna ar Daci Pudāni. 2015, 22.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

148 Boša, Dārta. Saruna ar Aiju Baumanu un Ievu Zaļkalni. 2015, 27.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

tika vārīta tēja.”¹⁴⁹ Arī otrajā stāvā atradās telpas ar stellēm, kurās tika vadītas aušanas nodarbības. No skolotāju istabas “apaļas koka kāpnes veda uz otro stāvu – aušanas klasēm, kurās atradās vairākas stelles.”¹⁵⁰

Nākamais jautājums bija tiešā veidā saistīts ar mērķi uzzināt, vai audzēkņi, skolā mācoties, zināja ēkas vēsturi, kas vienlaikus dotu arī iespēju pieļaut, ka ir pārmantotas kaut kāda veida mutvārdu tradīcijas, jo tiktu norādīts uz saikni, kas veidojusies ēkā dažādos laika periodos darbojošo kopienu vidū. Neviena no sešām intervētajām audzēknēm sīkāk par ēkas vēsturi nevarēja pastāstīt, taču trīs (Ieva Krūmiņa, Aija Baumannē, Lilita Līdaka) zināja, ka pirms tam ēkā ir atradusies daiļaušanas skola, kas tā patiešām arī ir bijis. Īrisa Blumate toties vienīgā no intervētajām varēja apgalvot par skolas vēsturi to, ar ko mūsdienās galvenokārt tiek saistīts šis ēkas tēls un tās vēsture, kurai pateicoties arī ir tapis ēkas nosaukums, proti, audzēkņiem “tika teikts, ka tur kādreiz ir atradies zirgu pasts un stallis vai kas tamlīdzīgs, taču padomju gados neviens jau neatļāvās vairāk interesēties par senajiem laikiem, par notikumiem, kas risinājušies senāk”¹⁵¹ Kā viens no nenoliedzamiem iemesliem, kāpēc skolas audzēkņi par ēkas vēsturi zināja tik maz vai nezināja neko, ir minams laiks, kad Latvija bija Krievijas Padomju savienībā, jo ir labi zināms, ka šajā laikā saistību ar valsts nacionālo mantojumu (kas ietver arī zināšanas par tās vēsturi) tika ārēju apstākļu (valsts pārvaldes) apslāpētas. To intervijā apstiprina arī skolas audzēkne Dace Pudāne, uz jautājumu, vai ir zināšanas par ēkas vēsturi, atbildot sekojoši: “Diemžēl nav. Iespējams tas saistīts ar to laiku – jo mazāk zini, jo labāk. Par mājas iepriekšējiem saimniekiem vai arhitektiem neko nezinājām. Arī īstu interesi izrādīt nevarējām, vienkārši centāmies par to neinteresēties.”¹⁵² Kādai no audzēknēm, arī skolas pasniedzējai un Tekstilmākslas nodaļas vadītājai Lilitai Līdakai bija ļoti nejauši gadījies uzzināt, ka ēkā ļoti sen ir atradusies meiteņu ģimnāzija, proti, skolu kādā dienā bija apmeklējušas tā kādreizējās O.Ļišinas krievu sieviešu ģimnāzijas audzēknes. “Kaut kad ļoti sen pirms mums esot šeit bijusi meiteņu ģimnāzija, bet to es zinu tikai tāpēc, ka kādu dienu skolā bija ienākušas kundzītes, kuras saviļņotas izstaigāja skolu un teica, ka esot kādreiz krievu meiteņu ģimnāzijas laikā šeit mācījušās.”¹⁵³

Neskatoties uz intervējamo zināšanām par ēkas vēsturi, darba autore/intervētāja tomēr izvēlējās uzdot jautājumu par mutvārdu tradīcijām, kuras iespējams ēkā tiek kopienu apzināti vai neapzināti glabātas. Darba autore pieļāva situāciju, ka pēc ēkas vēstures pastāstīšanas, intervējamie varētu saskatīt saistības ar iepriekš ēkā pastāvējušām iestādēm un to kopienām,

149 Boša, Dārta. Saruna ar Ievu Krūmiņu. 2015, 27.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

150 Boša, Dārta. Saruna ar Īrisu Blumati. 2015, 23.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

151 Boša, Dārta. Saruna ar Īrisu Blumati. 2015, 23.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

152 Boša, Dārta. Saruna ar Daci Pudāni. 2015, 22.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

153 Boša, Dārta. Saruna ar Lilitu Līdaku. 2015, 25.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

taču jāatzīst, ka arī pēc šī jautājuma uzdošanas un ēkas vēstures īsa ieskata sniegšanas, par pārmantotu nemateriālu kultūras mantojumu runāt nevar. Tajā laikā par ēku īpaši atzīmējami nostāsti vai leģendas neesot dzirdēti, izņemot vienu gadījumu, ko intervijā pieminēja Dace Pudāne, kura pastāstīja nostāstu par pagrabā dzīvojošu spoku. “Malka bija slapja, pagales bija smagas un garas, tāpēc atceros, kā pasniedzēji teica, ka pagrabā spokojoties. Varbūt, tas bija tāpēc, lai mēs vienmēr ietu ar kādu uz pagrabu kopā un nenestu vieni paši tos smagos malkas maisus. Es pati nekad neesmu ne redzējusi, ne dzirdējusi.”¹⁵⁴ Saistībā ar to, ka šo spoku stāstu savā stāstījumā ir pieminējusi tikai viena no sešām intervētajām, pieļaujams, ka tas nav bijis pietiekami pazīstams un spilgts stāsts audzēkņu vidū. Par ne visai ievērojamu stāstu to, iespējams, padara nesaistība ar kādu konkrētu, piemēram, mirušu personu, jo spoku stāsts ir “ar mirušu cilvēku, retāk dzīvnieku saistīts redzes priekšstats, redzes iztēles tēls, ko parasti izraisa negatīvi sagrozīta īstenības uztvere un kas iedveš bailes.”¹⁵⁵ Cik noprotams no D.Pudānes stāstītā, parādība pagrabā varētu būt bijusi pasniedzēju izdomāts stāsts bez īpaša vēsturiska pamatojuma skolēnu nosacītas drošības nolūkos. Jautājums par pārmantotām mutvārdu tradīcijām bija gana uzvedinošs, lai intervējamās personas sāktu runāt par laiku, kas pavadīts skolā, par tradīcijām, skolas atmosfēru un piedzīvoto. Dzirdētais atklāj un rosina secināt, ka ēkā ienākusi atsevišķa, jauna RLMV audzēkņu un pasniedzēju kopiena, kura nav pārmantojusi mutvārdu folkloras tradīcijas, taču gadu gaitā kopienai veidojušies savi ieradumi, kas audzēkņu atmiņās tomēr vairāk ir praktiska rakstura, ne tik daudz mutvārdu folkloras tradīciju formā, piemēram, visas intervētās atceras malkas nešanu, jo paši audzēkņi bija atbildīgi par telpu siltumu īpaši ziemā, kad ļoti grūti ir nācies telpas sakurināt. “Ļoti skaudrā atmiņā paliek malkas nešana un aukstums – piecpadsmit līdz divdesmitgadīgas meitenes ziemā nesa slapju, aukstu, apsnigušu malku milzīgiem klēpjiem, lai tikai spētu sasildīt telpas, kas tomēr neizdevās.”¹⁵⁶ Tāpat arī audzēknes atceras, kā sirsnīgā atmosfērā virtuvē pie krāsns tika krāsota dzija, kuras laikā mājā smaržojis pēc etiķskābes, jo to izmantoja dzijas kodināšanai, kā arī grīdu bonierēšanas laikā telpas smaržojušas pēc terpentīna. Līdztekus tādām ožas atmiņām, sarunu laikā intervētās nereti pieminēja visspilgtāk atmiņā palikušos vienaudzus, pasniedzējus, kā arī savus audzēkņus, kuri visi kopā attīsta noteiktas skolas kultūrvides veidošanos. Faktiski RLMV ir mācījušās gandrīz visas tekstilmākslinieku paaudzes (protams, ar izņēmumiem), arī mūsdienās sabiedrībā zināmas un joprojām atzītas personas. Balstoties uz intervijām ar RLMV audzēknēm, jāizceļ tādi mākslinieki kā gleznotāja, dekoratore Silva Linarte, starptautisku atzinību ieguvusi tēlniece

154 Boša, Dārta. Saruna ar Daci Pudāni. 2015, 22.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

155 Tezaurs. Skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: <http://tezaurs.lv/sv/?w=spoks> [skatīts 02.05.2015]

156 Boša, Dārta. Saruna ar Īrisu Blumati. 2015, 23.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

Valentīna Zeile, tekstilmākslinieks un keramiķis Rūdolfs Heimrāts, pedagogs, tēlnieks Eduards Klēbahs un viņa sieva tekstilmāksliniece Milda Klēbaha (gleznotāja Henrija Klēbaha vecāki), multimākslinieka Kaspara Bindemaņa vecāki Juris un Irēna Bindemaņi, kā arī uz laiku ēkā telpas dzīvošanai ieguvušie tēlnieks Leons Tomašickis un gleznotājs, pedagogs Valdis Trejs. 1950. gados ēkā līdztekus gandrīz 100 skolas audzēkņiem mitinājušās arī deviņas ģimenes,¹⁵⁷ par kurām ziņu īsti nav. Uz nodarbībām pie salīdzinoši ievērojami jaunākiem skolas audzēkņiem savas zināšanas nācis papildināt arī arhitekts, viens no latviešu tekstilmākslas virsotnēm ar starptautiskiem panākumiem Georgs Barkāns. No skolas darbiniekiem toties īpaši izceļamas personas ir skolotāja un tekstilmākslas nodaļas vadītāja Emma Skujiņa, skolas direktors no 1959.–1985. gadam Imants Žūriņš, kā arī politinformācijas pasniedzēja Uldza Jansone, kura laika gaitā audzēkņu vidū īstu atzinību neiemantoja, taču tāpat audzēkņu atmiņās ir palikusi, jo bija vienīgais atgādinātājs skolā par valstī valdošo komunismu un sociālismu. Emma Skujiņa un Imants Žūriņš tika pieminēti teju visās sarunās. Skolotāja ļoti aktīvi darbojusies audzēkņu un skolas labklājības vārdā, lielāko daļu sava laika ziedojot tieši tam, savukārt direktors Imants Žūriņš ir bijis ne tikai profesionāls skolas vadītājs, bet arī persona, ar kuru audzēkņi ir varējuši vienmēr parunāt par svarīgām tēmām vai lūgt pēc padoma. Skujiņa “bija skarba, šerpa dāma, pieprasīja kārtību, taču ļoti mīlēja to, ko dara, un audzēkņi to redzēja, tāpēc vienmēr Skujiņu cienīja.”¹⁵⁸ Direktors Žūriņš vienmēr ir rūpējies par audzēkņu zināšanu paplašināšanu, iepazīstinot tos ar ārzemju tautu mākslām, galvenokārt, ar skandināvu tautu nacionālo mākslu. “Viņš gādāja par grāmatām no Skandināvijas, lai tikai skolas audzēkņiem būtu priekšstats par to zemju mākslu, no kuras iedvesmoties. Pie viņa vienmēr varēja iet parunāties, ja bija nepieciešams.”¹⁵⁹ Skolas audzēkņi bija tiesīgi nenēsāt skolas formas, kas tajā laikā oktobrēniem, pionieriem un komjauniešiem bija stingri noteikts nosacījums visās skolās. Tāpat arī jāatzīmē, ka valsts ideoloģija skolā ienāca tikai caur neizbēgamām politinformācijas nodarbībām un izstāžu plakātu nosaukumiem, taču nenozīmējot neko vairāk. “Kad bija jātaisa plakāti izstādēm, tika rakstīti nosaukumi, kas patiktu ierēdņiem, piemēram, “Oktobra revolūcija”, taču izstāde jau bija pilnīgi nesaistīta ar to. Tas nenoliedzami bija direktora Žūriņa nopelns, kurš visas politiskās mācībās un kalašņikova jaukšanu un salikšanu pārvērta mazliet tādā kā jokā.”¹⁶⁰

Tieši ar šo būtu saistāma vietas kultūrvides veidošanās kā viens no nemateriālā kultūras mantojuma formām. Atgādinot ministru kabineta 2008. gada rīkojumā atrunātajā

157 Notikumi okupētā Latvijā. Rīgas namu pagalmos. *Laiks*. 1955, 6.jūl. 4.lpp

158 Boša, Dārta. Saruna ar Aiju Baumani un Ievu Zaļkalni. 2015, 27.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

159 Boša, Dārta. Saruna ar Lilitu Līdaku. 2015, 25.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

160 Boša, Dārta. Saruna ar Daci Pudāni. 2015, 22.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

koncepcijā kultūrvides definīciju, kurā teikts, ka kultūrvidē ir “vide, kas veidojusies cilvēka darbības rezultātā un glabā šīs darbības pēdas: gan materiālus veidojumus, gan nemateriālas garīgās vērtības,”¹⁶¹ jāsaka, ka, balstoties uz intervijās uzzināto, skolotājas Emmas Skujiņas un direktora Imanta Žūriņa nopelns noturēt neapslāpētu skolā pastāvošo brīvdomību režīmā, kāds valdīja tajā laikā valstī, ir neizmērāms. Tieši uz šīs brīvdomības pamata skolā varēja auglīgu augsni rast un attīstīties radošais audzēkņu gars, kam paslepus valstī valdošajai varai audzēkņiem tika rādītas un ieaudzinātas zināšanas par latviešu nacionālās mākslas vērtībām, etniskajiem rakstiem utt. Tāpat arī jāizceļ vairāku amata prasmju (piemēram, aušana ar stellēm) nodošana jaunajai paaudzei. Tikai noteikti jāatzīmē, ka tā nav vide, kas ir tikusi pārmantota, jo tas vien, ka intervētās RLMV audzēknes nav īsti zinājušas, kādas iestādes ir ēkā atradušās pirms tam, liecina, ka par apzināti pārmantotu kultūrvidi runāt nevar – tā ir veidojusies no jauna jaunās ēkā darbojošās kopienas ietvaros. “Skolas skolotāji vispār bija ļoti sirsnīgi un saudzīgi izturējās pret audzēkņiem – arī pret pirmā kursa skolnieciņu attieksme bija diezgan koleģiāla. Mācības Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolā bija pilnīgi cita pasaule, kā miera osta pēc vājprātīgās LPSR laiku vidusskolas.”¹⁶²

Nobeigumā jāsaka, ka mutvārdu folkloras tradīciju apkopojums netiek iesākts, jo audzēknes atbild noliedzoši, kad tiek jautāts par nostāstiem vai leģendām, ar ēku saistītām. Audzēkņu zināšanas par ēkas vēsturi un ar ēku saistītām personām, ir vājas, jo arī tajos laikos nav pieejams ēkas vēsturiskās gaitas apkopojums, kā arī padomju varas gados drošības nolūkos labāk bija neizrādīt interesi par kaut ko saistībā ar vēsturi, kā jau pašas audzēknes to atzina.

5.2 Latvijas Kultūras akadēmijas Teātra un audiovizuālās mākslas katedra

Latvijas Kultūras akadēmija (LKA) nodibināta 1990. gada 29. decembrī ar Latvijas Republikas Ministru Padomes lēmumu Nr. 243. LKA izveidota uz 1991.gada 1.jūlijā likvidētā Kultūras darbinieku kvalifikācijas celšanas institūta materiālās bāzes.¹⁶³ Neilgi pēc dibināšanas tiek apstiprināts skolas uzņemšanas un iestājpārbaudījumu komisijas sastāvs 1991. gadam. Par uzņemšanas komisijas četriem locekļiem ievēlēti akadēmijas pirmais rektors filozofs Pēteris Laķis, Juris Goldmanis kā ārējo sakaru vadītāja vietnieks, Inese Škapare kā mācību daļas vadītāja, Gunārs Bībers kā profesors un Jānis Siliņš kā vecākais

161Konceptija par Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu. Pieejams: <file:///C:/Users/User/Downloads/nemateriala-k-mantojuma-koncepcija.pdf> [skatīts 01.04.2015]

162 Boša, Dārta. Saruna ar Ievu Krūmiņu. 2015, 27.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.
163 LVA (Latvijas Valsts arhīvs). 2524.f. (Latvijas Republikas Kultūras ministrijas Latvijas Kultūras akadēmija), 1.apr., 1.l. (LKA dibināšanas dokumenti), 3.lpp

pasniedzējs.¹⁶⁴ Pagaidām LKA ir vienīgā augstskola Latvijā, kas piedāvā iespēju iegūt bakalaura grādu Teātra mākslās.

Trīs gadus pēc tās pastāvēšanas, aktieru nodarbībām tika iegūtas dažas telpas ēkā Dzirnavu ielā 46, jo studentus un pasniedzējus neapmierināja telpas Ludzas ielā 24 sniegtās iespējas un neatbilstība aktieru nodarbību raksturam.

Sākotnēji plānoto fokusa grupas interviju/diskusiju neizdevās veikt dalībnieku individuālo darba un aizņemtības grafiku dēļ, taču tika veiktas atsevišķas padziļinātās intervijas ar pieciem Latvijas Kultūras akadēmijas kādreizējiem studentiem un pasniedzējiem, kuri darbojās “Zirgu pastā” 1990. gados un joprojām darbojas LKA, esot saistīti arī ar pētāmo ēku – režisoriem-aktieriem Pēteri Krilovu, Zani Kreicbergu, Māru Ķimeli, Anitu Sproģi un Rutu Vītiņu (skat. piel. nr. 7).

Jautājumi bija līdzīgi tiem, kuri tika uzdoti arī RLMV pārstāvjiem, jo mērķis joprojām viens – uzzināt leģendas, nostāstus par ēku un noskaidrot, vai ēkā, kopienas radīta, pastāv noteikta kultūrvide. Līdzīgi kā sarunās ar iepriekš ēkā pastāvējušās mācību iestādes audzēkņiem, atbildes nesniedz informāciju par to, ka ar ēku būtu saistītas senākas, vairākās paaudzēs nodotas, leģendas, nostāsti. Darba autorei jau pēc interviju veikšanas ar RLMV pārstāvjiem veidojās secinājumi, kuri pētījumā izvirzīto hipotēzi – “ēkā pastāvējušās iestādes un tajās darbojošās personas ir no paaudzes paaudzē pārmantojušas ar ēku saistītas mutvārdu folkloras tradīcijas un veidojušas ēkas apdzīvojošo indivīdu kopienai nozīmīgu kultūrvidi” – noliedza saistībā ar mutvārdu folkloras tradīcijām, taču pretēji tas bija kultūrvides gadījumā gan ar RLMV, gan, kā vēlāk atklāsies, arī ar LKA. Intervijas ar RLMV pārstāvjiem nereti tika aprautas ar jautājumu par ēkas nostāstiem, leģendām. Līdzīga situācija izveidojas arī pēc interviju veikšanas ar LKA pārstāvjiem, taču jāsaka, ka Latvijas Kultūras akadēmijas ienākšana ēkā ir saistāma ar divu jaunu gan ēkas pašas, gan vienas izrāžu zāles nosaukumu rašanos, kas daļēji saistāms ar iespēju iegūt ziņas par ēkas vēsturi, proti, 1997. gadā, kad ēka tika pasludināta par Jaunā Teātra institūta paspārnē esošu, bija nepieciešams tās skanīgs nosaukums, tāpēc “arhitekta, kura vēlāk uzņēmās arī rekonstrukcijas vadību, bija atklājusi, ka 19.gs. sākumā Vāgnera laikos šeit ir bijis reāls zirgu pasts, kurā tika mainītas karietes, sūtītas uz saņemtas vēstules.”¹⁶⁵ Taču arī šis stāsts nevar tikt dēvēts par leģendu, un, pat ja gruntsgabālā ir atradusies zirgu pasta ēka, tā noteikti nav restaurētā ēka, ko mūsdienās varam redzēt. Vairākums aptaujāto LKA pārstāvju nezina, kādas iestādes ir darbojušās ēkā vēl pirms RLMV.

164 LVA (Latvijas Valsts arhīvs). 2524.f. (Latvijas Republikas Kultūras ministrijas Latvijas Kultūras akadēmija), 1.apr., 3.l. Rektora pavēles par pamatdarbību), 2.lpp

165 Boša, Dārta. Saruna ar Pēteri Krilovu. 2015, 30.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

Otra LKA laikā ieviesta tradīcija ir Karamazovu zāles nosaukums, kas radās pēc tam, kad pirmais ēkā darbojošais apvienotais akadēmijas aktieru-režisoru kurss P.Krilova vadībā kā savu diplomdarba izrādi iestudēja F.Dostojevskā romānu “Brāļi Karamazovi”, kuras iestudējums ar starplaikiem ilga vairāk nekā sešas stundas. Arī šis stāsts neatbilst ne leģendai, ne nostāstam. “Izrāde bija ļoti iespaidīga, ļoti gara – sākās 15:00 un beidzās ap 23:00, taču ar diviem gariem pārtraukumiem, lai skatītāji var izstaigāties un ieturēties.”¹⁶⁶ Un vēlāk, kad nākamo topošo studentu rīcībā nonāca visa ēka un līdz ar to bija vairākas mēģinājumu un citu nodarbību zāles, laika gaitā šī tā arī ieguva savu nosaukumu, studentiem savā starpā precizējot, piemēram, mēģinājuma norises atrašanās telpu. Arī pēc ēkas rekonstrukcijas, kuras rezultātā telpa, tās izvietojums un izmantojamība tika ļoti pārveidota (veicot ievērojamu telpas paplašināšanu), tā joprojām tiek atpazīta kā Karamazovu zāle. Izrāde, jāizceļ, ieguva starptautisku atzinību, triumfējot 1997.gadā rīkotajā teātra festivālā “Homo Novus”, jo pārsteidzošajai aktierspēlei lielisks papildinājums bija “novalkātās koka mājas autentiskums (tuvu sakritīgs ar Dostojevskā romāna darbības laiku), kas piešķir īsto atmosfēru stāstam par vienas spēcīgas dzimtas garīgo degradāciju.”¹⁶⁷

Gan RLMV, gan LKA studenti un pasniedzēji, veidojot ēkas kopienu, savā laikā ēkā pakāpeniski veidojuši arī noteiktu kultūrvidi, taču jāsaka, ka ne savstarpēji vienotu, ne pārmantotu, vai pielāgotu/pārveidotu no iepriekšējo iestāžu kopienu laikiem, tāpēc par kultūras laika un telpas slāņu teorijas piemērotību šai ēkai nevar runāt. Abas kopienas (RLMV un LKA) darbojās ēkas divās atšķirīgās un savstarpēji noslēgtās pusēs, kas bija viens no iemesliem, kāpēc neveidojās kopēja apvienotas kopienas kultūrvide. Arī kopienu atšķirīgo nozaru dēļ, iespējams, neveidojās kopīga vide. P.Krilovs atceras: “mums jau ar, piemēram, lietišķo skolu nebija nekas kopīgs pēc specifikas [...] tāpēc jau nebija īsti, ko pārmantot no viņām.”¹⁶⁸ Tāpat arī pārējie LKA pārstāvji apgalvo, ka ar RLMV cieša saikne nav veidojusies.

Ienākot telpās ar savām līdzšinējām zināšanām, topošajiem studentiem un pasniedzējiem bija nepieciešams domāt par veidu, kā visefektīvāk izmantot telpas un to izvietojumu, lai tiktu pie iecerētā ideju īstenojuma, kas galu galā bija par iemeslu neskaitāmiem radošu ideju realizēšanai, piemēram, “Šmits [režisors Gatis Šmits – *D.B.*] bija vienai savai izrādei vai priekšnesumam uztaisījis tā, ka no izlietnes lien ārā cilvēks. Mēs tad izmantojām katru mājas metriņu savām izpausmēm.”¹⁶⁹ Tāpat arī zīmīga ir etižu sērija, ko ar 2007.gadā absolvējošo dramatiskā aktieru kursu (kurā mācījās I. Ķuzule-Skrastiņa, J.Vimba,

166 Boša, Dārta. Saruna ar Pēteri Krilovu. 2015, 30.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

167 Naumanis, Normunds. Brāļu Karamazovu piemiņai. *Diena*. 2007, 10.aprīlis

168 Boša, Dārta. Saruna ar Pēteri Krilovu. 2015, 30.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

169 Boša, Dārta. Saruna ar Anitu Sproģi. 2015, 2.maijs. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

M.Saldovere, I.Kļavinskis, M.Grāse, V.Baļčunaite, M.Meiers, K.Neimanis, Ģ.Liuziniks, J.Āmanis u.c.), iestudēja pēckara gadu etīdes, izmantojot visas mājas telpas un iekšpagalumu, mulsinot un satraucot blakus esošos ebreju biedrības locekļus. “[..] turklāt tās bija tādas kara laika, pēckara gadu etīdes; aktieriem bija vācu uniformas, kas lika ebreju biedrībai izaukt policiju.”¹⁷⁰ Inovatīvs režijas paņēmieni bija likt skatītājiem sekot aktieru darbībai pa visiem mājas stāviem (arī pagrabstāvu) un visām telpām.

Var apgalvot, ka akadēmijas studenti un pasniedzēji, iegūstot paši savas telpas, kurās justies brīvi darīt visu, kas nepieciešams nodarbībām, attīstīja šajā ēkā savu kultūrvīdi, jo līdztekus visam, kas ēkā norisinājās, tika attīstītas nemateriālās garīgās vērtības. Balstoties uz nemateriālā kultūras mantojuma definīciju, kurā teikts, ka arī dažādi sarīkojumi ir dēvējami par komplicētām nemateriālā kultūras mantojuma izpausmēm, kas iekļauj “dziedāšanu, dejošanu, teātri, dzīres, mutvārdu tradīcijas, stāstu stāstīšanu, amatnieku prasmes, sporta un dažāda cita veida izklaides,”¹⁷¹ “Zirgu pastā” izrādītās teātra izrādes ir pieskaitāmas pie nemateriālā kultūras mantojuma. Kā kultūras fenomens teātra izrāde ir dēvējama par neatkarīgu, jo divreiz nospēlēt vienu un to pašu izrādi, pat nemainot spēlēšanas telpas, kā zināms, identiski nav iespējams.

Izrāžu tapšanas gaita un pati izrāde ir vērtība gan kopienai, kas ēkā darbojas, gan vienlaikus arī pieskaitāma pie ēkas nemateriālajām kultūras vērtībām. Teātra izrāžu saistība ar ēkas kultūrvīdi veidošanu balstās aspektā, ka ēkas telpās tapušās, nenoliedzami ir iestudētas ņemot vērā ēkas telpu iekārtojumu un to izmantošanas iespējas, pielāgojot izrādes teatrālos paņēmienus telpām, proti, izrādes gala rezultāts ir nenoliedzami balstīts uz to, kādas ir bijušas aktieru un režisoru, kā arī citu izrādes tapšanas gaitā iesaistīto mākslinieku telpu izmantošanas iespējas. Neskaitot jau pieminēto 1990. gados tapušo izrādi “Brāļi Karamazovi”, “Zirgu pastā” ir iestudētas arī daudzas citas diplomdarba izrādes, piemēram, 2007. gadā Dramatiskā teātra aktiera mākslas studentu diplomdarbs “Spēlējam Vonnegūtu” (rež. P.Krilovs), 2008. gadā Dramatiskā teātra režijas mākslas studentu Ineses Mičules (J.Jonels “Fundamentālists”) un Ingas Tropas (D.Harovers “Naži vistās”) diplomdarba izrādes. No 2009. - 2012. gadam “Zirgu pastā” netika iestudēts neviens no diplomdarbiem – ne režijas, ne aktiermeistarības. Valstij ekonomiski nestabilā periodā, piemēram, 2009. gadā topošajiem aktieriem gan saimnieciskajā, gan, protams, arī finansiālā ziņā daudz palīdzēja Dailes teātris, piešķirot studentiem savas zāles izrāžu iestudēšanai.

Šogad iestudētas piecas kopējās trupas diplomdarba izrādes – B.Roitors “Jokdara

170 Boša, Dārta. Saruna ar Pēteri Krilovu. 2015, 30.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.
171 UNESCO. Intangible Cultural Heritage Domains. Pieejams:
<http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01857-EN.pdf> [skatīts 30.01.2015]

Bustera pasaule” (rež. Z.Kreicberga), A.Vampilovs “Vecākais dēls” (rež. E.Freibergs), A.Čehova “Ķiršu dārzs” (rež. A.Eižvertiņa), pēc Viljama Folknera romānu "Gaisma augustā" un "Troksnis un niknums" motīviem izrāde “Ceļā. Augusts-Aprīlis” (rež. P.Krilovs), A.Kivirehka “Trīs stāsti” (rež. V.Piņķis), kā arī 13 citi topošo aktieru monoizrāžu diplomdarbi, tai skaitā, pēc D.Kīlas-Martini romāna “Merilina – pāvestam Jānim XXII – vēstules starp debesīm un eļļi” Daces Šteinertes monoizrāde “No, Sorry, Not Tonight” (skatuves runas pedagoges: A.Matīsa un Z.Daudziņa).

Arī jau pieminētais Jaunā Teātra institūta organizētais teātra festivāls “Homo Novus”, kas 1997. gadā tika rīkots “Zirgu pastā” kā festivāls, kas iekļauj gan dziedāšanu, gan dejošanu, gan teātra izrādes, pieskaitāms pie nemateriālām kultūras mantojuma vērtībām.

Apakšnodaļas kopsavilkumā jāsaaka, ka pēc veiktajām intervijām ar LKA studentiem/pasniedzējiem, autore joprojām nesaskārās ne ar leģendām, ne nostāstiem, kas būtu saistīti ar ēku, tāpēc mutvārdu folkloras tradīciju apkopojums netiek izveidots, toties arī saistībā ar LKA var runāt par kopienas veidotu kultūrvidi, kuras veidošanā nozīmīga loma ir ēkas telpās iestudētajām teātra izrādēm kā nemateriālā kultūras mantojuma vērtībai.

6. NOBEIGUMS

Atskatoties uz paveikto, darba autore uzskata, ka ar savu veikumu ir radījusi gana lietderīgu pētījumu, kas atspoguļo ēkā pastāvējušo iestāžu darbības posmus, sniedzot ieskatu UNESCO Pasaules kultūras un dabas mantojuma Rīgas vēsturiskā centrā esošas ēkas vēsturiskajā attīstībā. Darbā izvirzītais mērķis, kas saistāms ar informācijas par ēkas vēsturisko gaitu iegūšanu, netika sasniegts pilnībā, jo joprojām iztrūkst informācija par atsevišķiem laika periodiem no ēkas vēstures. Ir jāveic daudz plašāki vēsturisko avotu pētījumi, lai atrastu datus par, piemēram, personām/ģimenēm, kurām mājas īpašnieki dzīvošanai izīrēja ēkas istabas pirms tajā 1908. gadā sāka darboties O.Ļišinas krievu sieviešu ģimnāzija. Savukārt, darba empīriskās daļas mērķis – „apkopot mutvārdu folkloras tradīcijas un kultūrvides kā nemateriālā kultūras mantojuma vērtības saistībā ar ēku” – teorētiski ir izpildīts salīdzinoši veiksmīgāk. Darbā ir apkopota ne tikai vispārīga literatūra par kultūras mantojumu, tā iedalījumu, īpatnībām un kritiku, bet arī detalizētāk pētīts ēkas Dzirnau ielā 46 gadījums, taču jāatzīst, ka netika ievākts un līdz ar to arī apkopots mutvārdu folkloras tradīciju mantojums, kas ietvertu leģendas vai nostāstus par ēku, jo tādas vai nu nav bijušas vai arī nav saglabājušās, taču kā par nemateriālu kultūras mantojuma vērtību var runāt par ēkā veidoto attiecīgā laika posmā darbojošos kopienas kultūrvidi, kas abos kopienas gadījumos ir atšķirīga. Pēc veiktajām intervijām ar Latvijas Kultūras akadēmijas pārstāvjiem autore, kā jau zināms, nesaskārās ar leģendām vai nostāstiem, taču jāpiemin LKA darbības laikā radušies nosaukumi gan ēkai (“Zirgu pasts”), gan izrāžu zālei (“Karamazovu zāle”).

7. KOPSAVILKUMS

Galveno darba pamatideju (vienlaikus arī bakalaura darba mērķi) – izpētīt un apkopot sabiedriski (kā kulturāli, tā izglītojoši) nozīmīgas Rīgas vēsturiskā centra teritorijā esošas ēkas vēsturi, kā arī apkopot tās nemateriālo kultūras mantojumu – var uzskatīt par daļēji īstenotu, jo, pirmkārt, netika atrasta informācija par ievērojamu laika posmu no ēkas celšanas gada līdz gadam, kad ēkā sāka darboties O.Ļišinas krievu sieviešu ģimnāzija (par šo laika periodu (1874.-1908.) ir zināms, ka māja tika tās īpašnieku izīrēta un ka ēkā gadsimta sākumā tās pagrabstāvā ir darbojusies Mārtiņa Plikgalvja kurinātava; nav zināmas citas konkrētas personas/ģimenes, kurām ēka tika izīrēta). Otrkārt, nav precīzu datu par laiku, kad ēku pamet Poļu teātris Rīgā un vai tas kādu laiku ir darbojies ēkā vienlaikus ar L.S.N.Līgas daiļaušanas skolu, kura ēkā sāk darboties 1939.gadā. Treškārt, interpretējama šobrīd ir arī informācija par Rīgas Tekstilmākslas vidusskolas ļoti neilgo pastāvēšanas laiku (1948.-1949.) pētāmajā ēkā.

Neskatoties uz laika posmiem, par kuriem nav iegūta informācija par ēkā notiekošo vai ar to saistītām personām, darba gaitā tika sekots izvirzītajiem darba uzdevumiem mērķa sasniegšanai. Tika veiksmīgi apkopota un hronoloģiskā kārtībā aprakstīta ēkā pastāvošo iestāžu vēsturiskā gaita, strādājot gan ar arhīvos pieejamo informāciju, kā arī ar informāciju tā laika preses izdevumos, kā arī apkopojot intervijās uzzināto. Ir iegūtas un apkopotas ziņas par trim nozīmīgākajām 20.gs. pirmajā pusē ēkā pastāvošajām iestādēm – O.Ļišinas krievu sieviešu ģimnāziju, Poļu teātri Rīgā un L.S.N.Līgas daiļaušanas skolu un tajā darbojošajām personām, kā arī autore noskaidroja un līdz ar to par nepatiesu var uzskatīt nereti dažādos informācijas laukos sastopamo 1826. gadu kā ēkas celšanas gadu. Atjaunotā ēka, kādu mēs to varam redzēt tagad, ir celta 1874. gadā. Informācija tika apkopota arī par 20.gs. otrajā pusē ēkā pastāvošajām iestādēm Rīgas Lietišķo mākslas vidusskolu un Latvijas Kultūras akadēmiju.

Darba empīriskā daļa, kas ietvēra padziļināto interviju un fokusa grupas intervijas/diskusijas veikšanu ar RLMV un LKA pārstāvjiem, tika izpildīta daļēji, jo plānotā fokusa grupas intervija/diskusija ar LKA pārstāvjiem tika aizvīnēta ar piecām padziļinātajām intervijām. Veicot apkopojumu saistībā ar ēkas nemateriālo kultūras mantojumu tika noskaidrots un secināts, ka: 1) senākas leģendas vai nostāsti par ēku vai nu nav saglabājušies, vai arī tādu nav bijis; 2) nozīmīga ir kopienu veidotā ēkas kultūrvide (kopienu ietvaros savstarpēji nesaistīta), par kuru var runāt gan RLMV, gan LKA gadījumā. Mutvārdu folkloras tradīciju saistībā tomēr noteikti jāpiemin ēkas nosaukuma “Zirgu pasts” rašanās, kas radies LKA darbības laikā un neapšaubāmi tiks turpmāk nodots no paaudzes paaudzē.

8. IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

AVOTI

Primārie avoti

5. International Committee of the Red Cross. Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War and Land and its annex. The Hague, 29 July 1899. Pieejams: <https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/150-110052?OpenDocument> [skatīts 01.03.2015]
6. Konceptija par Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma saglabāšanu. Pieejams: <file:///C:/Users/User/Downloads/nemateriala-k-mantojuma-koncepcija.pdf> [skatīts 01.04.2015]
7. Konvencija par Pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību. Pieejams: <http://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/766> [skatīts 01.02.2015]
8. Oxford Dictionaries. Pieejams: <http://www.oxforddictionaries.com> [skatīts 29.03.2015]
9. Pasaules mantojuma vietas restorspektīvais īpašas nozīmes univerālās vērtības pamatojums. Rīgas Vēsturiskais centrs. Pieejams: http://www.mantojums.lv/_riect_text/docs/Riga_OUV_LV_final.pdf [skatīts 20.02.2015]
10. UNESCO. *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property 1970*. Pieejams: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13039&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html [skatīts 10.02.2015]
11. UNESCO. Historic Centre of Riga. Pieejams: <http://whc.unesco.org/en/list/852> [skatīts 05.03.2015]
12. UNESCO. Intangible Cultural Heritage Domains. Pieejams: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01857-EN.pdf> [skatīts 30.01.2015]
13. UNESCO Latvijas Nacionālā komisija. Nemateriālais mantojums. Pieejams: <http://www.unesco.lv/lv/kultura/nematerialais-mantojums-2/nematerialais-mantojums-1/> [skatīts 02.02.2015]
14. UNESCO Latvijas Nacionālā komisija. Rīgas vēsturiskais centrs. Pieejams: <http://www.unesco.lv/lv/kultura/pasaules-mantojums/rigas-vesturiskais-centrs-4/rigas-vesturiskais-centrs-1/> [skatīts 31.03.2015]
15. UNESCO Pasaules mantojuma Latvijas nacionālā saraksta nolikums. Pieejams: http://www.unesco.lv/files/UNESCO_Pasaules_mantojuma_Latvijas_nacionala_saraksta_nolikums_661d7b3e.pdf [skatīts 27.03.2014]
16. UNESCO. What is Intangible Cultural Heritage? Pieejams: <http://www.unesco.org/culture/ich/doc/src/01851-EN.pdf> [10.02.2015]
17. UNESCO. The World Heritage Convention. Pieejams: <http://whc.unesco.org/en/convention/> [skatīts 10.02.2015]

Sekundārie avoti

18. Berger-Schmitt, Regina. Social Cohesion between the Member States of the European Union. Pieejams: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/33348f2088b67d76d8c1032f0d07a8b1492b26c1_253_63berg41.pdf [skatīts 21.04.2015]
19. Boucher, Diane B. *Cultural Heritage and the Challenge of Sustainability*. New York: Left Coast Press, 2013.
20. Sturme, Brigita. Mūs pazina kā *lietišķos*. Rīga: Neputns, 2009, 37.lpp
21. Chaitin, Julia. Oral History. *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*, Vol. 1,2. USA: SAGE Publications, 2008
22. Clair, Robert N.St. The Sedimentation Theory Of Cultural Time And Space: The Present is Embedded In The Past. Pieejams: <http://www.uri.edu/iaics/content/2008v17n1/01%20Robert%20StClair%20&%20Ana%20Williams.pdf> [skatīts 30.03.2015]

23. Daley, Richard M. *Your House Has a History. A Step-by-Step Guide to Researching Your Property.* Pieejams: http://webapps1.cityofchicago.org/landmarksweb/static/pdf/Your_House_Has_A_History.pdf [skatīts 03.02.2015.]
24. DiMaggio, Paul J., Powell, Walter W. The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. *American Sociological Review.* Vol. 48, No.2. 1983.
25. Dirveiks, Ilmārs. Koka Rīgas loga. *Koka Rīga.* Rīga: Neputns, 2001.
26. Forrest, Craig. *International Law and the Protection of Cultural Heritage.* New York: Routledge, 2010.
27. Foucault, Michel. *The Archeology of Knowledge.* New York: Pantheon Books, 1972.
28. Hall, Edward.T., Hall, Mildred.R. *Key concepts: Underlying structures of culture.* Oxford: Blackwell, 2001.
29. Harvilahti, Lauri. Folklore and Oral Tradition. Pieejams: http://journal.oraltradition.org/files/articles/18ii/7b_harvilahti.pdf [skatīts 28.02.2015]
30. Historical Society of Cecil County. Oral History: Methods for Documentation and Research. November 2005. Pieejams: <http://www.cecilhistory.org/aids/oralhistory.pdf> [skatīts 10.03.2015]
31. Irina, Oļevska. Kultūras īpašuma tiesiskā aizsardzība. Pieejams: <http://www.borenius.lv/static/io.pdf> [skatīts 10.03.2015]
32. Jēkbsons, Ēriks. Poļu Rīga. *Katram bija sava Rīga: daudznacionālās pilsētas portrets no 1857.-1914. gadam.* Rīga: AGB, 2004.
33. Krastiņš, Jānis. Arhitektūras stili Latvijā. Pieejams: http://e.znet.lv/Arhitekt_stili_Latvija_Text.pdf [skatīts 05.03.2015]
34. Krastiņš, Jānis. *Latvijas Republikas būvmāksla.* Rīga: Zinātne, 1992.
35. Kurin, Richard. *Safeguarding Intangible Cultural Heritage in the 2003 UNESCO Convention: a critical appraisal.* Pieejams: <http://www.shi.or.th/download/460/> [10.02.2015]
36. Ločmele, Klinta. Žurnāls "Zeltene": nācījas interešu sargs un padomdevējs latviešu sievietēm (1926–1934). Pieejams: http://www.arhivi.lv/sitedata/ZURNALS/zurnalu_raksti/Vest-Locmele157-183.pdf [skatīts 10.04.2015]
37. Minar, David W., Gree, Scott A. *The Concept of Community: Readings With Interpretations.* Chicago: Aldline, 1969.
38. Park, Robert E. *Human communities: The City and Human Ecology.* New York: Free Press, 1952.
39. Пухляк, Олег. Олимпиада Николаевна Лишина. *Покровское кладбище: слава и забвение.* Рига: Multicentrs, 2004.
40. Stonewall, Linda. *Country Life, City Life: Five Theories of Community.* New York: Greenwood Publishing Group, 1983.
41. Timothy, Dallen J. *Cultural Heritage and Tourism.* Great Britain: Charlesworth Press, 2011.
42. Torres, Carmen M. Traditional Tales: History and Genre. Pieejams: http://www1.uprh.edu/cc/Ingles/Traditional%20Tales%20History%20and%20Genre/INGL_TTHAG.pdf [30.03.2015]
43. Tonnies, Ferdinand. *Community and Society.* New Jersey: Transaction Publishers, 2004.
44. Tuomela, Raimo. *The Philosophy of Social Practices. A Collective Acceptance View.* New York: Cambridge University Press, 2004.
45. Vālja, Leele. Urban Wooden Architecture – Traditions and Significance. Pieejams: http://www.eki.ee/km/place/pdf/kp6_12_vxlja.pdf [skatīts 31.03.2015]
46. Vansina, Jan. *Oral Tradition: A Study in Historical Methodology.* New York: Transaction Publishers, 2006.
47. Veale, Sharon, Schilling, Kathleen. *Talking History: Oral History Guidelines.* Australia: Department of Environment & Conservation, 2004.
48. Volkovs, Vldaislavs. Krievu Rīga. *Katram bija sava Rīga: daudznacionālās pilsētas portrets no 1857.-1914. gadam.* Rīga: AGB, 2004.

LITERATŪRA

49. EUROPA NOSTRA. The Riga Declaration. Wooden Architecture in Cities. Pieejams: <http://www.europanostra.org/UPLOADS/FILS/THE%20RIGA%20DECLARATION.pdf> [skatīts 31.03.2015]
50. Latvijas Universtitātes Latvijas Vēstures Institūts. Dendrochronoloģijas centrs. Pieejams: <http://www.lvi.lv/lv/dendrolab.htm> [skatīts 10.10.2015]
51. Maršruts pa Ķemeru kultūrvēsturisko centru. Pieejams: <http://www.tourism.jurmala.lv/page.php?id=1172> [skatīts 10.04.2015]
52. Puhļeks, Oļegs. Latvijas krievi. Olimpiāda Ļišina. Latvijas Krievu kultūras mantojuma institūts. Pieejams: <http://www.russkije.lv/lv/lib/read/o-lishina.html> [skatīts 24.02.2015]
53. Ryga innymi oczami (cz. I). Dom na Młyńskiej. Pieejams: <http://polonika.lv/test-artykul/> [skatīts 15.03.2015]
54. Tezaurs. Skaidrojošā vārdnīca. Pieejams: www.tezaurs.lv/sv [skatīts 03.05.2015]
55. Ziņas RE&RE. Zirgu pasts pēc rekonstrukcijas iegūst jaunu elpu. Pieejams: <http://www.rere.lv/lv/zinas/zirgu-pasts-pec-rekonstrukcijas-iegust-jaunu-elpu/> [skatīts 07.04.2015]

Žurnālu un avīžu raksti

56. Antēne, Anna. Mēbeļdrāna un logu aizskari latviskā noskaņojumā. *Atpūta*. 1936, 11. sept.
57. Apstiprināti administratori privātiem teātriem. *Jaunākās Ziņas*. 1938, 2. aprīlis
58. Dūmiņa, Līvija. Jauni fakti par Zirgu pastu. *Neatkarīgā Rīta Avīze*. 2013, 31. oktobris
59. Eše, Marta. Latvju Siev. Nac. Līgas mākslas rūpniecības sekcija. *Sievietes Pasaule*. 1935, 1. dec.
60. Eše, Marta. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas mākslas-rūpniecības sekcija. *Zeltene*. 1927, 1. dec.
61. Iecelti 8 teātra darbinieki. *Jaunākās Ziņas*. 1938, 5. marts, 8.lpp
62. *Izglītības Ministrijas mēnešraksts*. 1929, 1.dec. 130.lpp
63. Kresoska, Astrīda. Bagāts mūžs simt gadu garumā. *Laiks*. 2005, 26. februāris. 5.lpp
64. Naumanis, Normunds. Brāļu Karamazovu piemiņai. *Diena*. 2007, 10.aprīlis
65. Notikumi okupētā Latvijā. Rīgas namu pagalmos. *Laiks*. 1955, 6.jūl.
66. No Rīgas Radiofona. *Latviju Ziņas*. 1948, 14. februāris.
67. Pāvuliņa, Kristīna. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas daiļaušanas skola jaunās telpās. *Zeltene*. 1940, 12. februāris.
68. Pīriņa, Berta. Latvju Sieviešu Nacionālās Līgas darbs 20 gados. *Jaunākās ziņas*. 1937, 14. dec.
69. Rīgas jūrmala. Latvijas Kareivis. 1930. 18.jūlijs
70. Русское общество просвещения в Риге. *Рижский Вестник*. 1906. 10.нояб.

Nepublicētie avoti

71. LVA (Latvijas Valsts arhīvs). 550.f. (Latvijas Republikas Kultūras ministrijas Jāzepa Mediņa mūzikas koledža), 3.apr., 74.l.(Atskaite par J.Mediņa mūzikas vidusskolas darbu 1965./1966.māc.g.), 1.lpp
72. LVA (Latvijas Valsts arhīvs). 824.f. (Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes Izpildu komitejas Dzīvokļu pārvalde), 1.apr., 21A.l. (Rīgas pilsētas dzīvokļu saimniecības pārvalde, nacionalizēto māju saraksts 40.gads), 10.lpp
73. LVA (Latvijas Valsts Arhīvs). 928.f. (LPSR Kultūras ministrijas Rīgas Lietišķās mākslas vidusskola). Vēsturiskā izziņa 1944.-1986. 3.lpp
74. LVA (Latvijas Valsts arhīvs). 2524.f. (Latvijas Republikas Kultūras ministrijas Latvijas Kultūras akadēmija), 1.apr., 1.l. (LKA dibināšanas dokumenti), 3.lppLVVA (Latvijas Valsts Vēstures arhīvs). 1615.f (Rīgas-Valmieras Zemesgrāmatu nodaļas akts nekustamam īpašumam Rīgā, II.211). 4.apr., 1149.l. 13.l-27.lpp
75. LVVA (Latvijas Valsts vēstures arhīvs). 5605. f. (Poļu Izglītības biedrība Latvijā). 1.apr., 4.l.

- (Valdes sastāva saraksti, lūgumi Rīgas prefektūrai sarīkojumu atļaujai un sarīkojumu programmas), 90.lpp
76. LVVA (Latvijas Valsts vēstures arhīvs). 2497.f. (Biedrība "Latvju sieviešu nacionālā līga"). 1.apr., 119.l (Darbības 1937. gada pārskats), 1. lpp
 77. LVVA (Latvijas Valsts vēstures arhīvs). 3724.f. (Iekšlietu ministrijas Preses un biedrību nodaļa). 1.apr., 11756.l. (Poļu tautas apvienība Latvijā), 231.-250.lpp
 78. LVVA (Latvijas Valsts vēstures arhīvs). 5605. f. (Poļu Izglītības biedrība Latvijā). 1.apr., 4.l. (Valdes sastāva saraksti, lūgumi Rīgas prefektūrai sarīkojumu atļaujai un sarīkojumu programmas), 31.lpp
 79. LVVA (Latvijas Valsts Vēstures Arhīvs). 6648.f. (Arodskolu direkcija (Rīga)), 1.apr., 776.l. (Sarakste ar Rīgas Valsts mākslas amatniecības skolu, Valsts kontroli u.c. Par mācību un audzināšanas darbu, budžeta jautājumiem, skolotāju apstiprināšanu u.c.) 120.lpp
 80. LVVA (Latvijas Valsts Vēsturs Arhīvs). 3189. f. (Izglītības ministrija. O.N.Ļišinas krievu sieviešu ģimnāzija), 1. apr., 1.l. (Rīkojumi, apkārtraksti, norādījumi u.c. par skolas darbību), 6.lpp
 81. LVVA (Latvijas Valsts Vēstures arhīvs). 2761.f. (Rīgas būvvaldes komisija). 3.apr., 2245.l. Grupa 20, grunts 136.
 82. LVVA (Latvijas Valsts Vēstures arhīvs). 2761.f. (Rīgas būvvaldes komisija). 3.apr., 2245.l. M.Plikgalvja atļaujas lūgums malkas tirgošanai Pilsētas būvvaldei, 37.lpp

Intervijas

83. Boša, Dārta. Saruna ar Aiju Baumanī un Ievu Zaļkalni. 2015, 27.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.
84. Boša, Dārta. Saruna ar Anitu Sproģi. 2015, 2.maijs. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.
85. Boša, Dārta. Saruna ar Daci Pudāni. 2015, 22.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.
86. Boša, Dārta. Saruna ar Ievu Krūmiņu. 2015, 27.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.
87. Boša, Dārta. Saruna ar Īrisu Blumati. 2015, 23.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.
88. Boša, Dārta. Saruna ar Lilitu Līdaku. 2015, 25.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.
89. Boša, Dārta. Saruna ar Pēteri Krilovu. 2015, 30.aprīlis. Transkripcija. Glabājas D.Bošas personiskajā arhīvā.

9. ANOTĀCIJA

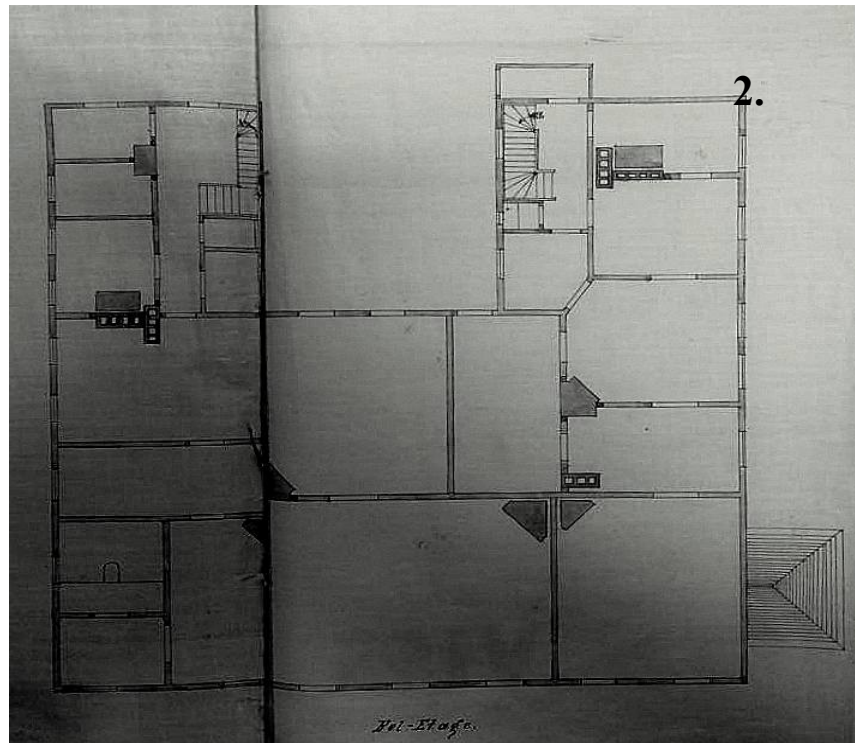
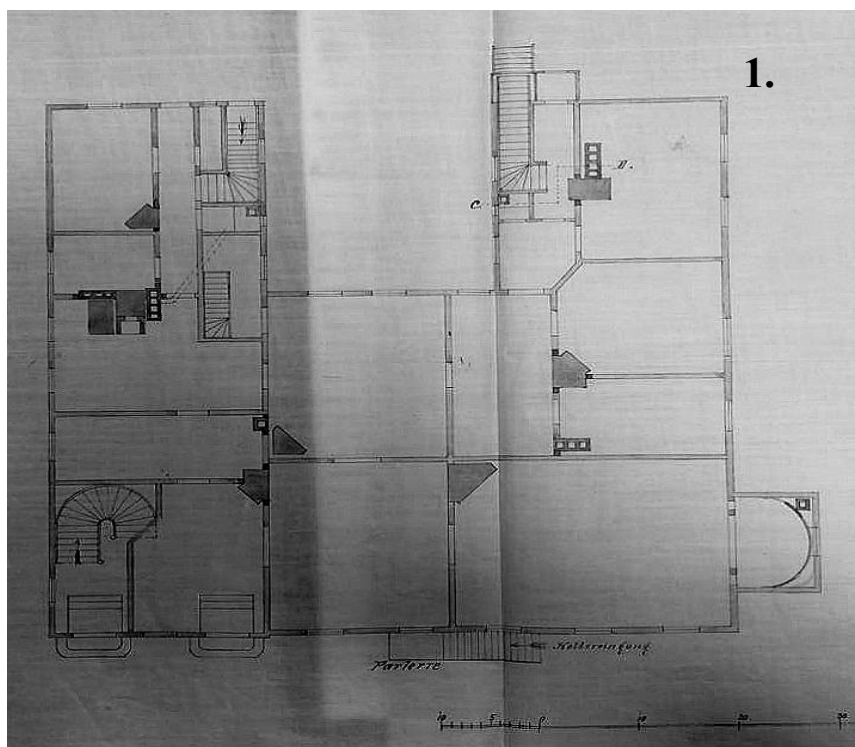
In comparison to other structural units of the Latvian Academy of Culture so called the house of theatre “Zirgu pasts” (nowadays serves as a base for the Department of Theatre and Audio-visual Arts) had no chronologically gathered and available expanded history. The main idea and goal as well of this bachelor thesis (“The Cultural and Historic Aspects of The House of Theatre “Zirgu Pasts””) was to do a research of the history of the building to: 1) clarify its history by researching the history of the institutions located in the building during the last century; 2) find out the intangible cultural heritage (in form of the oral folklore traditions and the cultural space) of the house by interviewing former students of Riga Secondary School of Applied Arts and students/professors who studied/worked in the Latvian Academy of Culture in the early 1990'ies.

There is still some information missing about the history of the house, e.g. about the time period from 1874. - 1908. is just know that it was rented to unknown people. By following the prognathous tasks of the work the author managed to collect the information about the three main institutions from the first half of 20th century – O.Lisina Russian Girls Gymnasium, Polish Theatre in Riga and the Latvian Women's National League Weaving School – as well as gave insight into the basic history of Riga Secondary School of Applied Arts and the Latvian Academy of Culture. The main conclusions based on the theories and interviews are: 1) there are no or is not preserved significant oral folklore traditions form the beginning of the last century; 2) it is possible to talk about the cultural space (mutually not connected to each other) as a form of intangible cultural heritage in both communities form Riga Secondary School of Applied Arts and the Latvian Academy of Culture.

PIELIKUMI

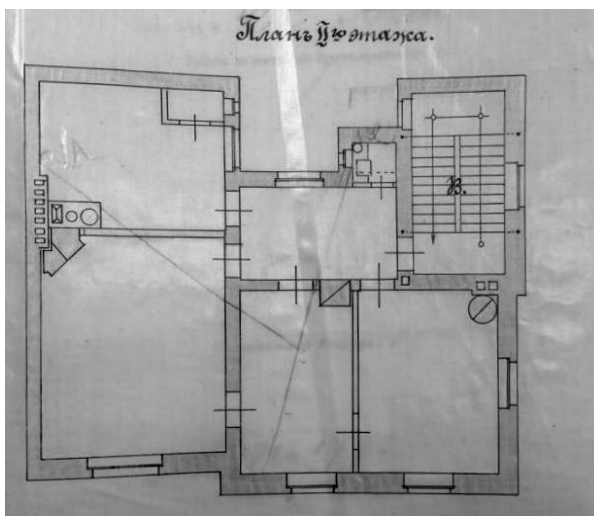
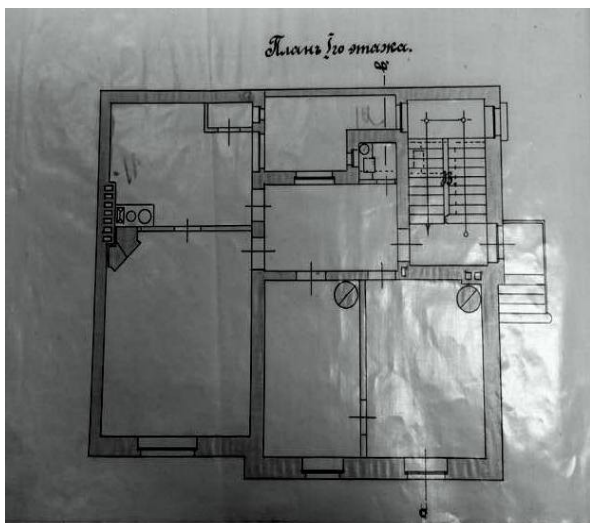
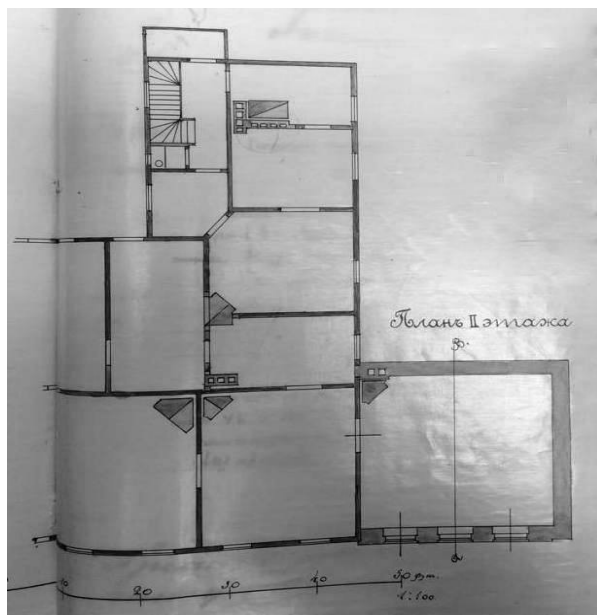
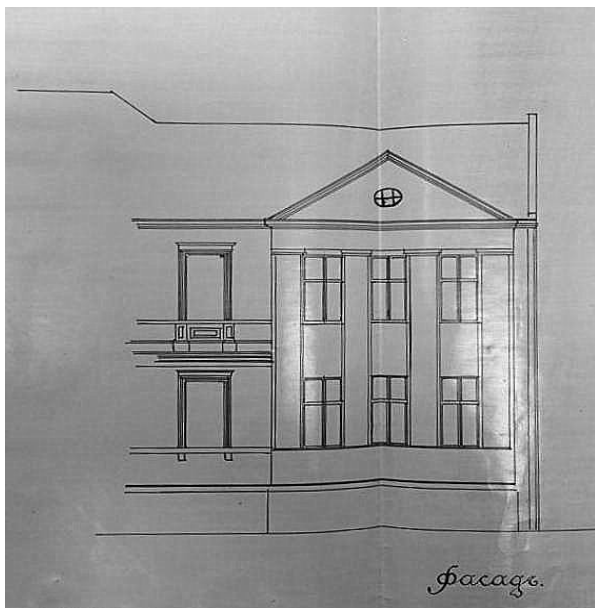
Pielikums Nr. 1

1874. gadā pilsētas būvvaldes apstiprināts ēkas plānojums pirmajam (att.nr.1) un otrajam (att.nr.2) stāvam. (Avots: LVVA (Latvijas Valsts Vēstures arhīvs). 2761.f. (Rīgas būvvaldes komisija). 3.apr., 2245.l. Grupa 20, grunts 136.)

Pielikums Nr.2

1912. gadā celtās piebūves fasāde un pirmā un otrā stāva, kā arī kopējais plānojums ar jau pastāvošo ēku. (Avots: LVVA (Latvijas Valsts Vēstures arhīvs). 2761.f. (Rīgas būvvaldes komisija). 3.apr., 2245.l. Grupa 20, grunts 136.)

Pielikums Nr. 3

LOGI

LVVA (Latvijas Valsts Vēstures arhīvs). 2761.f. (Rīgas būvvaldes komisija). 3.apr.,
2245.l. Grupa 20, grunts 136.

Pielikums Nr. 4.

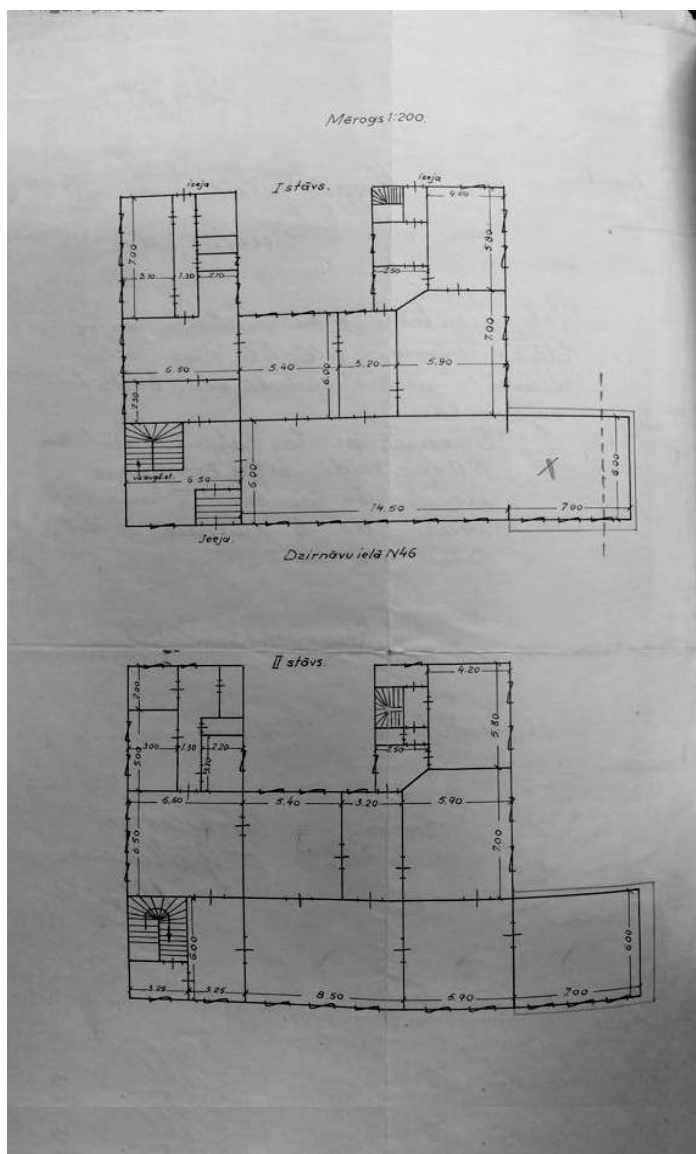
DURVIS

Pielikumā no pieciem redzami četri durvju veidi; piektais durvju veids konstrukcijas ziņā neatšķiras no 2.attēlā redzamā, taču ir ar stiklotām rūtīm.

Pielikums Nr. 5

1936. gadā Poļu teātra veiktās telpas izmaiņas. Ar (x) atzīmēts paaugstinājums (40-60 cm) biedrības mantu glabāšanai. Piebūves otrajā stāvā izmaiņas netiek veiktas.

ĪRISA BLUMATE

Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas Tekstilmākslas nodaļas skolotāja no 1973.-1981. gadam

Dārta Boša: Kā tika apdzīvotas ēkas telpas Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas laikā?

Īrisa Blumate: Atceros, ka skolas audzēkņi un pasniedzēji ēkas durvis no ielas puses neizmantoja, jo tajā telpā bija skolotāju istaba, tā saucamais, skolotāju stūrītis, jo par īstu skolotāju istabu laikam to saukt nevarētu, no kuras apaļas koka kāpnes veda uz otro stāvu – aušanas klasēm, kurās atradās vairākas stelles. Stelles atradās arī lielajā zālē. Iekšā skolā mums bija jāiet pa sētas druvīm pa pirmajām kāpnītēm. Tur bija divas durvis, kuras tālākāk veda uz bēniņiem. Lielajā zālē atradās mehāniskās stelles. Iespējams, stelles ir tikušas pārmantotas no L.S.N.Līgas Daiļaušanas skolas, kas tur laikam atradās pirms *lietišķie* ievācās. Visas stelles, ar kurām strādājām, bija ļoti vecas, klīdušas no paaudzes paaudzē. Nodaļā to bija aptuveni 35 – kas ļāva gandrīz visiem audzēkņiem vienlaikus strādāt ar stellēm. Sākot strādāt Latvijas Mākslas akadēmijā, biju ļoti pārsteigta, ka tur stellēm pieeja bija tikai pirmā kursa studentiem, proti, ļoti maz stellu skolai bija. Atceros, ka tur bija arī lietišķās skolas audzēkņu kopmītnes un kaut kāda ražošanas nodaļa, tikai par to sīkāk neko nevaru pateikt.

D.B.: Vai tolaik audzēkņi zināja ēkas vēsturi?

Ī.B.: Atceros zirgu galvu ciļņus. Tāpat arī mums tika teikts, ka tur kādreiz ir atradies zirgu pasts un stallis vai kas tamlīdzīgs, taču padomju gados neviens jau neatļāvās vairāk interesēties par senajiem laikiem, par notikumiem, kas risinājušies senāk.

D.B.: Ēka tātad ir celta 1874. gadā poļu-lietuviešu ģimenei un līdz 1908. gadam tikusi izīrēta, jo īpašnieki paši Rīgā īpaši bieži neuzturējās, taču jau 1908.gadā ēka kļūst par Olimpiadas Līšinas krievu sieviešu ģimnāzijas mitināšanās vietu. Arī pēc tam tur darbojas dažādas ar izglītību un kultūru saistītas iestādes, piemēram, Poļu teātris un L.S.N.Līgas Daiļaušanas skola. Sakiet, vai ēkā ir kas saglabājies no šiem laikiem, piemēram, kādi nostāsti, par spīti tam, ka audzēkņi nezināja ēkas vēsturi?

Ī.B.: Nē. Šķiet, ka nav un manas atmiņas par skolas laiku un nostāsti, kas ar to saistās, ir vairāk praktiski, ne garīgi, ja tā var izteikties. Vienmēr atcerēšos mājas smaržu, kas veidojās no dziju krāsošanas, proti, pirms krāsot dziju, tā ir jānokodina, kam izmantoja etiķskābi; ķīmiski tā saucas ledus etiķskābe. Un tas stāsts ir tāds, ka mājā bija tik auksts, ka etiķskābe, kas tika uzglabāta lielās vīna pudelēs zem apaļajām kāpnēm aiz durtiņām skolotāju istabā, pārvērtās vižņos. Ļoti skaudrā atmiņā paliek malkas nešana un aukstums – piecpadsmit līdz divdesmitgadīgas meitenes ziemā nesa slapju, aukstu, apsnigušu malku milzīgiem klēpjēm, lai tikai spētu sasildīt telpas, kas tomēr neizdevās. Logi vērās uz āru, kas parasti apgrūtināja to mazgāšanu, un bija ļoti, ļoti veci un trausli, tāpēc skolotāji mēdza bieži laiku aizrādīt, lai esam uzmanīgi un neizgāžam logus. Tāpat arī šodien tālmācība, piemēram, nav problēma, taču tajā laikā man bija brīnumi, kā Georgs Barkāns, kuram bija ap četrdesmit gadu, kopā ar mums mācījās aust ar stellēm.

IEVA KRŪMIŅA

Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas audzēkne no 1979.-1983. gadam un skolotāja no 1985.- 1991. gadam

Dārta Boša: Kā tika apdzīvotas skolas telpas, kad jūs tur mācījāties un strādājāt?

Ieva Krūmiņa: Kad es mācījos skola nebija tik labā stāvoklī, kā tagad. Tad bija krāsns apkure. Saucamās *buržujkas* – bleķa krāsnis, par kuru kurināšanu apkures sezonas laikā bija

atbildīgi skolas audzēkņi. Malka bija slapja un glabājās pagrabā, uz kuru varēja tikt pa otrām durvīm [nevis pirmajām, pa kurām audzēkņi gāja iekšā skolā – D.B.]. Pagrabi bija diezgan lieli. Apdzīvojām arī otro stāvu, jo tur bija austuve. Bēniņos likām darbus skatēm, audzēkņu sesijām, taču tur vienmēr bija ļoti auksts, tāpēc bēniņus īpaši nelietojām. Sakurinājām telpu aptuveni divreiz gadā tikai, lai izstādītu skolēnu darbus vērtēšanai.

D.B. Vai zināt kaut ko par ēkas vēsturi?

I.K.: Zinu, ka pirms mums skolā ir bijusi daiļamatniecības skola un daži dzīvokļi, kur dzīvoja arī Valdis Trejs. Vienmēr dzirdēju, kā tika darbinātas stelles un sarunājās sievietes. Taču tas arī viss.

D.B.: Ēka tātad ir celta 1874. gadā poļu-lietuviešu ģimenei un līdz 1908. gadam tikusi izīrēta, jo īpašnieki paši Rīgā īpaši bieži neuzturējās, taču jau 1908.gadā ēka kļuva par Olimpiadas Līšinas krievu sieviešu ģimnāzijas mitināšanās vietu. Arī pēc tam tur darbojas dažādas ar izglītību un kultūru saistītas iestādes, piemēram, Poļu teātris un L.S.N.Līgas Daiļaušanas skola. Vai, jūsuprāt, ēka glabā nemateriālo kultūras mantojumu saistībā ar iestādēm, kas pastāvējušas pirms tam?

I.K.: Par māju nekādus spoku stāstus neesmu dzirdējusi. Audzēkņi skolā nekad nepalika vieni, jo pagrabstāvā bija ēkas dežurantes, kas tika sauktas par dežūrtantiņām. Viņas gan mazgāja grīdas, gan citreiz lāpīja caurumus lielajiem malkas maisiem, kā no 19.gs Dikensa stāstiem. Laiku skolā vispār atceros to kā milzīgu salšanu. Starpbrīžos stāvējām pie krāsnīm, sildījām rokas, taču par spīti tam skolā bija brīnišķīga atmosfēra. Emma Skujiņa, kas kādreiz bija Tekstilmākslas nodaļas vadītāja, bija ļoti izglītota, stingra, gudra, attapīga un asprātīga maza auguma sieviņa, taču patiesībā jau ļoti maiga un jauka, kura labi mācēja organizēt nodaļas darbu tā, ka visiem vienmēr bija kas darāms, un darāmais tika darīts ar patiesu prieku un atdevi. Visi vienmēr turējāmies kopā virtuvītē ap lielo plīti, kur vienmēr ziemā tika vārīta tēja. Hallē bija telefoni – arī tur sēdēja tantiņa, kas nereti, audzēknēm palīdzot, tina dziju. Atceros, kā *čiepām* no skolotājiem cukuru. Skolas skolotāji vispār bija ļoti sirsnīgi un saudzīgi izturējās pret audzēkņiem – arī pret pirmā kursa skolnieciņu attieksme bija diezgan koleģiāla. Mācības Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolā bija pilnīgi cita pasaule, kā miera osta pēc vājprātīgās LPSR laiku vidusskolas.

AIJA BAUMANE UN IEVA ZĀLKALNE

Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas skolnieces no 1956.-1961. gadam. Aija Baumane skolas skolotāja no 1962. - 1972. gadam

Ieva Zaļkalne: Man jau tā motivācija iestāties Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolā bija “Rīgas audums” - es ļoti gribēju tur strādāt. Biju lasījusi par to, cik tur skaisti un jauki un kā meitenes zīmē ziedus un veido dažādas kompozīcijas, tāpēc arī darīju visu, lai tur tiktu. Par manu motivāciju zināja laikam tikai Emma Skujiņa.

Dārta Boša: Kā jūsu laikā tika apdzīvotas skolas telpas?

Aija Baumane: Otrā stāva telpas visas bija paredzētas stellēm. Pirmajā stāvā, ieejot pa durvīm, bija samērā liels koridors, kuram labajā pusē durvis veda uz nākamo telpu, tā saucamo, virtuvīti un kreisajā pusē bija durvis, kas veda uz ēkas piebūves daļu, kur manas mācīšanās laikā vēl bija tēlnieku nodaļa. Vēlāk, kad jau strādāju skolā par skolotāju, piebūves daļā ienāca J.Mediņa mūzikas skolas Pūtēju nodaļa, kas kalpoja par iemeslu tēlnieku nodaļas sadalīšanai – daļa pārvācās uz Lāčplēša ielu 55 un daļa uz skolas pagrabstāvu. Taču arī no skolas pagrabstāva pēc laika visa tēlnieku nodaļa izvācās, par savu pieņemot māju Lāčplēša ielā 55. No skolotājistabas telpā pa kreisi bija milzīga, vienmēr auksta telpa – Žakāra steļļu istaba, kur atradās gan mašīnstelles, gan rokas stelles. Mūsu laikā nodarbības ar stellēm vadīja Uldza Jansone, maigas dabas skolotāja, kurai nenācās viegli kaut ko mums iemācīt. Atceros, ka tikai vienreiz vien, kamēr mācījās, tika iedarbinātas tās milzīgās stelles. Pārējā laikā

pārsvarā strādājām uz diezgan primitīvām stellēm.

I.Z.: Mācību laikā skolā iekšā bija jāiet no pagalma puses – pirmās kāpnes veda augšā uz ieejas durvīm. Kāpnes uz otro stāvu veda no tā saucamā skolotāju stūrīša, kuram mūždien bija grūti tikt garām. Virtuvīte bija ļoti mīļa vieta, kur notika dažādas saimnieciska rakstura lietas.

D.B.: Vai zināt kaut ko par ēkas vēsturi?

I.Z.: Jāatzīst, ka par skolas vēsturi noteikti nezinu. Pagātne netika cilāta it nemaz, pat ģimenes lokā.

A.B.: Arī es neko par skolas vēsturi nezinu. Tikai zinu, ka pirms tam ēkā bija daiļaušanas skola vai kas tamlīdzīgs, no kā visticamāk *lietišķie* pārmantoja stelles, tomēr īsti neesmu pārliecināta, taču tas varētu būt diezgan patiens minējums, jo stelles vispār ir ļoti smagas un grūti pārvietojamas.

D.B.: Par daiļaušanas skolu jums ir taisnībā. Ēka ir celta 1874. gadā poļu-lietuviešu ģimenei un līdz 1908. gadam tikusi izīrēta, jo īpašnieki paši Rīgā īpaši bieži neuzturējās, taču jau 1908.gadā ēka kļuva par Olimpiadas Līšinas krievu sieviešu ģimnāzijas mītināšanās vietu. Arī pēc tam tur darbojas dažādas ar izglītību un kultūru saistītas iestādes, piemēram, Poļu teātris un jūsu jau nosauktā L.S.N.Līgas Daiļaušanas skola. Izņemot no daiļaušanas skolas pārmantotās stelles, jūsuprāt, ir vēl kas tāds, ko jūsu skola būtu pārmantojusi nemateriālā kultūras mantojuma ziņā?

A.B.: Nedomāju. Atmiņas ir pārsvarā saistītas tieši ar lietšķās skolas laiku un personām, kas ar mums darbojās un ar ko mēs darbojāmies. Atceros, ka telpas bija ārkārtīgi aukstas. Mūžīgais sasalums, tāpēc, kamēr skolā darbojos, iemantoju arī slimības. Bēniņu izbūvē, piemēram, dzīvoja tēlnieks Leons Tomašickis, tāpat arī skolā darbojās tēlnieks Eduards Klēbahs un tekstimāksliniece Milda Klēbaha [gleznotāja Henrija Klēbaha vecāki – *D.B.*], kuras darbi bija ļoti interesanti, mazliet atgādinot Čurloņa daiļradi – mistiski, smalki un ēteriski.

I.Z.: Kad gājām uz skolu, pirms ieejas kāpnēm, veda ceļš uz pagrabu, uz to tēlnieku darbnīcām, kur nereti redzēju sēžam Valentīnu Zeili, kura man bija elks jau no bērnības laikiem, bet, ziniet, pati ēka kā tāda, ēka no ārpuses bija diezgan bezpersoniska.

D.B.: Vai bija kas īpašs, kas noteica ēkas atmosfēru?

A.B.: Emmas Skujiņas piedzīvotā traģēdija – vīra zaudējums, kurš saslima pēc atgriešanās no izsūtījuma – šķiet, noteica viņas ārkārtīgi lielo mīlestību un atdevi skolai un bērniem. Viņa bija skarba, šerpa dāma, pieprasīja kārtību, taču ļoti mīlēja to, ko dara, un audzēkņi to redzēja, tāpēc vienmēr Skujiņu cienīja. Mācoties šajā skolā, varēja izdzīvot, neiestājoties komjaunatnē. Skolā komunisktiskā audzināšana tiešām bija ļoti minimāla, jo Skujiņa bija nenoliedzami vairāk ieinteresēta nacionālajā mākslā. Varētu pat teikt, ka slēptā veidā audzēkņiem ieaudzināja nacionālo.

I.Z.: Audzēknēm veidojās zināma nepatika pret Uldzu Jansoni, kura no visiem skolas pasniedzējiem bija atbildīgā par politinformācijas nodošanu audzēkņiem. Bet citādā ziņā mēs bijām laimīgi cilvēki. Neviens neuzbāzās, par ko jāpasakas Emmai Skujiņai, kura noteica to brīvo, nepiespiesto atmosfēru.

A.B.: Atceros, kā smaržoja grīdas. Grīdu bonierēšanas laikā, tika izmantots terpentīnu, kas lika smaržot visai mājai.

I.Z.: Un terpentīns grīdas padarīja taukainas.

A.B.: Atceros, kā šajā skolā viens otru ir atraduši multimākslinieka Kaspara Bindemaņa vecāki – Juris Bindemanis un Irēna Bindemane. Puišus ļoti reti uzņēma, bet Juris bija viens no retajiem. Atceros, kā abiem grūti gāja eksāmenu laikos. Ko tik viņi nedarīja, lai tikai skolu absolvētu! Georga Barkāna pirmie mākslas darbi aušanā tapuši tieši šeit. Faktiski gandrīz visas tekstilmākslinieku paaudzes ir mācījušās tieši šajā ēkā. Un vēl pēc kāda laika Emma Skujiņa man piešķīra telpu uzreiz pa labi pēc ienākšanas skolā, uz kuru vakaros Treijs citreiz nāca ciemos plāpāt. Bet par Treija darbnīcu neko vairāk nevaru pastāstīt.

LILITA LĪDAKA

Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas audzēkne no 1969.-1973. gadam; pasniedzēja no 1979.-1984. gadam un RLMV Tekstilmākslas nodaļas vadītāja no 1984.-2013. gadam

Dārta Boša: Kuras telpas jūsu laikā ēkā tika apdzīvotas?

Lilita Līdaka: Mēs, pirmkārt, iekšā skolā nācām no pagalma puses pa pirmajām durtiņām, kas bija uzreiz pa labi, tāpēc tagad bija dīvaini ienāk iekšā caur kādreizējo skolotāju istabu. Tātad mūsu telpas bija vienā pusē ēkai, jo otrā bija Mediņa mūzikas skolas Pūtēju nodaļa. Mēs dzīvojām pa šo pusi un tikai reizēm mums nācās iet caur Mediņu skolu uz bēniņiem, kur audzēkņiem skates tika rīkotas. Pa kreisi no skolotājistabas bija liela mašīntelpa un pa labi – kāpnes uz otro stāvu, uz kabinetiem, kur bija stelles.

D.B.: Vai zināt kaut ko par ēkas vēsturi?

L.L.: Kaut kad ļoti sen pirms mums esot šeit bijusi meiteņu ģimnāzija, bet to es zinu tikai tāpēc, ka kādu dienu skolā bija ienākušas kundzītes, kuras saviļņotas izstaigāja skolu un teica, ka esot kādreiz krievu meiteņu ģimnāzijas laikā šeit mācījušās. Un tad vēl zinu, ka mūsu skolas stelles tika pārmantotas no sieviešu līgas aušanas skolas, kura pirms tam šeit mitinājās.

D.B.: Tātad pieņēmums par stēļu pārmantošanu ir patiess?

L.L.: Jā, tieši tā arī notika. Kad Rīgas Lietišķo (tajā laikā Daiļamatniecības) mākslas vidusskolu paplašināja, pievienojot tai Rīgas Tekstilmākslas vidusskolu, kas atradās šinīs telpās, tika pārmantotas arī stelles, kuras, savukārt, ir nākušas no sieviešu līgas laikiem un jau atradās šeit, kad *lietišķie* ievācās.

D.B.: Vērtīgs mantojums! Sakiet, vai nemateriālā kultūras mantojuma ziņā arī ir kaut kas, ko pastāstīt, piemēram, kādi nostāsti?

L.L.: Nu, nē. Nekas tāds, kas būtu pārmantots. Atmiņā palicis viens spilgts atgadījums, man pašai jau kā leģenda, proti, kādreiz blakus mājā dzīvoja Gunars Cilinskis un Velta Līne un viņu mašīna glabājās skolas pagalmā. Tad kādā rītā, mazliet steigā galvu nodūrusi, nācu uz skolu un ar pieri ietriecos Gunara Cilinska krūtīs, kas man kā tādai audzēkņītei bija ļoti liels un patīkams pārdzīvojums. Bet šķiet, ka nekas tāds izteikts nav palicis atmiņā. Aukstums. Nebeidzamais sals un slapjās malkas nešana. Audzēknes nodarbību laikā gāja pie krāsns sildīt pirkstus, lai varētu pastrādāt. Protams, var runāt un runāt par to, cik sirsnīgs un gādīgs bija skolas direktors un skolotājs Imants Žūriņš. Viņš gādāja par grāmatām no Skandināvijas, lai tikai skolas audzēkņiem būtu priekšstats par to zemju mākslu, no kuras iedvesmoties. Pie viņa vienmēr varēja iet parunāties, ja bija nepieciešams. Tāpat arī skolotājam Žūriņam, pieļauju, ka kopā ar nodaļas vadītāju Emmu Skujiņu, bija izdevies skolas telpās neielaiest komunistisko audzināšanu. Nezinu, kā viņiem tas izdevās, taču mēs varējām justies salīdzinoši brīvi. Šajā sakarā būtu arī jāpiemin tas, ka mums, *lietišķajiem*, nebija formas tērpu. Vienmēr, pa Rīgas centru un vecpilsētu staigājot, jutāmies maķenīt augstāk stāvoši, bet ne sliktā nozīmē, jo tas nenāca par velti. Skolā, par spīti tam, ka notika izvairīšanās no komunistiskās audzināšanas un bija ļoti radoša gaistone, audzēkņiem bija smaga slodze uz saviem pleciem jānes. Un visi to arī darīja. Visi mēs centāmies, pildījām uzdoto ar lielu atbildības izjūtu un maksimāli ieguldījām savu laiku un darbu kaut kā tapšanā. Liekas, ka mūs tomēr cilvēkos atpazīna kā *lietišķos* un vienlaikus arī cienīja. Piemēram, salīdzinot ar mūsdienām, es skaidri varu pateikt, ka Rīgas Dizaina un Mākslas vidusskolas audzēkņi tādu atpazīstamības līmeni nav sasnieguši. Tajā laikā uzreiz izdzirdot, ka nāc no Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas, visi zināja, kur tas ir, kas tas ir un ar ko nodarbojas.

DACE PUDĀNE

Rīgas Lietišķās mākslas skolas audzēkne no 1977.-1981. gadam

Dace Pudāne: Tajā laikā es dzīvoju daudzstāvu mājā un, ienākot šeit, sākot šeit mācīties, bija tāds pārsteigums – koka māja Rīgas centrā, kuras auru viennozīmīgi noteica cilvēki, kas šeit darbojās.

Dārta Boša: Kā tika apdzīvotas skolas telpas jūsu laikā?

D.P.: No visām skolām, kurās mācījos, šī bija vienīgā, kurai gan uz, gan no nodarbībām bija jāiet cauri skolotāju istabai – nedrīkstēja nekad neko kavēt. Mēs sēžam tagad kādreizējā virtuvē, kur vienmēr bija silts. Vienmēr uz galda audzēkņus gaidīja silta tēja un cukurs, un par to nevienam naudiņu neprasīja. Tikai vēlākajās klasēs aizdomājāties, ka par to gādājuši vēlīgie skolotāji, vai tikai skolotāja Skujiņa. Paši vecākajās klasēs vedām no mājām dažādas zāļu tējas. Mēs apdzīvojām tikai vienu pusi, otrā bija Mediņu skolas Pūtēju nodaļa, caur kuru mums bija jāiet uz bēniņiem, kur bija izstāžu zālīte, kurā organizējām audzēkņu skates.

D.B.: Vai jums ir zināma ēkas vēsture?

D.P.: Diemžēl nav. Iespējams tas saistīts ar to laiku – jo mazāk zini, jo labāk. Par mājas iepriekšējiem saimniekiem vai arhitektiem neko nezinājām. Arī īstu interesi izrādīt nevarējām, vienkārši centāmies par to neinteresēties.

D.B.: Ēka ir celta 1874. gadā poļu-lietuviešu ģimenei un līdz 1908. gadam tikusi izīrēta, jo īpašnieki paši Rīgā īpaši bieži neuzturējās, taču jau 1908.gadā ēka kļūst par Olimpiadas Ļišinas krievu sieviešu ģimnāzijas mitināšanās vietu. Arī pēc tam tur darbojas dažādas ar izglītību un kultūru saistītas iestādes, piemēram, Poļu teātris un L.S.N.Līgas Daiļaušanas skola. Jūsaprāt, skolā bija saglabājusies kaut kāda gaisotne no iepriekšējiem laikiem?

D.P.: Man vienmēr ir licies, ka tā nav nejaušība, ka attiecīgās iestādes nonāk kādā mājā, jo, ja tā padomā, tad manā laikā tikai divi vīrieši tekstilmākslas nodaļā mācījās, liekot domāt, ka šeit kaut kāda tā sieviešu klātbūtne iespējams ir samērā spēcīga. Skolā bija stingra disciplīna, tāpat, kā jau jūs pieminējāt, ir bijis arī tajā sieviešu ģimnāzijā. Nevienam pat prātā neienāca, ka varētu kaut ko neizdarīt vai neizpildīt noteikumus. Brīžiem audzēkņi jutās spīdzināti, taču tās iemaņas, ko apgūvām, vēlāk dzīvē ļoti noderēja. Kādreiz skolotāja Skujiņa teica, ka tās meitenes, kas beidz tekstilnodaļu, visas būs ļoti labas sievas. Šeit mums iemācīja dažādus sīkumus, kuri saistīti ar ikdienu, piemēram, galda klāšanu. Mūs dresēja ne tik daudz praktiskajiem darbiem, lai pēc tam varētu maizīti sev nopelnīt, bet arī ikdienas darbiem. Dzīvei, tā teikt.

D.B.: Kas vēl palicis spilgtā atmiņā no skolas laikiem? Vai saskārāties ar kādiem nostāstiem par ēku?

D.P.: Mums audzēkņiem pašiem bija jānes malka. Neskaitāmiem maisu bija nepieciešams sanest, lai vispār māju sakurinātu. Malka bija slapja, pagales bija smagas un garas, tāpēc atceros, kā pasniedzēji teica, ka pagrabā spokojojies. Varbūt, tas bija tāpēc, lai mēs vienmēr ietu ar kādu uz pagarbu kopā un nenestu vieni paši tos smagos malkas maisus. Es pati nekad neesmu ne redzējusi, ne dzirdējusi.

D.B.: Uzzināju, ka Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas audzēkņiem nenācās nēsāt skolas formas...

D.P.: Nē, formu nebija! Tā bija pilnīgi cita pasaule. Man varbūt ne tik ļoti, jo jau no bērnības esmu dzīvojusi tādā radošā mākslinieku gaisotnē [Dace Pudāne ir Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas pasniedzēja, kā arī gleznotāja un dekoratores Silvas Linartes meita – D.B.]. Bet *lietišķie*, salīdzinot ar parasto vidusskolu, kur neviens nevienu īsti neiepazīst, ir milzīgs kontrasts. Šeit ir ļoti ģimeniskas attiecības. Kursā bijām 6-8 audzēkņi, kas ir daudzreiz mazāk nekā, piemēram, 47.vidusskolā, kuru absolvēju un kur vienā klasē bijām 47 skolēni. Absolūts miers un darbs, bet slodze milzīga. Tekstilniekiem varbūt nebija tik liela slodze kā dekoratoriem, bet mums tāpat pirmajā kursā vienīgā brīvā diena bija svētdiena, jo arī sestdienās notika nodarbības. Pirmajā kursā maksimālais gulēto stundu skaits bija četras. Normāli 2-3 stundas. Uzdevumi vienmēr bija jānodod laikā, proti, nekad nevarēja gaidīt līdz

skatei, lai gan tikai tas bija laiks, kad darbi tika vērtēti. Pati strādāju augstskolā par pasniedzēju un jāsaka, ka, salīdzinot ar mūsdienām, tikai mediķiem un arhitektiem ir tik liela slodze. Citur tā patiešām nav.

D.B.: Skolotājas Emmas Skujiņas vārds parādās visu manis intervēto Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas audzēkņu intervijās. Varbūt arī jūs varat pastāstīt par viņu kā par skolotāju, sievieti un vienkārši labu cilvēku?

D.P.: Skolotāja Emma Skujiņa bija ļoti sirsnīga, ļoti atvērta, bet prasīga. Ja viņa uzdeva kaut ko izdarīt, tad audzēkņiem tas bija jāizdara laikā un ar lielu atbildības sajūtu. Tagad atskatoties, ir sajūta, ka viņa vienkārši no mums gribēja izaudzēt cilvēkus. Viņa bija ļoti pedantiska. Likās, ka viņa redz mums visiem cauri. Stājoties *lietišķajos* bija pārrunas, un tad viņa viltīgi uzdeva dažādus jautājumus par visādām lietām, piemēram: “Ja mēs mestu akmeni pāri Baltijas jūrai, kur viņš nokristu?” Viņi abi ar skolotāju Imantu Žūriņu, kurš bija arī skolas direktors, bija tik prasmīgi parūpējušies par to, ka skolā neienāk komunisms un viss ar to saistītais. Tas bija tāds *ķeksīts*, viss bija ļoti nosacīti. Kad bija jātaisa plakāti izstādēm, tika rakstīti nosaukumi, kas patiktu ierēdņiem, piemēram, “Oktobra revolūcija”, taču izstāde jau bija pilnīgi nesaistīta ar to. Tas nenoliedzami bija skolotāja un direktora Imanta Žūriņa nopelns, kurš visas politiskās mācībās un kalašņikova jaukšanu un salikšanu pārvērta mazliet tādā kā jokā.

Dārta Boša: Trīs gadus pēc akadēmijas dibināšanas 1993. gadā tā paplašina telpas, ienākot šajā ēkā. Sakiet, cik akadēmijas studentiem bija jāsadala telpas un kā tās tika apdzīvotas?

Pēteris Krilovs: Jāsāk ar priekšvēsturi. Es 1993. gadā pārnācu no Daugavpils uz Rīgu, jo Siliņš mani uzaicināja strādāt pie tajā gadā uzņemtā jaunā aktieru un režisoru kursa, kuru uzņēma tā gada vasarā. Ludzas ielā aktu zāle bija nodota mums, un mēs ļoti ātri sapratām, ka praktiski tur neko nevar darīt – tur var deļot, var kustēties, bet, piemēram, dramatiskas darbības vadīt nevar, jo ir slikta skatuve bez kulisēm. Ļoti mocījāmies, turklāt kurss bija diezgan liels – ap 16 aktieru un 10 režisoru. Mūsu vaimanas uzklaušja un tika izsludināta jaunu telpu meklēšana, kur mums pārvākties. Pēc laiciņa tikos ar Alvja Līdaka asistentu, kurš mums ierādīja šinī ēkā pirmajā stāvā trīs telpas – tagadējā Karamazovu zāle, tāds mazs koridors, ko pat par telpu nevar uzskatīt, un lekciju telpa. Vēl šodien precīzi atceros, kā 10.decembrī pirmo reizi ienācām šinīs telpās. Mums iedeva atslēgas un teica, ka paši par visu esam atbildīgi. Lūk, tā tur tas Karamazovu kurss četrus gadus nomācījās. Vēl jāpiemin teātra festivāls *Homo Novus*, kas pirmo reizi notika Daugavpilī 1995. gadā, taču sapratām, ka tur festivāls neizdzīvos, un 1997. gadā pārnācām uz Rīgu. Tieši tajā laikā Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolai deva jaunas telpas Kr.Valdemāra ielā, kur viņi ir tagad, kas deva mums iespēju savā apsaimniekošanā iegūt visu māju. Cēlās neliela panika, jo māja bija šausmīgā stāvoklī. Te, bēniņos, bija žurku midzeņi, otrais stāvs bija varen izpostīts un tagadējā baletzālē bija uzlauzts liela daļa parketa, kur bija saliets betons, jo lietišķajai skolai tur laikam atradās elektriskās stelles. 1997. gadā sēkas runas par to, ka māja varētu nonākt mūsu apsaimniekošanā – mēs bijām gatavi šeit ieguldīt darbu un līdzekļus, lai atjaunotu visu. Mums bija starptautiski sakari ar vēstniecībām, sevišķi ar Skandināvijas valstīm, kā arī vāciešiem un frančiem, kuri bija gatavi ieguldīt līdzekļus, lai mājā izveidotu kultūras centru. Norvēģu vēstniecība bija panākusi norvēģu restauratoru piekrišanu māju daļēji atjaunot. Taču tajā gadā Kultūras ministre Ramona Umblīja bija likusi saviem padotajiem par mums rakstīt sliktas atsauksmes, lai mēs nedabūtu māju savā rīcībā, ko viņa pati arī vēlāk atzina. Nu, jā, mēs te rīkojām tādus neofociālus *underground* grupu koncertus pa naktīm, kuru apmeklētāji ieradās narkotiskās dvingās, kas lika pašvaldības policijai vairāk uzmanīt māju. Nereti pašam nācās iet skaidroties uz policijas iecirkni, taču viss beidzās ar to, ka 1998. gadā māju tomēr piešķīra Latvijas Kultūras akadēmijai kā teātra māju. 1999. gadā es uzņēmu jaunu kursu Valmieras teātrim, tad Ķimele gatavoja aktierus Liepājas teātrim, un drīz vien peivienojās Leļļu teātra kurss, vienvārdsakot, māja bija ļoti aktīvi apdzīvota. Karamazovu zālē vairāk darbojos es ar savu kursu un jāsaka, ka man bija brīnišķīgas iespējas visādi strādāt ar aktieriem – viņi varēja kāpelēt pa logiem iekšā un ārā. Nu, lūk, un tad 2008. gadā Siliņš pieteica projektu uz kultūras mantojuma ēkas restaurēšanu, kas tika atbalstīts.

D.B.: Darbā, protams, pieminu ēkas mateirālā kultūras mantojuma nozīmi, proti, koka arhitektūru, taču pastāstiet, lūdzu, par mantojuma otru pusi – netaustāmo. Piemēram, vai jums, ienākot mājā, likās, ka ēka glabā kaut ko no pastāvējušajām iestādēm? Vai arī jums pašiem kā atsevišķam formējumam radās savas tradīcijas?

P.K.: Jā, protams, neapšaubāmi, lai gan ir sajūta, ka restaurācija ir mainījusi mazliet gaistoni. Piemēram, jau ienākot varēja saprast un just, ka māja bija skolas vajadzībām piemērota. Tur, kur tagad ir halle ar liftu, bija sēta, caurums, kur mēs, starp citu, spēlējām izrādes brīvā darbā. Gatis Šmits laikam bija pirmais, kurš bija uztaisījis vienu fragmentu no Čehova, kur publika sēdēja pagalmā un skatījās uz darbību, kas notiek kā šinī caurumā, tā arī pie otrā stāva logiem.

Ar Valmieras kursu mēs taisījām pa visu māju un arī sētā, turklāt tās bija tādas kara laika, pēckara gadu etīdes; aktieriem bija vācu uniformas, kas lika ebreju biedrībai izaukt policiju. Arī netīrajā, izpostītajā pagrabā spēlējām etīdes, tā kā māja vienmēr ir diktējusi to, ka var ļoti daudz ko izmantot, proti, dabiskā vide. Otra lieta, ko jau minēju sākumā, ir logi, kurus es kā kinorežisors, it nemaz nekautrējos izmantot, tāpēc Brāļus Karamazovus varējām spēlēt dabiskā apgaismojumā. Pārbūves laikā lūdzu, lai saglabā logus.

D.B.: Karamazovu zāles nosaukums tad arī ir radies pēc šīs izrādes.

P.K.: Tieši tā, jā. Izrāde bija ļoti iespaidīga, ļoti gara – sākās 15:00 un beidzās 23:00, taču ar diviem gariem pārtraukumiem, lai skatītāji var izstaigāties un ieturēties. Aktierdarbs bija ļoti labs. Hermanis no kursa daudzus paņēma pie sevis uz Jauno Rīgas teātri – Broku, Keišu, Znotiņu, Ēci, Kreicbergu, Lūsi.

D.B.: Un ēkas iesauka Zirgu pasts. Kāds ir tās stāsts?

P.K.: Ar zirgu pastu ir ļoti interesanti. Kad 1997. gadā Jaunā Teātra institūts māju pārņēma, mums projekta pieteikumam bija nepieciešams skanīgs nosaukums. Arhitekte, kura vēlāk uzņēmās arī rekonstrukcijas vadību, bija atklājusi, ka 19.gs. sākumā Vāgnera laikos šeit ir bijis īsts zirgu pasts, kur tika mainītas karietes, sūtītas uz saņemtas vēstules.

D.B.: Teicāt, ka, ienākot māja, ir bijis saprotams, ka tā ir skolas ēka, taču jāsaka, ka 1874. gadā, kad to cēla poļu-lietuviešu ģimenenei Gruževskiem, tās pamatfunkcija bija dzīvojamais nams.

P.K.: Jā, bet krievu ģimnāzijas laikā, manuprāt, viņu manāmi pārbūvēja. Vienmēr esmu brīnījies par izvietojumu kurinājamajām krāsnīm – viņas ir diezgan neracionāli iebūvētas. Tas liecina vairāk par to, ka telpas ir piemērotas krāsnīm, nekā krāsnis telpām. Bet tas klašu telpu izvietojums ir krievu ģimnāzijas veikums.

D.B.: Tad šķiet, kopsavilkumā jāsecina, ka nekas kopīgs ar ēkā iepriekš pastāvējušajām iestādēm nemateirālā kultūras mantojuma, piemēram, mutvārdu folkloras tradīciju ziņā jums nav.

P.K.: Redziet, mums jau ar, piemēram, lietišķo skolu nebija nekas kopīgs pēc specifikas. Viņas tur sēdēja un krāsoja dzijas, auda, mūs nemīlēja, jo piesmēķējām visu māju un trokšņojām, tāpēc jau nebija īsti, ko pārmantot no viņām. Un nekas tāds zīmīgs no senākas vēstures laikiem, acīmredzot, nav nonācis līdz mūsdienām.

ZANE KREICBERGA

1993.gadā iestājas Latvijas Kultūras akadēmijas Teātra režisoru un aktieru apvienotajā kursā

Dārta Boša: Kā tika sadalītas telpas, kad akadēmijas apvienotais aktieru un režisoru kurss ienāca ēkā?

Zane Kreicebrga: Bija tā, ka akadēmijai piešķīra trīs telpas, no kurām viena bija, tā saucamā, Karamazovu zāle. Ieeja ēkā bija no pagalma puses pie zāles, kurai sekoja tāds kā koridors, kas arī bija mūsu rīcībā un vēl viena telpa pa labi, no kuras it kā veda durvis uz lietišķo skolu, taču mēs tās neizmantojām. Ja gribējām iet uz to pusi, tad bija jāiet pa āru. Reizēm gājām palūgt piezvanīt, jo tajā laikā nebija mobilo telefonu, un viņām bija telefons. Tad vēlos vakaros gājām zvanīt uz mājām, lai pateiktu, ka nebūsim mājā, jo vēl mēģinām. Atceros, ka viņas virtuvē vienmēr kaut ko krāsoja. Lūk, tā mēs dzīvojām līdz 1997. gadam, kad visu māju dabūjām savā rīcībā un atvērām to ar festivālu *Homo Novus*. Atceros, ka mēs [Jaunais Teātra institūts – D.B.] rīkojām arī meistardarbnīcas saistībā ar kustību. Studenti darbojās pa visām telpām. Arī dažādi dzejas lasījumi tika rīkoti. Vēlāk atvērts tika arī otrais stāvs, kurā bija telpas auditorijām.

D.B.: Vai zināt, kas ēkā ir atradies vēl pirms Rīgas Lietišķās mākslas vidusskolas?

Z.K.: Nē, nezinu gan.

D.B.: Ēka ir celta 1874. gadā poļu-lietuviešu ģimenei un līdz 1908. gadam tikusi izīrēta, jo īpašnieki paši Rīgā īpaši bieži neuzturējās, taču jau 1908.gadā ēka kļuva par Olimpiadas Līšinas krievu sieviešu ģimnāzijas mitināšanās vietu. Arī pēc tam tur darbojas dažādas ar izglītību un kultūru saistītas iestādes, piemēram, Poļu teātris un L.S.N.Līgas Daiļaušanas skola. Vai rodas kādas asociācijas saistībā ar ēkā piedzīvoto vai par ēku dzirdēto, kad atklāju iestādes, kuras arī šeit ir pastāvējušas? Jo, piemēram, atšķirībā no RLMV laikiem, kad ne skolas audzēkņiem, ne pasniedzējiem valdošās varas dēļ nebija ieteicams izrādīt vēlēšanos papētīt tā laika skolas ēkas vēsturi, jums šāda situācija vairs nebija aktuāla.

Z.K.: Jā, nu, Pēterim Krilovam ļoti interesē vēsture, tāpēc, ienākot šajā mājā, cik noprotu, kaut kādu ēkā pastāvošo iestāžu apkopojumu viņš atrada, taču par to, jāatzīst, neinteresējos, tāpēc par iestādēm atsevišķi neko nezinu. Zinu tikai, kā Krilovs stāstīja, ka šeit 19.gs. sākumā esot bijis reāls pasts ar zirgu novietnēm un pasta staciju. Šo tad laikam būtībā var uzskatīt jau par leģendu. Arī vienīgo, ko zinu. Ziniet, šķiet, ka mēs paši vienmēr bijām ļoti aizņemti ar sevi un saviem darbiem, tāpēc kaut kā daudz kas ir paskrējis garām nemanot.

RUTA VĪTIŅA

1993.gadā iestājas Latvijas Kultūras akadēmijas Teātra režisoru un aktieru apvienotajā kursā

Dārta Boša: Telefonsarunā stāstījāt, ka esat bieži gājusi ciemos no akadēmijai atveltītās ēkas puses uz otru, kur mitinājās RLMV...

Ruta Vītiņa: Tā gan! Atceros, kā pirms akadēmijas ienākšanas nācu gan uz tagadējo Karamazovu zāli, kurā man notika klaviernodarbības, gan kā gāju ciemos pie draudzenes Aivas Žūriņas, kura mācījās *lietišķajos* arī vēl, kad akadēmija jau bija ienākusi Dzirnavu ielā. Te bija J.Mediņa mūzikas vidusskolas Pūtēju nodaļas telpas. Bāzes ēka viņiem bija uz Veidenbauma ielas 13 [tagadējās Baznīcas ielas – D.B.], nodarbības notika arī Skolas ielā, bet orķestra mēģinājumus rīkoja te, *piespēlējot* visu māju. Kad akadēmija ienāca šeit, *mediņi* jau labu laiku, cik noprotu, darbojās citur. Mēs tāpat, ienākot šeit, apdzīvojām praktiski tās telpas, kuras viņi bija apdzīvojuši pirms tam.

D.B.: Vai zināt, kas ēkā ir bijis vēl pirms J.Mediņa mūzikas vidusskolas?

R.V.: Vēl pirms? Nē, nezinu gan.

D.B. Ēka ir celta 1874. gadā poļu-lietuviešu ģimenei un līdz 1908. gadam tikusi izīrēta, jo īpašnieki paši Rīgā īpaši bieži neuzturējās, taču jau 1908.gadā ēka kļuva par Olimpiadas Līšinas krievu sieviešu ģimnāzijas mitināšanās vietu. Arī pēc tam tur darbojas dažādas ar izglītību un kultūru saistītas iestādes, piemēram, Poļu teātris, L.S.N.Līgas Daiļaušanas skola un jums labi zināmā Rīgas Lietišķās mākslas vidusskola un J.Mediņa mūzikas skola.

R.V.: Ziniet, padomju gados jau īpaši par tādām vēstures liecībām bija labāk neinteresēties, un akadēmijas laikā, lai arī tas vairs netika tā aizliegts, kaut kā nesanāca par to tik daudz domāt. Bija tik daudz darāmā!

D.B.: Piekrītu! Taču, skatoties no otras puses, ja par ēku pastāv nostāsti vai leģendas, tad šķiet, ka nemaz nevajag pie tā piedomāt, lai par to uzzinātu, ar ko gribu pateikt, ka par leģendām nav, manuprāt, ļoti jāinteresējas, lai tās atklātu.

R.V.: Jā, nu tādā ziņā jāpiekrīt, bet tas tad nozīmē vien to, ka patiešām par ēku zīmīgu leģendu vai nostāstu tomēr nav, izņemot to par zirgu pastu. Runā, ka kādreiz te esot atradies zirgu pasts, par kuriem it kā liecinot tie ciļņi uz vienas mazākas ēkas iekšpagalmā, taču neviens nezina, vai tā patiešām ir bijis. Bet nu nenoliedzami te acīmredzot vienmēr ir bijusi saistība ar mākslu. Šajās telpās vienmēr ir darbojušies radoši gari.

MĀRA ĶIMELE

Zirgu pastā ar savu aktieru un režisoru kursu ienāk 2000. gadā

Dārta Boša: Kā sadalījāt telpas ar citem akadēmijas kursiem?

Māra Ķimele: Mēs dažādi dalījāmies pa telpām. Mans teātris nav tekstuālais teātris, man tomēr ir nepieciešama kustība, tāpēc izlēmām sev ņemt vienu telpu otrajā stāvā, kurai bija četras durvis un visi vienmēr staigāja cauri, bet tas bija labāk nekā sēdēt un runāt, jo Krilovs ar savējiem darbojās pa Karamazovu zāli. *Zirgu pasts* nepiemērots teātra nodarbībām, izņemot Karamazovu zāli. Tagad visur ir režģipsis – nedrīks pieskarties, nedrīkst aiztikt ar rokām, nedrīkst kliegt, nedrīkst lēkāt, jāstaigā ar zeķēm. Labas telpas grāmatvežiem, teorētiskām nodarbēm, ne praktiskām, kuras saviem aktieriem uzstādīju par neatņemamu mācību procesa sastāvdaļu.

D.B.: Vai, ienākot mājā, bija dzirdami nostāsti, leģendas vai cita veida mutvārdu folkloras tradīcijas par māju?

M.Ķ.: Nebija nekā tāda. Par iepriekšējiem laikiem patiešām nekā, taču mums pašiem Karamazova zāles nosaukuma rašanās un visas mājas nosaukšana par *Zirgu pastu* varētu tikt dēvētas par savā ziņā mutvārdu folkloras tradīciju.

D.B.: Kā mainījies māja pēc rekonstrukcijas?

M. Ķ.: Telpas tagad un telpas pirms rekonstrukcijas nav nemaz salīdzināmas. Pašsaprotami ir tas, ka tagad nekas nav saglabājies no tā, kas bija pirms tam. Tagad māja ir bezpersoniska. Postpadomju cilvēkam, kas izgājis cauri komunālo dzīvokļu laikiem, ir lēkme iznīcināt visus dabīgos materiālus – gribas visu baltu. Tā nav normāla vēlēšanās pēc tīrības. Tā ir tāda pataloģiska vēlme pēc sterilā. Reģģipsis un plastmasas logi ir postpadomju latvietim dieva vietā. Pirms tam paši varējām krāsot sienas, varējām prožektorus stiprināt pie sienām un vēl visādas konstrukcijas veidot. Jāizmanto no telpām viss, kas radīja ļoti lielu dažādību teatrālo elementu ziņā. Dostojevski spēlējām pagalmā. Esam spēlējuši visās mazākajās mājas istabiņās, trepēs, un nereti skatītāji sekoja aktieriem līdz pa visu māju. Bija gan tā, ka skatītāji skatījās no pagalma puses uz aktieriem, kuri ir mājā, gan tā, ka skatītāji ir iekšā mājā un skatās uz aktieriem, kuri ir pagalmā. Bija ārkārtīgi interesanti izmantot dienas gaismu, dabisko vidi teātrī. Rezultātā aizsākām dokumentālā teātra vilni Latvijā, kur aktieri spēlē gan dabiskā apgaismojumā, gan dabiskā vidē.

ANITA SPROĢE

1993.gadā iestājas Latvijas Kultūras akadēmijas Teātra režisoru un aktieru apvienotajā kursā

Dārta Boša: Kā jūs, kā akadēmijas pirmais kurss, kas ieguva telpas savām nodarbībām *Zirgu pastā*, sadzīvojāt ar RLMV?

Anita Sproģe: Mums pašiem bija sava atslēga un mēs nemaz tā nekontaktējāmies. Tikai reizēm gājām piezvanīt pa telefonu. Mēs tik labi ar tām dažām telpiņām, kuras mums bija, iztikām. Mums pat nakts laiki bija sadalīti! Nereti daži blakus telpās gulēja un tad tika naktī divos trijos modināti uz savu mēģinājuma laiku.

D.B.: Kas būtiski ir mainījies pēc rekonstrukcijas, neņemot vērā pašsaprotamo?

A.S.: Pirmo reizi, kad es telpās ienācu pēc rekonstrukcijas, es apraudājos no tā, kā viss ir pārtaisīts; bija tik daudz visa kā. Taču absurds ir tajā, ka tagad nevar runāt ne par kādu skaņas izolāciju vai tādām lietām. Augšā, ja kāds lēkā, pirmajā stāvā viss ir tik labi dzirdams, kas ļoti traucē vadīt nodarbības. Vecajās telpās tā nebija. Neko nedzirdēja, kas notiek blakus, tāpat arī varēja lēkāt un skriet, grīdai nedrebot.

D.B.: Vai atmiņā palikuši kādi nostāsti vai leģendas par ēku?

A.S.: Nē. Nav gan, izņemot Karamazovu zāli, ko joprojām sauc par Karamazovu zāli,

lai gan viņa pēc restaurācijas ir ļoti paplašināta un principā nav tas, kas bija pirms tam. Karamazovi bija ļoti gara izrāde. Cilvēki varēja vienā dienā nākt noskatīties pirmās daļas un nākamajā dienā noskatīties līdz beigām. Starpbrižos vienmēr varēja dabūt tematiskas uzkodas – ķilavmaizītes, speķmaizītes vai iestiprināties ar šņabīti. Tiešām neko tādu citu nozīmīgu neatceros. Visādi smieklīgi atgadījumi ir bijuši, kas ir normāli tādos mācību procesos. Atceros, kā Keišs ar Skrastiņu brauca no Jelgavas vienmēr uz nodarbībām, jo viņi bija jelgavnieki. Vilcienā vienmēr labi bija mācīties tekstus. Bet viņi vienmēr, atbraucot līdz mums, bija pārguruši. Atceros vienreiz pie Rutas Vītiņas runas nodarbībā mums bija jāguļas uz grīdas, jāaizver acis un jāiedomājas savs ķermenis – kā spīd baltie, kristāliskie fosfora kauli, kuri paceļas augšā, kamēr pa to laiku Keišs ar Skrastiņu skaļi krāc. Nereti gadījās nodarbības, kurās izplūdām histēriskos smieklos, bet tā kopumā runā, ka mēs esam zelta kurss tādā ziņā, ka visi darbojamies savā profesijā. Mums vēl mācīja Arnolds Liniņš un Ansis Rūtentāls. Tādas vērtības! Šmits bija vienai savai izrādei vai priekšnesumam uztaisījis tā, ka no izlietnes lien ārā cilvēks. Mēs tad izmantojām katru mājas metriņu savām izpausmēm.